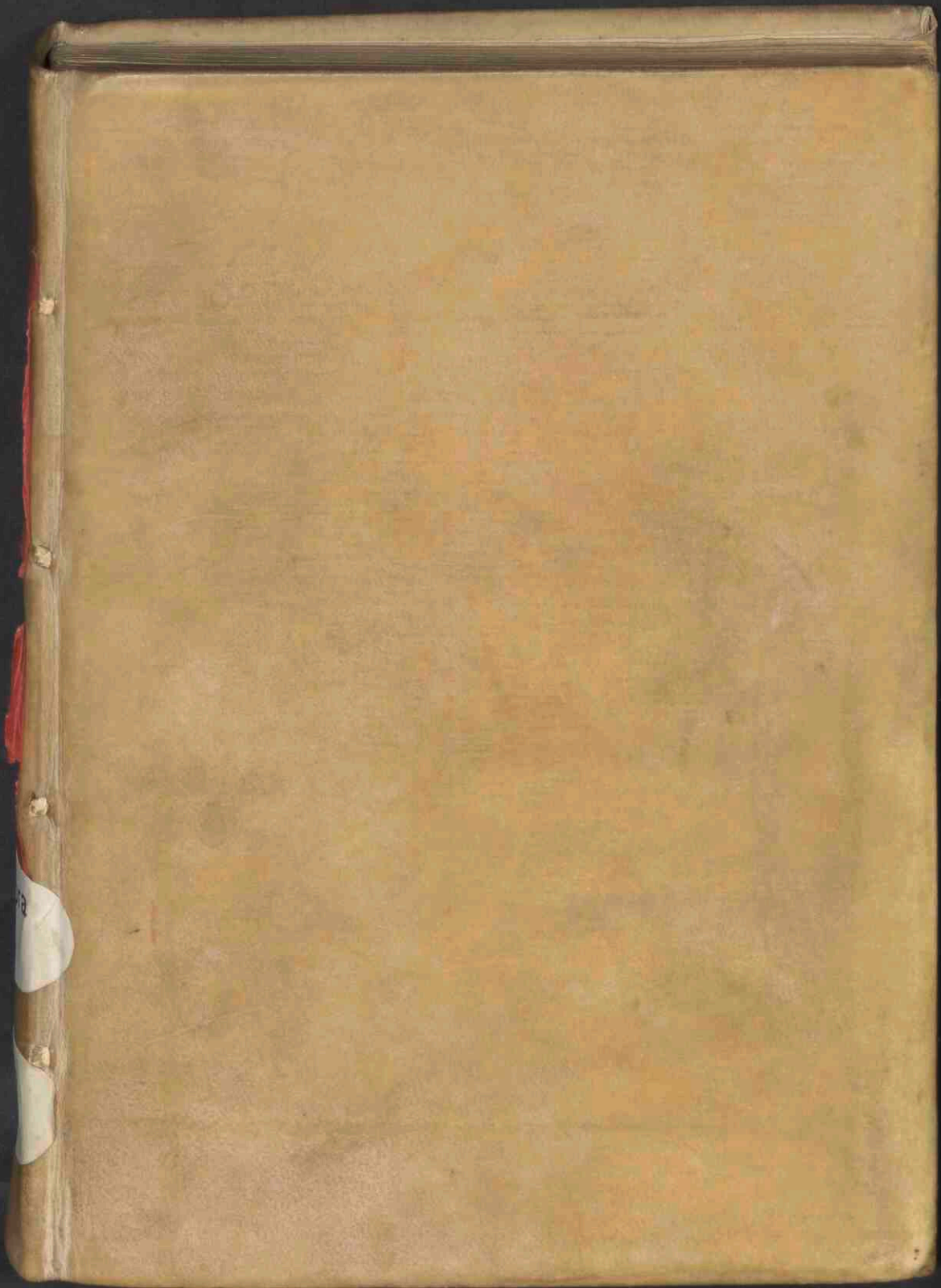

**Veterum aliquot de arte Rhetorica traditiones, de tropis in
primis & schematis uerborum & sententiar[um] non
asperna[n]da me hercle opuscula**

<https://hdl.handle.net/20.500.14918/461851>

Cm

Dit boek is gescand in het kader van het Incunabelen project.

Een incunabel of wiegendruk is een boek of geschrift dat gedrukt is vóór 1 januari 1501. Gezien de bijzondere aard van deze vroege gedrukte werken is besloten deze uitgebreid te beschrijven en te digitaliseren.

Meer informatie over de collectie is beschikbaar op:
<https://repertorium.library.uu.nl/collectie/incunabelen/>

Bij deze boeken wordt ook de volledige buitenkant gescand en een scan gemaakt van het geopende boek. De hierna volgende scans zijn (in volgorde waarop ze getoond worden):

- het midden van het geopende boek*
 - de rug van het boek
 - de kopsnede
 - de frontsnede
 - de staartsnede
 - het achterplat

*Een deel van de banden in deze collectie bevatten meerdere titels, het is dus mogelijk dat de pagina's in deze overzichtsscan horen bij een andere titel.

This book has been digitized as part of the Incunabula project.

An incunable or incunabulum is a book, pamphlet, or broadside that was printed before January 1st 1501. Due to their special nature a project has been started to better describe and then digitize these early printed works in our collection.

More information on this collection is available here:

<https://repertorium.library.uu.nl/collectie/incunabelen/>

The digitized version of these books includes scans of the outside of the book and a scan of the open book. The scans after this notice are (in the order in which they are shown):

- the open book (opened approximately in the middle)*
 - the spine
 - the head edge
 - the fore edge
 - the bottom edge
 - the back board

*Some of the bindings in this collection contain multiple titles, therefore it is possible that this scan shows pages which belong to a different title.

consideranda esse dixerunt. Legitimum, iustum, æquū, conueniens, honestum, utile, religiosum, pium, ciuile, facile, possibile, necessarium. Quæ uniuersa nominum multitudo, uerum spectantibus duobus tantummodo locis, honesto & utili, ut plurimum ab his quibus omnia continentur subiecta, species tanquam genera distinguamus quatuor locis, id est, honesto, utili, & æquo, & facili continentur. Honestati enim subiacet religiosus & pius, & utilitati conueniens, & ciuile: æquitati legitimum & iustum, facultati possibile & necessarium. quanquam Stoici ne duo quidem illa, id est, honestum & utile existimant separanda, qui nihil esse utile nisi quod honestum, nihil inutile, nisi quod turpe definiunt.

Sed quoniam nobis omisso illo rigore philosophiæ in consilijs dandis ciuiler est disputandum, proposita deliberatione, quod potissimum in ea tractandum sit inspicere ac definire debemus.

Deliberandi enim quinque rationes sunt, sicut in primo de officijs libro ad filium scribit orator.

Vna est, cum quaeritur, utile an inutile sit.

Altera, cum ambigitur, honestum an turpe sit.

Tertia, cum inter duo utilia.

Quarta, cum inter duo honesta dubitatio est.

Quinta, cum ex una parte consilij honestas, ex diuersa pugnet utilitas.

Ex quibus illæ primæ quatuor partes, difficile in illa ratione

ratione separata, sui ratione tractantur, quippe etiam cū plurimū posse uidetur utilitas. Vt si deliberet Scipio exercitum in Africam classe deuehere, tamen ex parte aliqua obseruatur honestas, cū relinquere uastandam hostibus Italiam, & Hannibalis declinare præsentiam, inreligiosum esse, ac turpe dicatur. Et cum ferè causam deliberandæ honestatis respectus induxit. Vt si deliberet Cato, uictis partibus mori, nō potest à consilio eius utilitatis prorsus tractatio excludi. Et cum seruare patriæ talem uirum, & non destruere domum ac liberos, utile disputetur.

Sed tamen id quod plurimū in præsentī deliberatione ualet, sedulo adnotandum, ut aut addubitationem eius aut appetitionem deliberantis animum trahamus, & necesse est, ut quæ causa præcipue dubitantē mouet, eius aut cohortatione, aut dehortatione ducatur.

Si igitur quod sit utile suadeamus, id quidem præcipue firmabimus. Sed nihilominus probato utili, etiam honestum id esse, cum subiacentibus honesto partibus adseuerabimus. & contra, si pro honestate dicemus, prius honestatis ipsius assertionem tractata, etiam utile, id quod suademus, demonstrare tentabimus. Nam facultas semper utilitatem sequitur, æquitas honestatem.

Siquidem quasi ad fundamenta iacentia, quibus innitatur oratio antequam arripiamus stilum, uel meditationem ingrediamur, prospicere ac definire debemus

A principijs,

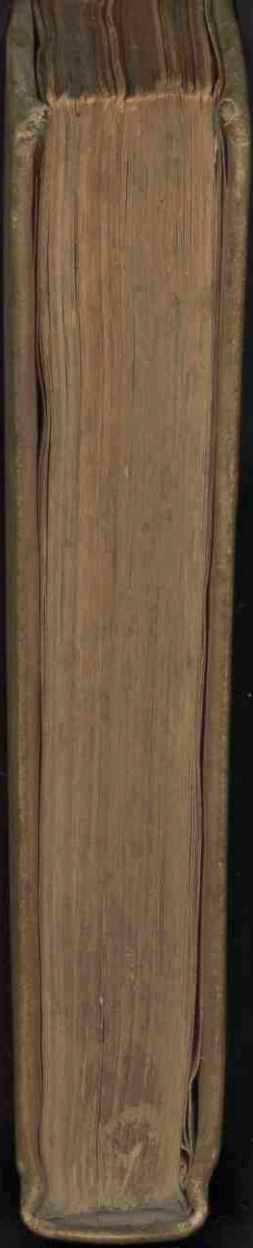
1/2.

0

Rariora

X. qu.
79

Cm

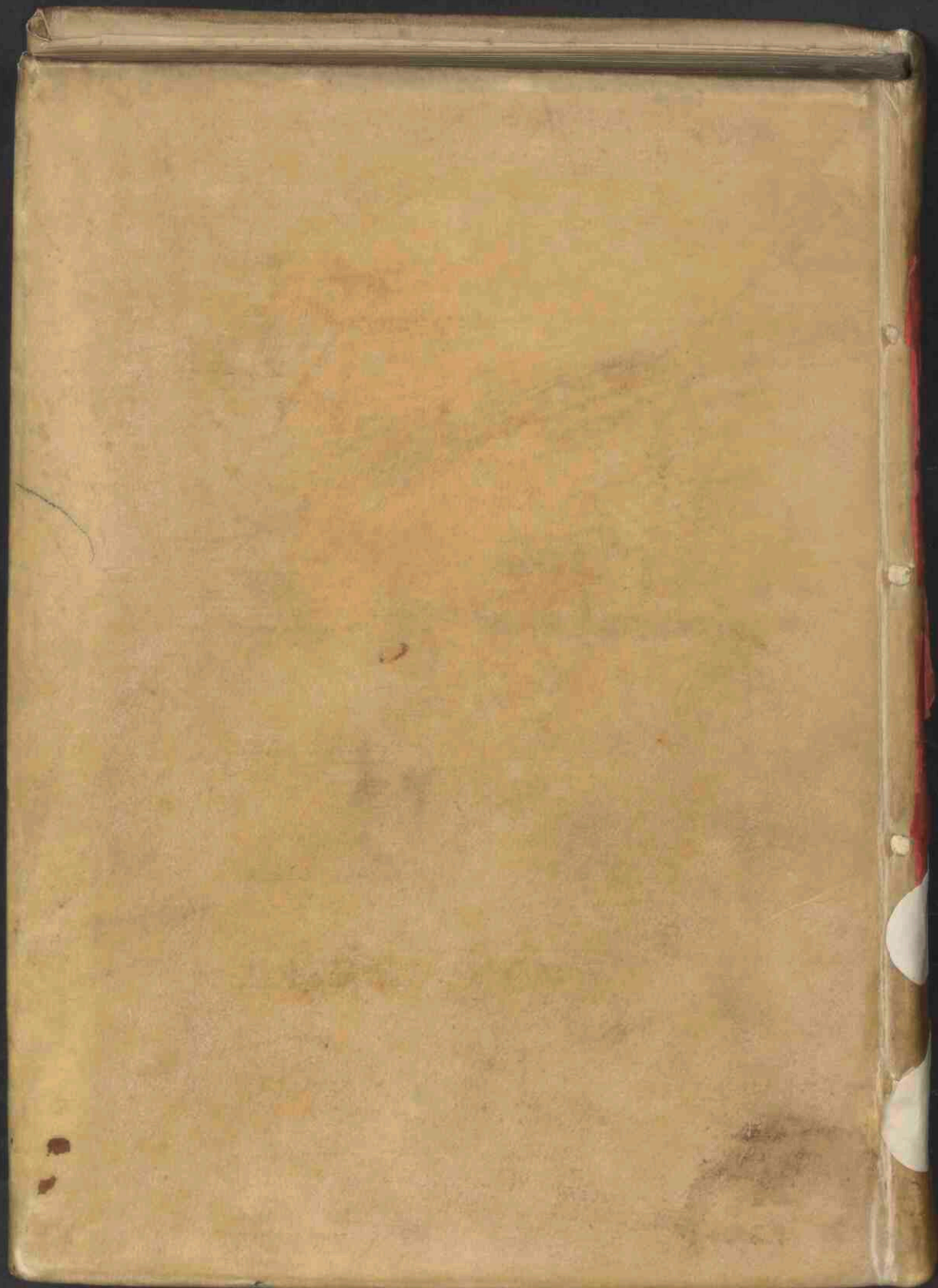
Cm

Cm

X. qu.
79

Cm

79
X. qu.

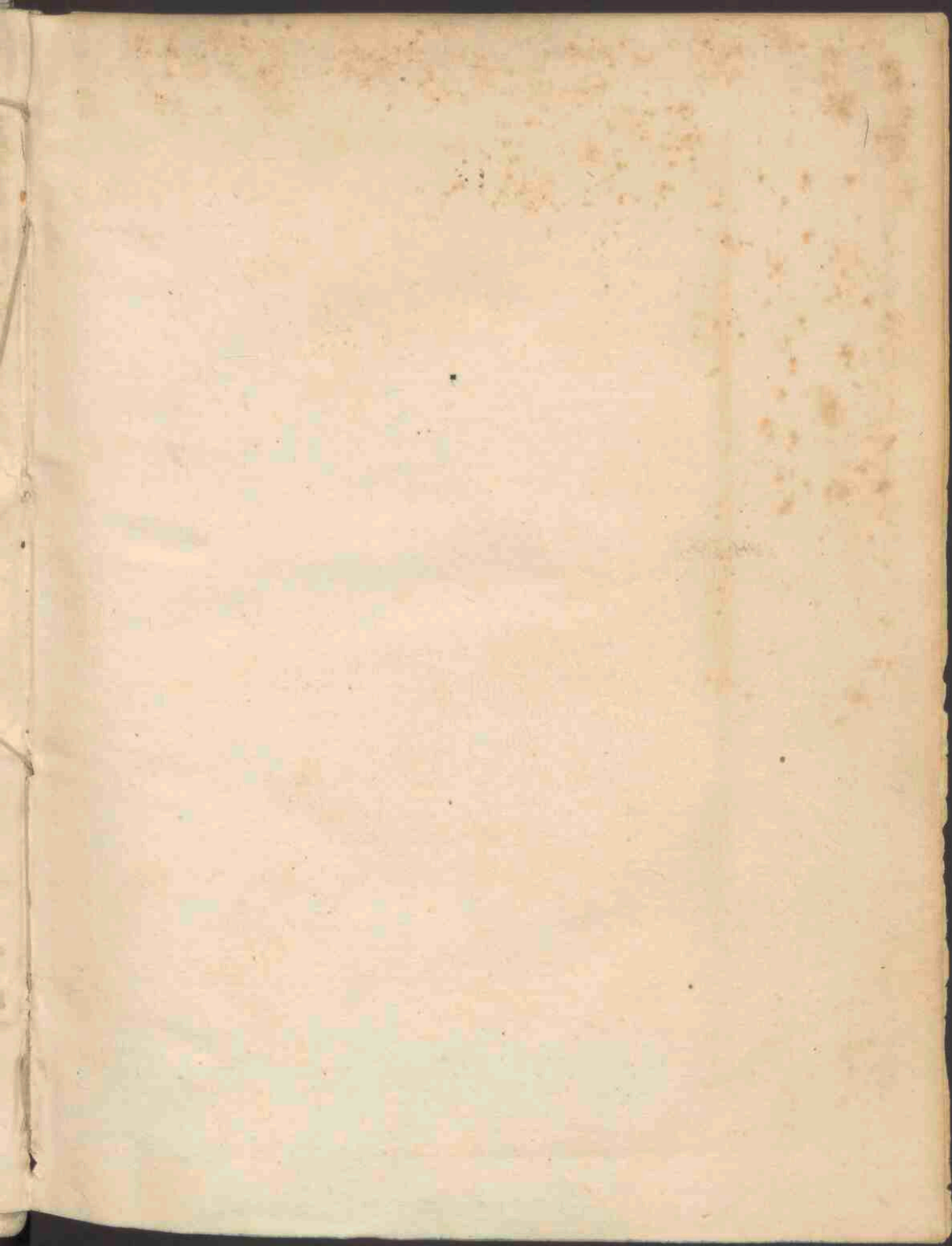
79

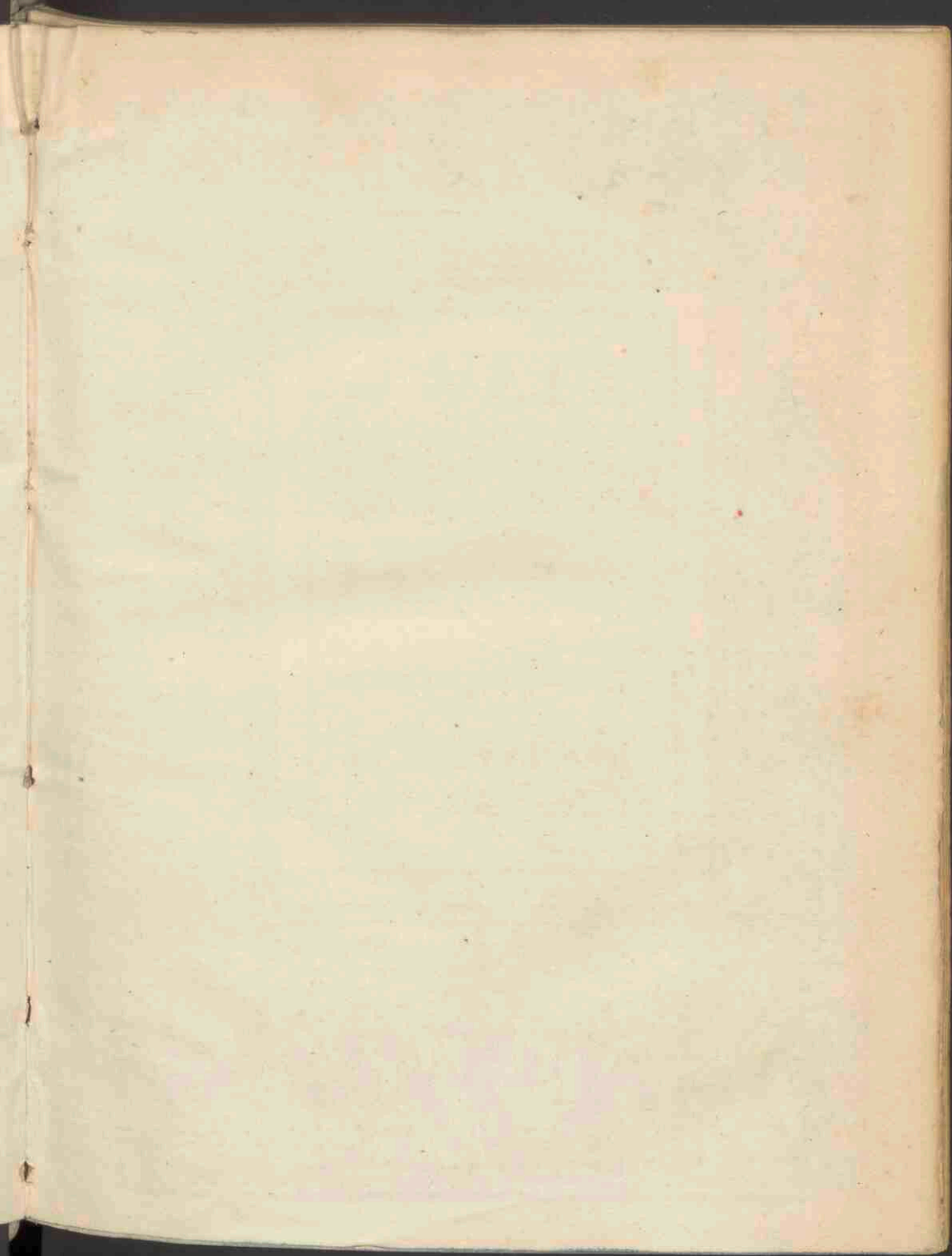
225. Fortunatianus, Cl. Chirius, Rhetoricorum libri III et alia opuscula. [Acc.] Dionysius Halicarnassensis, Praecepta de oratione nuptiali, de natalicia oratione, et de componendis epithalamiis, a Th. Gaza latine interpretata. [Editio princeps. Venetië, Cph. de Pensis] z. j. 4o.

X. 4o. 792

Type 7 (111 m.M.) en een grieksch type. — Init. c, g, m, n. — Rubr. β (bij type 7). — HC* 7305. — Peddie II p. 267. — Pell. 4889. — Pr. 5256.

Uit de bibliotheek van Arend van Buchell (geleerde en genealoog te Utrecht, * 17 Maart 1563, † 15 Juli 1641). — Samengeb. met Veterum aliquot de arte rhetorica traditiones, Basel 1521.

230 aa

☞ VETE

RVM ALIQVOT DE
arte Rhetorica traditiones, de
tropis in primis & schematis
uerborum & sententiarū non
aspernāda me hercle opuscula,
nūc primū in lucem ædita, cū
quibusdam alijs, quorū ordo
sequenti pagella describitur.

IN INCLYTA BASI
LEA AN. M.D.XXI.

E
EORVM QVAE HOC LIBRO CONTI
NENTVR SVMMA HAEC EST,

Rutilij Lupi de figuris sententiarum & elocutionis li-
bri II.

Rhomani Aquilæ de nominibus figurarum & exem-
plis liber I.

Iulij Rufiniani de figuris sententiarum & elocutionis li-
bri I.

Sulpitij Victoris oratoriarum institutionũ præcepta,
ad M. Silonem.

Autoris incerti de Rhetorica liber.

Aurelij Augustini de musica libellus.

Emporij Rhetoris de Ethopœia ac loco cõmuni liber.

Aphthonij præexercitamenta, Ioanne Maria Cata-
næo interprete.

VM more nostro fiat optime lector, ut cōmune magis quā priuatum in promouendis bonis studijs commodum spectemus, uel hoc argumēto, quod nulla rerum difficultate, nulla laborum molestia, nullo deniq; sumptu, quæ res non paucos nostræ tempestatis typographos solet auertere, ab instituto deterrear: uisum est hac quoque in parte tui rationem habere, ne quis usquam à nobis cessatum fuisse calumniari possit. Idc̃ ea in parte eruditionis, quæ eruditionis uniuersæ facile sit sacra, ut uocant, ancora. Ea est Rhetorica, cui quantū dignitatis olim concessum sit apud Græcos, propagator eius Demosthenes, quantum apud Latinos M. Tullius, alter planè Demosthenes monumētis suis posteritati mandarunt. Nacti igitur nuper exemplar quoddam, uetustum quidem illud, sed deprauatum adeo, ut nemo à tam prodigiosis mendis, ut de industria potuerint inculcatæ uideri, satis ex dignitate potuerit uendicare. Ne quam tamē iuuan

a 2 di occa

4 IO. FROBENII AD LECTOREM EPIST.

di occasione subterfugisse uideremur, Rhetores aliquot Latinos typis cudēdos desumpsimus, ut studioso saltē meliora quārēdi ansam prāberemus. Quod si qd hinc capies cōmodi lector, totū uelim illud Dn. Beato Rheno acceptum feras. Qui hunc codicem ex Spirensi bibliotheca oblitteratum alioqui, uelut ab inferis in uitam reduxit. Tuum erit candide lector, quicquid est nostræ industriæ, boni consulere. Nos tibi quod potuimus, conatu non defuimus; nec cœpti admodum nos pœnitet, si quicquam ex nostro labore emolumentū ad te redierit: quod futurum haud dubie confido. Nam si quidem Quintiliano credimus, Rutilius. Lupus, qui in ordine primum obtinet locum, non infimū apud Rhomanos nominis fuisse uidetur, quem ætate sua floruisse aliquot locis testatur. cuiq; etiam utriusq; linguæ cognitionem haud uulgarem tribuit, cum illum Græcos autores uertisse, nominatim Gorgiam ait, citatq; non semel. Vt in nono de figuris sententiarū: Et Rutilius, inquit, Lupus, Gorgiam sequutus, nō illum Leontinum, sed alium sui temporis, cuius quatuor libros in unum suum transtulit, hactenus ille. Reliquorum iudicium ex hoc ferendū, tibiq; excutiendum, aliō properans, relinquo. Vale.

Basilæ ex officina nostra Calendis Ianuarijs.

ANNO M. D. XXI.

P. Rutili

Est apud Boissardū antiquit. Rom: parte iv marmor cum hac inscriptione
 C. FELICIVS C. L. GLYCO SIBI ET RUTILIAE P. L. ERONTINI
 P. RUTILIVS SP. F. COL. LVEVS RUTILIA LVPI LIB. pag. 86.

P. RVTI

LII LVPI DE FIGVRIS SEN

tentiarū liber prior Ex Græco

Gorgia uorsus.

ROSAPODO-
sis. Hoc schema
duobus modis
fieri, & tractari
potest. Nam sen-
tētijs duabus, aut
pluribus propo-
sit, sua cuiq; ratio
uel posterius red-

detur, uel statim sub unaquaq; sentētia sub-
iungetur, quibus posterior ratio subinfertur.
Huiusmodi sunt. DEMOSTHENES. Nō
enim pari ratione Philippus, atque nos di-
uersis rebus medetur, sed ille usq; eō nititur,
quoad restituat, atq; exuperet. Hos contra,

a 3 statim

προσάπο-
δοσις.

statim uinci meditamur. Ille enim pro laude sicut pro patria praeliatur: nobis autem si nihil accedit mali, satis ac minimū boni uidetur. Cum singulis sententijs statim ratio subiungitur hoc exemplo. DEMETRII FALB REI. Nam quod beneficiū tempore & cupienti datur gratum est. Vtilitas enim ac uoluntas accipiendi, honorem dati facit ampliorem. At quod sero & non desideranti datur, ingratum est. Amisso enim tempore utilitatis, cadit accipiendi cupiditas.

συναρισμός **S**YNATRISMOS. Hoc & singulis uerbis, & plurium uerborum coniunctione fieri potest. Singulis uerbis hoc modo. *al. cleocharis* **CLEARCHI**. Sed cum ad supplicium sumendum se confirmaret, multa simul eum reuocabant, officia, consuetudo, tempus, existimatio, periculum, religio, quæ singula proprias esse cogitationes ad remorandum subiciebāt. Itē **DEMOCHARIS**. Nam quis hæc simul uniuersa perpeti possit, timorem, morbum, senectutem, contumeliam, inopiam, uim, quarum quauis una res per se, satis est grauis ad efficiendum. Sed in coniunctione plurium uerborū huiusmodi est. **LYGVRGI**. Nemo enim nocens sine summo mœrore est iudices. Sed multa simul eum perturbant. Quod adest, sollicitudinis plenū: quod futurum est, formidolosum. Lex paratum supplicium ostentans, uitia ex uitijs coacta, occasionem arguendi maleficij captans inimicus, quæ cottidiana uehementer eius animum excruciant:

Paranomasia.

PARANOMASIA. Hoc aut addenda, aut demenda, aut mutanda, aut porrigenda, aut cōtrahenda litera, aut syllaba fieri consuevit: id est huiusmodi. Non enim decet hominē genere nobilem uideri. Nam cum omnibus hominibus, tum maxime maximo cuique inconstantia turpitudini est. Item ad huius sceleratissimi opera, qui fuit locus religiosissimus. Nimirū quom traditam sibi publicorum custodiam sacrorum, non honoris, sed oneris esse existimauit.

παράνομα
σῖα

PARADIASTOLE. Hoc schema plures aut duas, quæ uidentur unam uim habere, disiungit: & quantum distent, docet suam cuique propriam sententiam, subiungēdo. HYPERIDIS. Nam cum ceterorū opinionem fallere conaris, tu tete frustraris. Non enim probas te pro astuto sapientem intelligi: pro confidente, fortem: pro inliberali, diligentē rei familiaris: pro maleuolo, seuerū. Nullum est enim uitium, quo uirtutis laude gloriari possis. Hoc idem schema solet inlustrius fieri, cū ratio proposito subiungitur. Id est huiusmodi. Qua propter nolo te sapius parcum appellare, cum sis avarus. Nam qui parcus est, utitur eo quod satis est. tu contra, propter avariciam, quo plus habes, magis egēs. Ita non tam diligentiae fructus, quàm inopiae, miseria consequitur.

παράδιαστολή

ANACLASIS. Hoc schema fieri solet, cū id quod ab altero dictum est, non in eam mentem quæ intelligitur,

ἀνέκλασις

tellegitur, sed in aliam aut contrariam excipitur. Huiusmodi est uulgare illud Proculeianum. Procleius cum filium suum moneret & hortaretur, audacter ex bonis ipsi sumeret tū faceret, quas in res uellet atq; opus esset, & tum denique speraret libertatem licentia inq; utendi futuram, cum pater decessisset, cui uiuo patre promisse omnia licerent. Filius respondisset, non esse se opus sæpe eâdem oratione moneri, nec se patris mortem expectare. Cui Procleius pater. Sufficit, imò uero, inquit, ne meam mortem expectes, nec properes moliri, ut uelocius moriar. Respondisse dicitur. Si aut qui sapiunt imperare, aut qui imperant, sapere discant. Item Theophrastus dicitur dixisse, prudētis esse officium, amicitia probatam appetere, nō appetitam probare. Item Aristoteles dicitur dixisse, eius esse uitam beatissimam, cuius & fortunæ sapientia, & sapiētiae fortuna suppeditet.

ἐπιβολή.

EPIBOLE. Hoc schema dupliciter fieri consuevit, cum pluribus & diuisis sententijs, aut unum aut idem uerbum singulis præponitur, aut uarietas uerborum, quæ tamen eandē uim inter se habeat, ab uno uerbo, sapiusq; proficiunt. Sunt huiusmodi. **LYGVRGI.** Nam cum iuuentus concitata, temere arma caperet, & quietos Thessalos manu laceßere conaretur, iure ego senatum coëgi, autoritate sua cōprimere adolescentium uiolentiam. Ego quæstoribus interminatus sum, ne sumptum stipendio præberent. Ego armamentario patefacto

patefacto restiti, atq; efferri arma prohibui. Itaq; unius opera mea non concitatum bellum, nō necessarium scitis. Item EGESIAE. Misere mini mei iudices, quem coniurata tanta uis inimicorum oppugnat. Misere mini solitudinis, cui ne in summo quidem tempore periculi liberos adhibere, ad communem calamitatem decernendam licitum est. Misere mini senectutis, quæ me etiam sine cæteris malis grauius defatigat. Varietas uerborū quæ eandem uim habet, huiusmodi est. DEMOSTENIS. Dolui, quiritēs, ubi illum clandestinum hostem impune intra murum uidi uagari, ægre tuli, quod domini uestri facilitatē, unius fallaciā tentatam intellexi, commouit me, quod in accipiendā iniuriā plerōq; læticiam ostentantes cognoui.

EPIPHORA. Inter hoc schema & superius, hoc in *ἐπιφορά.* terest, quod in superiore unum uerbum pluribus sententijs antepositur. In hoc autem omnium sententiarum unum atq; idem nouissimum uerbum. SOSICRATIS. Non enim alius quis est, cuius opera in has difficultates inciderim, sed initio ad bellum suscipiendum nos primū impulit Philippus. Deinde in ipso belli labore ac periculo, deseruit nos Philippus. Nouissime nunc calamitati nostræ, proinde atque culpæ successit idem Philippus.

COENOTES. Hoc duorū superiorum schematum *κοινότης.* cōiunctionē habet, quod & ab uno uerbo omnes
b sententiæ

sententiæ incipiunt, & in uno nouissime acquiescunt:
 STRATOCLIS. Quæritis nouam rationem admini-
 strandæ Reip. At reperire meliorem quàm à maiori-
 bus accepistis, non potestis. Quæritis maximis sumpti-
 bus faciendis, quomodo ne tributa conferatis. A consi-
 lijs captas ærarij opes, quas cupitis augere, nō potestis.
 Quæritis quemadmodum scelere contaminatis homi-
 nibus parcatis, at ignoscendo nocentibus, innocentium
 salutem custodire non potestis.

πολύπῳτον **P**OLYPTOTON. Hoc schema solet complures sen-
 tentias alio atque alio modo, ut pronuncientur,
 efferre. CLEOCHARIS. Nam uehemēter admiror
 Lacedæmonij, si præter hunc quenquam existimatus
 esset: Cui ob has causas iure succensere debeat. Hic est
 enim qui nobis imploratā spem uictoriæ est pollicitus.
 Hunc uos non solum in consilio dando cæteris præpo-
 suistis, sed etiam in conficiendo negotio principem præ-
 fecistis. Huic omnium uestrum fortunas uniuersi com-
 misistis. Ab hoc igitur uno, pristinae pollicitationis, re-
 rumque gestarum reposcere debetis. Item CHA-
 RISII. Pater hic tuus nunc denique est, ut egestatem
 tuam debere alere uideatur. Patrem nunc appellas, quē
 prius egentem auxilio tuo ut alienum deseruisti. Patri
 tu filius es ad potiundas opes, cuius ad senectutem ui-
 landam crudelissimus hostis fuisti. Nimirū nullo consi-
 lio filios procreamus, nam maiorem patrem ex illis do-
 loris

loris & contumeliæ capimus.

PANALEPSIS. Hoc schema fieri solet, cū id quod ἐπανάληψις dictum semel est, quo grauius sit iteratur. Id interdum fit uno uerbo, interdum plurium uerborum cōiunctione. Verbum sic iteratur. **PYTHIAE.** Quid cōtra tot res iamque euidentes dicere potes Demosthenes? Cognitū enim est Remp. uenale habuisse, cognitū est. Itē **AGESIAE.** Sed instigabat multitudinis animū ad bellum inferendum, concitatus iracūdia furor. Furor inquam, non ratio, sine qua nihil unquam populus ex sententia gessit. Sed plurium uerborum iteratio est huiusmodi. At ego in his erumnis amicis sum spoliatus omnibus iudices, qui non quod me odissent, sed quod inimicorum factionem pertinuissent, me in malis deseruerunt.

DIAPHORA. Hoc schema cum uerbum iteratum διαφορά aliam sententiam significat, ac significauit, primo dictum est. Id est huiusmodi. Hunc tu frater eiusdē sanguinis particeps, in hac fortuna deserere potuisti? cuius erumnæ, quamuis enim extrariorū hominem, modo hominem commonere possent. Item uniuersum. Mulierem quid potius dicam aut uerius, quam mulierem.

PIPLOCE. In hoc ex prima sentētia, secunda ori- ἐπιπλοκή tur, ex secūda tertiā, atque ita deinceps complures. Nam quemadmodum catenæ multi inter se circuli coniuncti uinciūt, sic huius schematis utilitates complures

sententiæ inter se connexæ continentur. **LYSIAE.** Cōstat igitur iudices, Simonem domo sua ab suis dijs penatibus, uī cum summa iniuria esse exturbatū. Nam Cheremenes cū omnibus armatis ad eum uenit. Cum uenisset, sine ulla religione domum eius expugnauit. Expugnata uī domo, familiam abstrahit. Abstractam, tormentis omnibus excruciauit. Cruciatam, uīnxit. Vinctam, in publicum proiecit, prædonem suum maleficiū tacitum lateret. Sed cum prætereuntes prostratam familiam uiderent, & ab his rem gestam audirent, simul & oculis & auribus scelus illius usurparent. Itē **LYCVRG.** At mihi mirum uidetur, quod tam excelsū boni gradū homo summi laboris excederit. Nam cui præsto est tua uoluntas, industrius sit necesse est. Industriā uero, scientia consequitur. Ex scientia, copia & facultas ingenij nascitur. Ex qua facultate uera & facile, felicitas laudis oritur. Neque enim tenere diligens studium uirtutis, fructus fortunæ fallit.

Ἐλευσίνων **P**OLYSYNTHETON. Hoc schema efficitur, cū sententiæ multorū articulorū conuenienti copia continentur. **PYTHEAE.** Ille hunc pœna cōstrictum trahēbat, hic autem uociferabatur. Concussus uero non mediocris, cum tamen omnes opitulari uellent, sed nemo auderet. Neque ibi magistratus aderat, nec circūspicientes quò potissimum confugeremus, reperiēbamus, sed uno tempore nos & præsens & futurum malum perturbabat.

turbabat. Nam praesens tempus acerbitalis erat plenu.
 reliquu uero timoris. Item DIARCHAE. Partim no
 stri silebant, partim autem ingentem clamorem excita-
 bant. At hi locij praedara nostra auxilia, neutrum pote-
 rant. Neque enim constanti silentio, neq; forti clamore
 strenue quid agerent conabantur. Huc accedebat igna-
 uus tubae strepitus, qui nihil eorum mentes ad uirtu-
 tem exigebant.

DIALYSIS. Hoc schema contrarium est superiori. διάλυσις.
 Nam demptis omnibus articulis, sententiae diui-
 sae pronunciantur. DAPHNIS. Quid autem me con-
 uenit facere, Byzantij subire publicae causae iudiciu, ma-
 gno nomini aduersariorum fortiter resistere, no uereri:
 periculum diligenter posteritatis crescere, non minas ex-
 timescere: constanter in causa pro uobis perseverare:
 omnia feci, uestrum commune comodum spectans, ta-
 men no defunt qui ex tantis meis officijs aliquid uelint
 uituperare. Item LYSIAE. Omnibus in rebus suam
 confidentiam ostentabat: debitum petebamus, no dis-
 soluebat. Minabamur, cotemnebat. Lex nihil ualebat;
 magistratus neglegebat. Venit hoc tamen nobis nouis-
 sine tempus ulciscendi.

METANOEA. Hoc schema fieri solet, cum ipse se, μετάνοια.
 qui loquitur, reprehendit: & id quod prius dixit,
 posteriori sententia comutat, ita uti facit Demosthenes.
 Nunc quoniam de me ut uolui cognostis iudicium, per
 b 3 iphus

ipsius uitia constituam. Nam dum opus est, parentes appellat, quos scitis nō ignotos fuisse. Sed ut huiusmodi omnes hos execrarentur. Sed hic bonus uir, grandis natu atque serio, sero loquar. Imò uero nuper, atq; hic paucis diebus, simul & Atheniensis, & eloquens est factus. Item. At hic omnium sceleratissimus, nouo more atque exemplo alieni facinoris uindex, ipse confidentissime non criminibus, sed armis reum laceessere conatus. Conatus, nimium remisse loquor. Nam qui tantam eadem perfecerit, huiusmodi inceptum duntaxat arguere, penè malefici largitionem est facere.

¶ *Deuotio.*

PARENTHESIS. Cum in continenti sententia aliquid interponitur, quod neque eius sit sententiæ, neque omnino alienum ab ea sententia, tum denique hoc schema efficitur, sed periculose ponitur. Nam aut mire ineptum, aut uehementer iucundum, auribus accedere consuevit. DEMOSTHENIS. Nos scilicet omnes, ut fit, ferè repentino nuncio perturbati obstupimus. Adimantus autē solus, Nam est homo multum uehemens in Repub. Commodi satis liber magno clamore efflagitabat, ut senatus haberetur, & prout tempus postulabat, celeriter quod opus esset cōstitueretur. Eiusdem audieram appropinquare, cum statim magistratum certiore feci, uos dii immortales, quorum in tēplo gestū testificor. Illi neglexerūt, & rem tantā differre maluerunt, cum interea subito portas hostis obsedit.

Merissimos.

MERISMOS. Hoc schema singulas res separatim μερισμός
 disponendo, & suum cuique proprium tribuen-
 do, magnam efficere utilitatem, & illustrem consuevit.
LYCVRGI. Cuius omnes corporis partes ad nequi-
 tiam sunt appositissimæ. Oculi ad petulantem lasciuia,
 manus ad rapinam, uenter ad auiditatem: uirilis natu-
 ræ membra quæ possumus honeste appellare, ad omne
 genus corruptelæ: pes ad fugam. Prorsus ut aut ex hoc
 uitia, aut ipse ex uitijis ortus uideatur. Item **ARISTO-**
TELIS. Alexandro enim Macedoni, neque in delibe-
 rando consilium, neque in præliando uirtus, neque in
 beneficio benignitas deerat. Sed duntaxat in supplicio
 crudelitas. Nam cum aliqua res dubia accidisset, appa-
 rebat sapientissimus. Cum autem confligendum esset
 cum hostibus fortissimus, cum uero præmium dignis
 tribuendum liberalissimus, at cum animaduertendum,
 clementissimus.

PAROMOLOGIA. Hoc fit, cum aliquot res aduer- παρομολογία
 sario concedimus: deinde aliquid inferimus, quod
 aut maius sit quàm superiora, aut etiam omnia quæ
 posuimus infirmet. **HYPERIDIS.** Sume hoc ab iudi-
 cibus nostra uoluntate, neminem illi propiorem cogna-
 tum, quàm te fuisse concedimus. Officia tua nonnulla
 in illum extitisse: stipendia uos unà fecisse, aliquandiu
 nemo negat. Sed quid contra testamētum dicis, in quo
 scriptus hic est? Item eiusdem. Quid à me sapius his
 uerbis

uerbis de medio officio requiris: scripsisti ut seruis libertas detur: scripsisti ne liberi seruitutem experirentur: scripsisti ut exules restituerentur: scripsisti ut ne quis ex alio afficeretur. Leges igitur quæ prohibebant hæc, non neglegebas. Non poteram propterea, quod literis earum arma Macedonum opposita obsistebant.

ἡ γὰρ φύσις.

ANAECAEON. Hoc schema tunc prodest, atq; omnis eius utilitas in eo est, cum uolumus ostendere necessitudinem aut naturæ, aut temporis, aut alicuius personæ, quemadmodum fecit Myron. Amicus meus fuit Chremonides, & opinione omnium magis familiaris, & pro salute eius quæcunque potui, feci: sed postea quàm maior uis legis, nostrum auxilium ab illius periculo remouit, calamitatis ac luctus ei⁹ particeps erā. Nam opitulandi facultas omnis erepta iam fuerat. Item DEMOCHARIS. Nihil enim ualebat assidua pro fratre, ac misericors deprecatio, cum iudicaret tyrannus, cuius crudelitas omnem naturæ necessitudinem extinguebat.

ἡ φύσις.

ETHOLOGIA. LYSIAE. Rure rediēs, iudices, homo maior natu, magno calore, uix sufferrens uix molestiam, tamen his uerbis egomet nunc consolor, ferri fortiter demum laborem. Iam breui domum ueniens expectatus, excipiet te defatigatum diligēs atq; amans uxor: ea sedulo ac blande præministrando detrahēt languorem, & simul seniles nutriendo recuperabit uir.

ἡ φύσις.

165.

res. Hæc me in itinere recogitatio propè confectum confirmabat. Postea uero cum domum ueni, nihil earum rerum inueni, sed potius bellum intestinū ab uxore cōtra me comparatum. Item DEMOSTHENES. At mediussidius iudices, Ego sic arbitrabar, filiū ad parentem, dissoluto uultu uenturum, lachrymis patrium sinum oppleturum, supplicem precari obsecraturum, blandicia sua quod petisset, à patris mollicie impetraturum: Sed hic longe aliter, atque hic incredibili confidentia, armatus ad patrem aduolauit sicut hostis, atque initium sermonis cum iurgio sumpsit.

P. R V T V L I L V P I D E
 F I G V R I S S E N T E N
 T I A R V M P R I O
 R I S L I B R I
 F I N I S.

c Metabasis.

κίματα λέ
ξεως.

P. RVTVLI LVPI DE FIGVRIS ELO
CVTIONIS LIBER POSTERIOR.

μεταβασις.

ETABASIS. Hoc duobus modis fieri solet. Ex quibus unum genus est eiusmodi, cum ab ea sententia quam proposuimus, conuertimus ad aliquam personam, aut rem, aut fortunam, & tanquam praesentem appellamus, ita ut is fecit. **MYRON.** Haec mulier nuper fuit locuples, potens in amore, atque delicijs necessariorum, ornatus eius opibus abundabat, magnus ancillarum quae sequebatur comitatus appellabatur. Nunc contra subito & graui casu afflictæ, uix mediocris ancillulae dignitatem retinet. O fortuna quam uehementer rerum uarietas oblectat, & quam magno odio est tibi beatæ uitæ perpetuus & constans fructus. Alterum genus est, id quod demonstrare instituimus, cum ad aliam rem & actionem atque orationem nostram reuocamus. **DEMOSTHENES.** Sed nimirum inopinans incidi in causam temporis huius alienam, de qua posterius huic dicendum. Quapropter ad illud quod paulo prius agendum, reuertor.

Alceosis

ALLOEOSIS. In hoc schemate diuissio & separatio ἀλλοίωσις.
 est, personarum autem & rerum demonstratio
 quantū interfit. HAEGESIAE. Diuersa studia ado-
 lescentium animū aduerteramus, tametsi fratres erunt,
 uno atq; eodem sanguine orti: alter in studio laudis uer-
 fabatur, & industria uirtutis uitam gloriosam, sed labo-
 riosam sequebatur: alter in augenda pecunia occupa-
 tus, & habēdi cupiditate deprauatus, summas diuitias,
 summā uirtutem existimabat. Hic nimirum magis erat
 laboriosus, qui laborem condendi, non utendi causa su-
 scipiebat. Item HYPERIDIS. Non enim simile est
 uiuere in æqua ciuitate, ubi ius legibus uallat: & deueni-
 re sub unius tyranni imperium, ubi singularis libido do-
 minetur. Sed necesse est aut legibus fretum, meminisse
 libertatis: aut unius potestati traditum, cottidianā com-
 mentare seruitutem.

DICAEOLOGIA. Hoc fieri solet, cū æquitatē cau- δικαιολογία
 sã quàm maxime breui sententiã complectimur.
 Id est huiusmodi. Quod si me reprehendis, cum homo
 adolescens lapsus sim, uehementer erras, quicquid natu-
 ræ ualeat, & in uno arbitraris uindicanda, acerbusque
 iniquus es, quicquid æqualiter ab omnibus putes igno-
 scendum, unī imputans. Item LYSIAE. Nam ego
 huic iudices, quicquid ad superius tempus attinet, nihil
 succenseo: nihil enim deliquisse cognoui. Sed in hoc no-
 uissimo facto, cum plenum maliciæ perfidiæq; inueni-

rem, merito reprehendere atque odisse cœpi. Quæritis fortasse quid acciderit causæ, quamobrem eundem & laudem, & uituperem. Quod idem commutata uoluntate non est qui fuerat, neque idem nunc de se audire debet, quod prius consuerat, cum sine noxa se gerebat: non arbitratus est igitur rursus eum reuersurum officio, atque amicum tibi futurum: quomodo quem sciam tantum facinus in me admisisse, ut in reliquū tempus neque officio locum, neque beneuolentiæ spem relinqueret.

πρὸς Ἀλκίβιαν.

PROLEPSIS. Hoc est, cum id quod aut in aduersarij causa, aut in iudicis opinione esse aut fore arbitramur, contrarium nobis præoccupamus dicere, & cum ratione dissoluere. **DEMOSTHENES.** Atqui ego illū iudices arbitror Lycurgum laudatorem producturum, scilicet quis sit testis eius pudori ac probitati: sed ego Lycurgum uobis præsentibus hoc unū interrogabo, uelint se similem esse illius factis & moribus. Quod si negarit, satis factum uobis esse de ueritate uestra debebit.

LYSIAE hac oratione sæpius apud me utebatur, & orabat ut suarum erumnarū misererer, inopiæ subuenirē. Quid multa? commotus humanitis precibus, deprecāti quod petebat dedi solus: soli cōmunis nota calamitas hominis esset. Sed imparatus uenisse uidebatur, iam se negauit accepisse: & flens uobis supplicabit, ut se à calumniatoribus eripiatis. Vos autem cum se agentē uideritis,

tis, facitote ut de illius & mei memineritis. |

ORISMOS. Hoc fit, cum definimus aliquā rem no ὁρισμός
 ſtræ cauſæ ad utilitatem, neque tamen contra com
 munē opinionē. Id eſt huiusmodi. Nam uirtutis labor,
 uera uoluptatis exercitio eſt. Sed fieri ſolet hoc ſchema
 nōnunquam ratione ſuppoſita, & tum denique magis
 illuſtratur, ita ut fecit diues auarus. In uilla ædem fecit
 Fortunæ. Crimen arguitur temeritate illius, quæ tam lo
 cupletis copias dederit ei qui odiſſet uti.

PROSOPOPOEIA. Hoc fit, cum perſonas in rebus προσωποποιία
 cōſtituimus, quæ ſine perſonis ſiunt, aut eorum ho
 minum qui fuerunt, tanquam uiuorum & præſentium
 actionem ac ſermonē deformamus. Id eſt huiusmodi.
 Nam cum crudelitatis mater eſt auaricia, eſt pater fu
 ror, huic facinori cōiuncta parit odium, inde item naſci
 tur exitium. Hoc genere uſi ſunt poætæ, qui fabulas ſcri
 pſerunt in prologis. Nam humana figura produxerūt
 perſonas, quæ in ueritate artis & uoluntatis ſunt, non
 perſonæ. Alterum genus eſt, ita ut fecit Hyperides, cum
 de adoleſcente impudico diceret. Quid ſi tandem iudi
 ces hanc cauſam ageremus? Atq; ita diuiſit muliebrem
 perſonam, ut ſuum cuique opus atque officiū diſtri
 bueret. Ego hunc oſtenderem, tui liberi ritu eſſe, ſuo
 corpore adluſum. Nōne uehemētiffime admiraretur,
 ſi quiſquam non gratiſſimum munus arbitraretur. Vi
 rum, ſenatum, ſe deprauato naturæ beneficio in mulie

rem conuertere properasse. Item CHARISII. Estimare quæso Remp. hic adesse, & pro uestra libertate supplicem uobis accedere, simul & liberos uestros, matres familias, amplexam tenere, parentes uestros ætate confectos ad se applicare, redigere uos in memoriam, qualē se à maioribus acceperitis, obsecrare sacris ac delubris deorum immortalium, pro parentū monumentis, pro uobis ipsis & salute uestra. Hac si præsens agit, ut dixi, Resp. quid animi estis habituri quæro?

ἡνδικοῦ μὲν.

CHRESTERISMOS. Quemadmodū pictor coloribus figuras describit, sic orator hoc schemate aut uitas, aut uirtutes eorū de quibus loquitur deformat. **LYCONI.** Quid in hoc arbitrer bonæ spei reliquū residere, qui omne uitæ tēpus una ac desperatissima consuetudine producit? Nā simul atq; ex prioribus diei, nimia cibi ac uini satietate, uia meridiano tempore. Plenus crapula est expectatus primū oculis mero madidis, humore obcæcatis, uisū grauidis lucē constanter intueri nō potest: deinde cōfectis uiribus, utpote cuius uenæ non sanguine, sed uino sunt repletæ, se ipse erigere nō ualet, tandem duobus innixus languidus, qui cubando sit defatigatus, tunicatus sine pallio soleatus præ lectulo, palliolo frigus à capite defendēs: flexa ceruice, summissis genib⁹, colore exangui ptinus ex cubiculari lectulo excitatus, in tricliniū trahit, ibi præsto sunt cottidiani pauci, eodē studio excitati cōuiuæ. Hic uero princeps paulum illud reliquum

reliquum quod habet menti ac sensu, poculis extrudere ex ea festinat, bibendo prouocat, lacescit, sicut in hostiū praelio quā plurimos superarat, atque adfixerat, am-
plissimam sibi uictoriam paratam existimans. Interea procedit simul & illud tempus & potio, oculi uinum la-
chrymātes caligant, ebriosum ipsi uix ebrij cognoscunt. Alius sine causa iurgio proximū lacescit: alius somnio deditus, uī cogitur uigilare: alius rixari parat. Alium tur-
bas uitantem, ac domum reuerti cupientem, retinet ia-
nitor, pulsatur, exire prohibet domū, interdictum demon-
strans. Inter alium cōtumeliose extra ianuam electum,
uacillantem puer sustentat, ac ducit pallium per lutum trahentem. Nouissime solus in triclinio relictus, non
prius poculum ex manibus emittit, quā somnus op-
pressit bibentem, ac dissolutus artubus, ipsum poculū
suapte natura dormienti excidit.

BRACHYEPHIA. Hoc fieri solet, cum orator breuita-
te sententiæ præcedit auditoris expectationem. βραχυεπία
Fort. βραχυ
λογία

LYSIAE. Quæres à me, quo iure obtinere possim, quo
iure mihi Polienus reliquit, prætor dedit possessionem.
Leges me defendunt, ad te non pertinent: hi ueritatem
sequantur. Item eiusdem. Sed uos æquum est uolun-
tatem dispicere. Nam cōsilio uoluit, fortuna lapsus est:
homo fuit, fatetur concedendum nomina posse. Hoc

enim deorum est proprium.

SYNOECIOSIS. Hoc schema docet diuerfas res
coniungere, Syneciosis al.
συνωκεσις

coniungere, & communī opinione cum ratione aduer-
sari: & habet magnam uim, uel ex laude uitium, uel ex
uitio laudem exprimendi. **HYPERIDIS.** Nam ho-
minis auari atque avari, unum atque idem uitium est.
Vterque enim nescit uti, atque utriq; pecunia dedecori
est. Qua re merito utrique pari poena afficiuntur, quos
pariter non decet habere. Item **LYSIAE.** Quapro-
pter pergam in multos largitionem abstinentiae testi-
monium nō credideris. Multo enim confidentius hoc
genus hominū furatur. Nam quo maius eget, ad sum-
ptum ambitionis, audacius facit rapinam, ut huic ipsi
ambitioni copia suppeditare possit. Item **DEMO-
STHENIS.** Cum ei quidā obiecisset, matre Scyta na-
tum, respondit. Non miraris igitur, quod Scyta matre
barbara natus, tam bonus & clemens euaserat. Item
eiusdem. At ego hunc propterea malum esse existimo,
quia nimium se gerit seuerum. Namq; ex hominibus
humanitatē ac misericordiam tollere, maximū signum
maliciā uidetur. Ego contra deos precor. Namq; eius-
modi ciuem habemus, qui ad supplicium sumendum
in omnes partes sit inexorabilis.

ἀπορία. **A** **PORIA.** Hoc schema efficitur, cū quæritis quid
aut quemadmodum pro rei dignitate dicimus.
nec repperire nos ostendimus. **LYSIAE.** Nec iam
rationē inuenimus, quæ flecti posse speremus. Ita nos
omnibus modis tentatos, acerbā, ac nimīū tua facultas
affliget.

affliget. Item HEGESIAE. Non hæc est ut uulgari uerbo appellatur calamitas. Quid igitur? Quod proprium imponam nescio, nisi illud unū tantam esse erumnæ magnitudinem, ut omnem fortunæ superbissimā crudelitatem, ingenij miseria superarit.

PARASIOPEsis. Hoc est cum aliquid nos retice- παράσιος
πρὸς ἱς.
Pre dicimus, & tamē tacitum intelligitur. Et hoc utendum est, cum aut notam rem esse auditoribus arbitramur, aut suspicionem excitare maiorem retinendo possumus. **LYCVRGI.** In præsentia iudices iniussu populi quæ improbissime gesserat reticebo: de falsis eius literis quas ad senatum miserit, nihil dicam, illi sæpe interminati sitis omittam. Nam & hæc uobis nota sunt, & quæ nouissime multo indigniora commisit, quàm primum cognoscenda. **HYPERIDIS.** Cogis me iniuriæ tuæ causam proferre. Nihil agis, non dicam, sed ipsum tempus eam patefaciet.

PAROMOEON. Hoc schema & omœoteleuton & παρόμοιον.
omœoptoton, ferè non multum inter se distant, tamen quid intersit, & ex unius cuiusq; supposita sententia cognoscere poteris, & multo diligentius ex Græco Gorgiæ libro, ubi pluribus uniuscuiusq; ratio redditur, sed hoc paromœeon uerborum efficit similitudinem, ita uti hoc est. Nam disputandi aut suadendi est aliud idoneum tempus. Cum quidem aduersarius armatus præsto est, resistendum est huic non uerbis, sed armis.

d Omœoptoton.

μοιοπρωτον

MOEOPTOTON. Hoc in duobus uerbis eundem habet casum, aut eandem nouissimam syllabam. Id est huiusmodi. In rebus aduersis cui praesto est consiliū, non potest deesse auxilium. Item **SOSICRATIS.** Nam qui secundis rebus libenter adsentiuntur, idem simul ac se fortuna contristauerit, primi insidiant.

μοιοτελεωτον.

MOEOTELEVTON. Hoc minus euidentius est, quā superius, & minorem affert auribus iucunditatem. Nam neque tam paria duo uerba sunt, neque eundem habent casum & sonum uocis, quā Græci προσωδον appellat. Id est huiusmodi. Nam Resp. nostra ad hunc statum gloriæ peruenit, non multitudine hominum, sed seueritate legum.

ισοκωλον.

ISOCOLON. Hoc autem duabus aut pluribus sententijs breuibus, & inter se paribus exigitur, ita uti hoc est. Nequaquā mihi diues est, quamuis multa possideat, qui neque finem habet cupiendi, neque modum statuit utendi. Nam & multum desiderare, egentis est signum: & nihil parcere, egestatis est initiū. Seorsum est beneficium, dare libenter, iniuriam facere nolle. Nam dando beneficium, extemplo beneuolentiam, nō faciendo iniuriam, duntaxat odium uitamus.

αντιθετον.

ANTITHETON. Hoc pluribus modis fieri solet, & habet in omni genere orationis summam utilitatem. Quare separatim demonstrandum est de unoquoque genere eius. Vnum est, cum contrariæ res inter se conferuntur.

conferuntur. CHARISII. Alter eorū erat in dando benignus, alter erat in accipiendo astutus. Hunc omnes cōquirebant, ne ab eo uiderētur. Huius em̄ pudor erat omnibus iucundus. Illius autē impudentia ipsi suavis, ceteris amara. Hoc idem fieri potest in una persona, ita uti fecit Dinarchus, cum ipse de se diceret. Olim in adolescentia sedulo omnem gloriam sectabar, at nunc in senectute summum me ambitionū inuasit odium. Tum facile multis opitulabar, nunc iam meipsum tueri uix possum. Tum mihi beatissimus uidebar, si quā plurimis fecissem. Nunc contra uereor, ne quid mihi desit ad necessariū ætatis meæ cultum. Tunc ego ipse pro Rep. fortiter arma capiebam, nunc præter quā laudare eos qui Remp. armati defendunt nihil ualeo. Est autem genus huius, quod in eadem sententia priori uerbo cōtrarium, quod est infert & cōiungi solet. ISIDORI. Nō ille stulticia aut furore impulsus, tam graues labores frustra subiret sed ex acerbitate laboris, iucundos uoluptatis fructus sibi parabat. Aliud est item, quod superiore infert, sed consequenter, ita uti fecit Demetrius Phalereus. Nobis primū dī immortales fruges dederūt, nos quod soli accepimus, per omnes terras distribuimus. Nobis maiores nostri Remp. reliquerunt, nos etiam socios nostros de seruitute eripuimus. Itaq; & amplissim⁹ nobis honos ab omnibus habet, & propter hui⁹ honoris dignitatē, superbix nostræ nemo uestigiū experit.

ἐπιτροπή.
Epitrophe et.

EPICOPE. Hoc fieri solet, cum alicui rei uehementer confidimus, & nostro iure iudicibus largimur, ut quemadmodum uidetur illis constituent, atq; eo pareamus. HYPERIDIS. Sed ego iam iudices summū ac legitimū quod exposui meæ causæ ius omitto, uobis quod æquissimū uideatur, ut constituentis permitto. Non enim uereor quin etiam sit nouū uobis instituent, libenter id quod postulo, propter utilitatem communis consuetudinis sequamini.

παρρησία.
Parrhesia.

PARRHESIA. Ferè cōtrariū est hoc superiori. Nā in hoc uehemēter cū iudice agendū est, & uitii aut erratū eius audacter corā eo reprehēdendū, sed diligēter hoc ferēdū, & raro ad simulādū est inuitos necessario dicere, ne magis cōfidētia q̃ dolore excitati uideamur, atq; ita non fides, sed odium iudicum cōsequatur. DEMOSTHENES. Sed ego liberā uocem ueritatis apud uos omitram. Non, inquam, nec reticebo quod salus cōmunis dicit. Flagitat uestra opera *quirites, in tanto resp. periculo est. Vos em̃ defectis temere omnibus credendo, & quorum ignauissima sunt consilia, eorum sententias utilissimas existimando. Item LYCVRGI. Sed uos iudices, uos hæc facere debetis. Nam cum in sententijs feriundis nocentibus remisse paratis, uos in forum studium ad spectandum excitatis.

Athen.

ἡ τεολογία.
Teologia.

ETEOLOGIA. Hoc schema efficitur ratione breui & sententiosa, ita ut quod dubium est uisum, ad certam

certam fidem adduci uideatur. Quod uobis quiritēs in suadendo adfentiuntur, uos fallere possunt. Nam dictum ad uoluntatem auditoris obscuratū erat quæstione utilitatis, sed ab his qui suadent quod uobis iucundum est, decipi non potestis. Non enim sententias uestras ualent commutare, nisi uobis euidentis bonum sui cōsiliij patefecerint. Item eius. Et si acerbum uobis quod dicturus sum uidebitur, tamen æquo animo audiendū est. Nam ferè uerum consilium, quod initio auditu graue est, in posterum cognita utilitate sit iucundum.

TAXIS. Hoc fit, cum unaquæq; res nouissimorum τάξις uerborum sententiā dare distinguitur. **STRATO** **CLES.** Nam uehementer eorum uitij inuehi non licebat, reticere omnino nō expediebat, suspiciose loqui potissimum placebat. Item **THIMACHI.** Itaque ut familiares uidebantur, hos necessitudine opitulandi adstrinxit, hosq; ignotos iusta beneuolentiæ causa inlexit.

P. RUTILII LVPI DE

FIGVRIS ELOCVTI

ONIS, POSTERIO

RIS LIBRI

FINIS.

d 3 Rhomanū

RHOMANI AQVILAE DE NOMINIBVS
FIGVRARVM ET EXEMPLIS LI-
BER. EX ALEXANDRO NVMENIO.

videatur l.v.
No. 1. capella.

HETORICOS petis longioris moræ
ac diligentia, quàm pro angustijs tem-
poris, quo me profectio urget, ideòque
postea plenum hoc tibi munus redde-
mus. In præsentì aùt nomina ipsarum
figurarum cum exemplis percurrissè sufficiat, tantum
prælocutus, quò maxime orator ab oratore differat:
unum aut hoc certe esse præcipuū, figuras sententiæ
atque elocutionū. Nam inuentio rerum cum acutis ho-
minibus, quos tamen oratores nondum appellare pos-
sis communis est, illorum uerborum Latinorū scientia
& usu, uel grammaticus sibi uindicare. Illi quoq; mores
qui ῥόποι nominantur, ab eadem hac arte, id est gram-
matica, non minus diligenter sunt cogniti quàm ab ora-
tore, si quatenus cuiq; generi materiae adhibere eos de-
beat, orator melius intellegit. Figurandarū sententiā
& elocutionū propriū oratoris munus est. Hoc enim
genere & parua extollit, & angusta dilatat, & cum celeri
tate

tate tam ornatum plerisque & uim & pondus uerbi ac
sententijs ad permouendos quidem animos auditoris
aut iudicis nihil æquale est. Quod sic facillime intelli-
gitur, si quæ sunt figurate enunciata, apud magnos orato-
res detractis figuris eloqui uelis. Inuenientur enim ne-
quaquam dignitate aut uim fandi retinentia. Sed figu-
rarum, sicut supra diximus, aliæ sunt sententiarum, quæ
ἰτανοίαις χήματα appellant: aliæ elocutionis, quæ λεί-
ξεως χήματα uocantur. Percurramus igitur sententia-
rum figuras. Naturæ est enim, prius sentire quàm eloqui.

*figuræ
duplices.*

προδίορθωσις

Præcedens correctio.

προσωποποιία

Personæ confictio.

ἠθοποιία

Moralis confictio.

Ἀποειώπησις

Reticentia.

Ἐπιπροχασμός

Percussio.

Εἰρωνεία

Simulatio.

Πῦσμα

Quæsitum.

Παραλήψις

Præteritio.

Ἀποστροφή

Auersatio.

Διαπόρρησις

Addubitatio.

Εἰρώτημα

Interrogatio.

Διατύπωσις

Descriptio uel deformatio.

Ἀντεναγωγή

Compensatio.

Διασχυρμός

Eleuatio uel irrissio.

Μετέστασις

Transmotio.

Prodiorthosis

προδιόρθωσις
σιν.

PRODIORTHOSIS. Præcedens correctio. Hæc figura, ubi aliquid necessarium dictu, & insuaue audiētibz, aut odiosum nobis dicturi sumus præmunit. Exemplum apud Ciceronem frequens. Quanquā sentio, quāta hoc cum offensione dicturus sim, dicendum est. Tale pro Gallio. De conuiuio luxurioso, ut clamor, ut conuiciū mulierū, ut Symphonix cantus. Videbar mihi uidere alios intrantes, alios autem exeuntes, partim ex uino uacillantes, partim hesternæ potione oscitantes. Versabatur inter hos Gallius unguētis oblitus, redimītus coronis. Humus erat lutulenta uino, coronis lāguiculis, & spinis cooperta pisciū. Quod si hoc ipsum esse aliqui diatyposin, hoc est descriptionem uolunt, intellegant nos nō de uniuerso loco, sed de executione singularum rerum loqui, quas ita persecutus est, ut etiam minima quæque demonstraret.

+ deest hic quippiā

προσοποποιία
ποιία.

PROSOPOPOEIA est personæ confictio. Hæc figura plurimum in se continet dignitatis, cum Remp. ipsam loquentē inducimus, aut defunctos aliquos quasi excitamus ab inferis, & in conspectu iudicis collocantes oratione hos circumdamus. Talis est illa pro Cælio Appij Caci persona inducta contra Clodiam ita dicēs. Mulier quid tibi cum Cælio? quid cum adolescentulo? quid cum alieno? Sæpe enim quæ nos ex nostra persona dicentes, uix ferant iudices, supposita dignitate personæ liberius dici & conuenientius poterunt.

Ethopœia

ETHOPOEIA, moralis cōfictio. Hæc figura differt ἠθοποιία
 à superiore, eo quod ibi & personas fingimus, quæ
 nusquam sunt. hic certis quibusdam uel personis uerba
 accommodare ad fingimus, uel ad improbitatem earū
 demonstrandam, uel ad dignitatem. Tale est illud pro
 Quintio. Quod Sextus Næuius ridet nostram amen-
 tiam, scilicet cum ab eo officia boni uiri desideramus, &
 quēadmodū natus, inquit, & quemadmodū educatus
 sum memini. Vetus est, descurre diuitem facilius, quā
 patrem familias fieri posse. & cætera.

APOSIOPESIS, reticentia: cum intra nos suppri- ἀποσιώπησης
 mimus ea quæ dicturi uidemur, quod aut turpia,
 aut inuidiosa, aut alioquin nobis grauiā dicturi sunt, ut
 est Demosthenicum illud procemium. Non pari ego
 & aduersarius periculo ad iudicium uenimus, sed mihi
 quidem nolo quicquam initio dicendi ominosius pro-
 loqui. Interdum etiā utimur hac figura, quasi ad alias
 properemus. Tale est Vergilianum illud,

Quos ego, sed motos præstat componere fluctus.

EPITROCHASMOS, percussio. Hæc rursus figura ἐπιτροχασμός
 differt à coaceruatione. Quod cum illa res uniuersa
 pluresue in eundē locum confert, hæc distantia plu-
 ra inter se percurrens uelocitate ipsa circumponit, ut
 si uelis dicere, Cæsar in Italiam euolauit Corfinium di-
 midio delectam ceperat, urbe perociebatur, Pompe-
 ium persequabatur.

ἔργων.

IRONIA simulatio frequentissima apud oratores, ubi figura aliud uerbis significamus, aliud re sentimus. A quo genere figuræ procemiū pro Ligario sumptum est. Nouum crimen P.C.& ante hunc diem inauditum.& cætera.

παράληψις.

PARALEPSIS, præteritio. Frequens est huius figuræ usus, ubi quasi prætermittentes quædā, nihilominus dicimus. sicut pro Milone tota illa quæstio inducta est, qua docet è Rep. occidi Clodium. Quod si nō possem, inquit, diluere crimen ut dilui, tamen gloriose hæc prædicere Miloni liceret. Item de domo sua contra Clodium. Vides ne non radicitus euellere totum tribunal? & cætera inquit, quæ prætermittere se ait. Nihilominus dicit. Vtemur autē hoc adiumento, in his quæ infirma uel inuidiosa nobis futura sunt, si directo dicat.

ἀποστροφή.

APOSTROPHE, auersatio. Necessaria plerumq; figura, ubi quæ ad alios dicta uolumus, ad alios dicere uidemur. Sic plerumq; conuertimus orationem in reum ad iudicem, cum illa tamen quibus aduersarium alloquimur, iudici alligentur. Acutissimum exemplum in Philippicis Demosthenis, ubi quibus uerbis populū Atheniensium monitum uult, eadem se dici apud Græcos & Arcadas & Messenios concionatum inuidiose. Et M. Tullius cum sæpe aliās, tum pro Roscio conuertit orationem ad Crisogonum, ab illo loco rogator atq; te Crisogone.& cætera.

Diaporesis

DIAPORESIS, addubitatio. Hac utuntur, cum propter aliquas uolumus uideri dubitare, & quasi ab ipsis iudicibus consilium capere, quo potissimum genere orationis utamur. Quale est pro Cluentio proœmiū. Equidem quò me uertam iudices nescio, negemus fuisse illam rem. & cætera. Item pro Cornelio. Pugnem aperte contra nobilissimorum hominū uoluntates, studia, consilia, cogitationesque eorum aperiam. & cætera. quæ quasi dubitans an sibi facienda sint dicit.

ROTEMA, interrogatum. Eo utimur, ubi exaceruando aliquid interrogamus, & augemus eius inuidiam, hoc modo. Fuisti illo in loco, dixisti ne hæc gesta esse, renunciaſti ea quibus decepti sumus. Hæc enim si sine interrogatione dicantur ad hūc modum. Hic fuit illo in loco, & ita esse gesta dixit, & falso renunciando nos decepit, hæc prolata minus inuidiose proferentur.

PYSMA, quæsitum. Hoc genus ex superiore eo differt, quo ad interrogatum una uoce tantum responderi potest, uel à negante, uel à confitente. Quæsito autem occurri non nisi pluribus potest, hoc modo si dicat, qua igitur ratione bellum geremus, quæ auxilia nobis parata erunt? quis erit qui subuenire uelit, cum tam acerbe socios tractauerimus?

DIATYPOSIS, descriptio uel deformatio, ubi rebus delectis, personarum & formas ipsas, & habitus describimus & exprimimus: ut Tullius hoc modo.

Ponite ante oculos Rullum, hasta posita in Pópeñ castris, cum suis formosis finitoribus actionantem. Item plenius pro Milone. Si hæc non gesta audieritis, sed picta uideritis, & deformat Milonem in rheda sedentem penulatū cum uxore. Item Clodium cum equo & dilectis uilla egredientem. Eodem modo pro Roscio & de Glaucia. Nónne uobis hæc quæ uidistis oculis, cernere uidemini iudices non posita, nō impetum repentinum, nō uersatur ante oculos ipse Glaucia, & quæ sequuntur.

ἄντιπαγογή
Antipagoge.

ANTENAGOGĒ, compensatio. Est autē huiusmodi, ubi aliquid difficile & contrarium cōfitendum est, sed contra inijcitur non minus firmum, qualia sunt hæc de rege Ptolomæo apud Ciceronem. Difficilis ratio belligerandi, at plena fidei, plena pietatis. Et si dicas, magnus labor, multa pericula opponuntur, at gloria ex his immortalis est consecutura.

διὰ συρμῶς.

DIASYRMOS, eleuatio uel irrisio. Ea figura est, qua ludentes quæ dicuntur ab aduersarijs, dissoluimus, Qualis est ille locus pro Murena in Sulpitium, totus de iure ciuili.

μετάστασις.

MESASTASIS, transmotionem quidam inter figuras nominauit, cum rem à nobis aliò transmuemus, non ita ut ibi causam constituamus. Alioquin iam nō figura erit, sed species quædam eius status, quæ qualitatis aut ex accedenti appellant, secundū Herma-
goram. Caterum alibi in parte aliqua orationis senten-
tiam

tiam hoc modo figuramus, quale est apud Demosthe-
nem initio defensionis pro Ctesiphone. Cum bellum,
inquit Phocense conflatum esset & non per me, nō dum
enim ego ad Remp. accesseram. Tale est illud pro Cor-
nelio. Videri potest de ærario: refertum, inquit, tribuni-
tis legibus, exhaustum à quibus sit ipsi sciunt.

Hæ ferè sunt ab elegatissimis electæ figuræ sententi-
arū, quibus si ut adolescēs acerrimo ingenio utebaris, na-
ctus pprio motu animi, aut etiā existimatiōe lectionis
Tullianæ: prius etiā quod numeros earum, nomināq;
perceperis, nihil mirum est. Omnia enim ferè quæ præ-
ceptis continentur, ab ingeniosis hominibus & in dicen-
do se exercentibus fiunt, sed casu quodam magis quàm
scientia. Ideoq; doctrina & animaduersio adhibenda
est, ut ea quæ interdum sine ratione nobis occurrunt,
semper in nostra potestate sint, & quotiens res postula-
uerit, à nobis ex præparato adhibeantur. Nunc ad figu-
ras elocutionis transeamus, quia in traditione primum
mihi uidetur demonstrandum, quot genera sint elocu-
tionis, quotque modis eis utamur:

Est igitur omnis oratio aut soluta nulla inter se ne-
cessitate numerorum, neq; composita membrīs quibus-
dam, uel determinata certa circūscriptione uerborū. Ea
plerūq; in sermone assidua, & in epistolis utimur. Inter-
ponitur, aut & in dialogis, orationibus, ubi aliquid simi-
le & proximum sermoni uolumus effingere. Aut perpe-
tua quā

autem Iudicialib;
orationib; aliq;

tuæ quā Græci *ῥωμένην λέξι* appellāt, quæ ita cōnectitur, ut superiorem elocutionem semper proxima sequatur, atq; ita seriem quādam significatus rerum explicet. Ea præcipue historiæ descriptioni conuenit, quæ tractū effusum genus eloquendi, non conuersum, neque circūscriptum desiderat. Habet sæpe in iudiciali genere dicendi usum necessarium, si quando quasi decursu quodam ita uolumus, ut illa se habet in oratione Miloniana. Occidi, occidi non spurium Melium, qui annona leuanda iacturisq; rei familiaris & cætera. In uitam Clodij inuehitur.

Alia autem quæ ex ambitu constat, quem ambitum Græce *περίοδος* appellant. Est autem ea quæ sententiam certa quadam circumscriptione definit, atq; determinat, qualis est hæc. Si quantū in agro locisque desertis audacia potest, tantū in foro & in iudicijs impudentia ualeret, nō minus nunc Aulus Cecinna cederet impudentiæ, quam tū cum in faciunda cessit audacia. Sed hic ambitus constat ex membris, quæ *κῶλα* Græci uocant & cæsis, quæ *κόμματα* appellant. Membrum quidem est pars orationis ex pluribus uerbis, absolute aliquid significās, hoc modo. Etsi uereor iudices ne turpe sit p fortissimo uiro dicere & incipientē timere. Cæsum aut est pars orationis, nondum ex duobus aut ex pluribus uerbis quicquam absoluti significans hoc modo. Et si uereor iudices ne turpe sit, nōnunquam tamen cæsam di-

sam dicimus orationem, quotiens non efficiuntur uerba ex cōnexionē membrorum, sed singula quamuis significantia proferantur ad istum modum. Quis est iste Lollius armiger, Catilinæ stipator, tui corporis concitator, tabernariorū percussor, latitator fori, depopulator curiæ. Et alibi apud eundem oratorem, comites illi deiecti manus erant tuæ, ut quisquis te familiaritate attigerat, ita maxime manus tua putabatur.

Constat autē ambitus ex duobus mēbris, ex tribus mēbris, ex quatuor interdū, & si nōnulli ex uno mēbro ambitū putant posse cōpleri, quam μονόκωλον περίοδον appellant. Ego autem non uideo quem admodum periodos cognominetur, & nō potius colum siue unus, si unum sit.

His demonstratis quæ & ipsa possit aliquis figuris elocutiōis enumerare: cæteras persequemur, si illud prædixerim⁹ optimam & efficacissimam orationem futurā, si & hos ambitus habuerit de quibus diximus, & in quibusdam partibus continuo rationem illam perpetuæ elocutionis assumpserit, & nōnūquā cæsis interrupta fuerit. Nam ubi omnia periodis explicantur, facietatem & fastidium ex similitudine parit, qualia scripta eorum, qui Isocraten male imitati sunt: quippe cū ipse Isocrates in hoc genere à quibusdam improbetur. At ubi semper continuatur oratiuncula, quasi respirationes ex interuallis atq; diffinitionibus periodorū interponuntur
& audientē

40 RHOMANI AQVILAE DE NOMINIBVS
& audiētem & dicentem fatigat. Vbi uero caſa ſemper
oratio eſt, nihil à ſermone imperitorū diſferre uidetur.
Quare promiſcenda ſunt hæc & rebus pro conditione
eorum accommodanda.

Differt autem figura elocutionis à figura ſententiæ
hoc, quod ſententiæ figura in mutato uerborum ordine,
uel translato, manet nihilominus. Elocutioni autē ſi di-
ſtraxeris uel immutaueris uerba, uel ordinem eorum
ſeruaueris, manere non poterit.

ἐν ὁμοιοῦσι.

IRONIA ſententiæ figura, quam hoc modo enūcia-
bo. Hic enim egregius autor communium commo-
dorum cuſtos, deſenſor reipublicæ, ſalus & colume-
nti ciuitatis, de quo contraria ſcilicet intelligi uelim, muta-
bo uerba ordine eorum uerſo, uel tota elocutione ali-
ter explicata ſic. Namque iſte cuius ope & auxilio ui-
delicet ciuitas nititur, manet ut ironia eadem, neq; læ-
detur uerborum immutatione. At uero ſi figura elocu-
tionis ſit, quam relationē, Græce ἐπαναφορὰν uocamus,
quæ eſt huiusmodi. Ille autor diſcordiarum, ille dux ſe-
ditionum omnium, ille in pace tumultuoſus, ille prodi-
tor in bello, Et illam partem orationis repetitam ſæpius
in initium membrorum aut cæſorum quæ figuram ſu-
ſtulero, & tantum ſemel dixero ſubiungens: & cætera
hoc modo. Ille qui ſeditionum autor, diſcordiarum cō-
citator, in pace tumultuoſus, in bello proditor fuit, fi-
guram elocutionis ſuſtuli. Nonnunquàm autem imò
plerūq;

plerunq; concurrere potest, ut sententiæ figura cōiungatur cum elocutionis figura, qua hoc modo enunciatur est. Illa amator patriæ egregius, ille Reip. custos, ille defensor libertatis ac legum, cū hoc de eo dicatur, de quo contraria intelligi uolumus, & ironiam esse, quæ figura sententiæ est: & epanaphoran. De qua cum maxime diximus quæ est elocutionis, nūc ad instituta pergamus.

Sunt igitur, figurarum elocutiones aliæ, ad ornandam tantum, & quasi ad pingendum orationem accommodatæ: quibus princeps Gorgias Leōtinus usus est, sed sine modo. Et ideo brevis oratio est, & quæ initio audientis nouitate permouerat, fastidium meruit. Isocrates autē post eum parcius, nec non etiam ipse Demosthenes, sed tanta moderatione, ut nusquam in tædium recurrat. Eas ergo primum exponemus.

ANTITHETON. Oppositum ex contrarijs. Hæc figura constat ex eo, quod uerba pugnantia inter se, paria paribus opponuntur. Cuiusmodi breuissimū est, illud Ciceronis. Domus deerat, at habebas, pecunia superabat, at egebas, in pace, ad uexandos ciues acerrimus, in bello ad expugnandos hostes inertissimus. ἀντιθετον.

ISOCOLON. Exæquatum membris. Fit autē quotiēs non pugnantibus inter se, sed paribus tātummodo uerbis, duo uel etiam plura membra, quæ κῶλα dicimus explicātur, ut si dicas hoc modo. Classē speciosissimā instruxit, exercitum pulcherrimum & fortissimum elegit ad ἰσοκωλον.

42 RHOMANI AQVILAE DE NOMINIBVS
git, addere etiam licet sociorum maximam, & fidelissi-
mam manum cōparauit, & longius eodem modo præ-
gredi dum ne in fastidium incurras.

πάρισον. **P**ARISON. Propè æquatum. Differt autem ex supe-
riore, quod ibi membrorum uerba paria sunt nu-
mero. Hic uno uel altero addito. aut in superiore mem-
bro, aut in postremo pariter excurrūt, ut si locum enun-
cies, neq; gratia & diuitijs locupletum corruptus, neq;
minis & denunciatione potentum perterritus, neq; dif-
ficultatibus & magnitudine rei à proposita magnitudi-
ne delectus. Hoc enim postremū pluribus uerbis quam
superiora enunciatur membrum longius produxit,
quod fieri & in primo potest, sed ibi opportuni⁹ si quo
longius erit ceteris, initio prænunciatur, in posteriore
autem si ad postremum producitur.

ὁμοιοπῶτον. **O**MOEOPTOTON. Simile in casibus. Hoc ex eo
nomen accepit, quod membra illa, id est, illa, id est,
καὶ α, in eisdem casus cadunt ad hūc modum. Huic igitur
socios uestros criminanti, & ad bellum uos cohort-
ranti, & omnibus modis ut in tumultu essetis molienti.
Hæc enim tria in eundem casum determinata sunt.

ὁμοιοτελεν-
τον. **O**MOEOTELEVTON. Simili determinatione, dif-
fert à superiore, quod illud quidem & casu & sono
similia uerba membrorum determinat. Hoc uero non
solum casuum similitudine, sed cuiuscunque uerbi atq;
enunciationis contentum est. In muros statim curritur.
exercitus

exercitus à socijs accersitur, delectus iuuetuti denunciat.

PARONYMIA, leuis imitatio. Hæc figura, ita ornat παρωνυμία
orationem, ut in nomine aut in uerbo interdum syl-
labam, nonnunquam littera immutata, diuersa signifi-
cet, ut si uelis sic enūciare. Prætor iste, uel potius prædo
sociorum. Et frequens illud apud ueteres eiusmodi est.
Cui quodlibet hoc licet, non indecorem interim & prio-
ris uerbi postremitas, similitudine posterioris excipitur,
ut se habet. Legem fragilitas, & quæ tibi nō deerat. erat
enim diligentissime scripta.

PLOCE, copulatio. Ea figura elocutionis, in qua idē πλοκή
uerbum aut nomen bis continuo positum diuersa
significat, ut est illud. Sed tamen ad illum diem, Mem-
mius erat Memmius. Ita enim hoc bis positum est, ut
superius quidem nomen tātum significet hominis, po-
sterius uelit intellegi eundem qui semper fuerit, ac sui
similem.

PALILOGIA, iteratio. Hæc figura repetito eodem παλιλογία
uerbo aut nomine, nō diuersa uult intellegi, sed idē,
quod significatur efficere uehementius. Cuiusmodi est
hoc. Ferrum ferrum, inquit, & hoc in iudicio dicit, ter ej-
ciatq; proterui. Repetitum enim hoc ferrum indignita-
tem rei atq; audaciam eius: in quem dicitur impensius
significat. Nec solum nomen aut uerbum, sed pars ora-
tionis iterari ad eundem usum potest, ut cum dicitur.
Tu tu Antonio Cæsari ruenti, atq; omnia permiscere,
f 2 cupienti

cupienti causam belli ciuilis dedisti. Atq; hæ duæ figuræ, superior, & ista ipsa de qua locuti sumus, non ad ornandam magis & exornandam orationem, ut illæ superiores, sed ad accendendam pugnam dicendi ualent, sicut uel magis pleraq; earum quæ consequetur. Ideoq; & Aristoteli & iteratio ipsa uerborum ac nominum, & repetitio frequētiore, & omnis huiusmodi motus, actio, ni magis & certamini quàm stilo uidetur conuenire. Qua de re in tertio Rhetoricarum libro artium differit. Verum docet nos & Demosthenes & Cicero, eam optime orationem esse compositam, quæ cum illa ornamenta parium & cōtrariorum, & immutatorum uerborum habeat, ex quibus & ipsis tamē sæpe nō ornatio quàm uehementior sit oratio, si in tempore & cum modo assumatur: tum his quæ ueræ adfectionis speciē præferunt textetur. Ita enim maxime exemplum & imaginem ueritatis continebat.

ἐπαναληψις.

E PANALEPSIS, repetitio. Hæc figura tantū à priorē distat, quod in illa quidem una pars orationis bis repetitur: tum cōiunctum, tum interposito uno aut altero uerbo, quo uehementior elocutio uidetur fieri. At in hac ex plurium uerborum cōtinuatione repetita. Item quæritur, ut si dicas: Patriæ suæ quisquam o dij immortales, exitium est machinatus. Hoc non potest.

ἀναδιπλωσις.

Iam non potest, inquam, libera hæc ciuitas esse. **A** NADIPLOSIS, replicatio. Rarum apud oratores figura.

figuræ genus frequentius apud poëtas, siquando tamē
& inciuilem orationem incidit, mediocrem dignitatem
habet. Interest autē inter hoc & illa duo superiora tan-
tum, quod hīc ea quæ in superiore membro postrema
ponuntur, in posteriore prima repetuntur, ad hunc
modum. Concurrerat ad tantæ rei nuncium, sicut com-
mune ciuitatis periculum monebat, senatus frequens,
equester ordo uniuersus. Tale est & illud Terētianum,
Negat Fannium esse hanc sibi cognatam Demipho.
Hanc Demipho negat esse cognatam.

PROSAPODOSIS, redditio. Nomen hac figura ex-
eo accipit, quod idē nomen in postrema parte mem-
bri, aut eadem quæcunque pars orationis redditur, est
connexa. unde id membrum aut his ambitus cepit, ut
si uelis hoc modo eloqui, cum quid quasi indigneris
aut doleas tibi. Sceleratissime omnīū imputare omnes
calamitates suas debet Resp. tibi. Aut sic. Hæc ó dii im-
mortales, in ciuitate moliri ausus est Glaucia.

EPANAFORA, quod relegatum uocant. Hac fi-
gura uel frequentissime & Demosthenes, & inde
Tullius, & omnes uehementes oratores utuntur: un-
de præcipue & ipsi commoti uideri uolunt, & iudicem
commouere. Constat autem ex eo, quod eadem pars
orationis sæpius per singulos ambitus, aut per singula
membra, interdum etiam breuis per cæsa quæ *κόμματα*
appellant, hoc modo. Verres calumniatorem appone-
bat.

46 RHOMANI AQVILAE DE NOMINIBVS
 bat, Verres de causa cognoscebat, Verres pronūciabat.
 Aut si dicas. Ille uenire hostes nūciauit, ille uos in-
 motū belli compulit: ille in tumultu ut ciuitas esset effe-
 cit. Per ambītum autem repeti potest eadem pars ora-
 tionis sic. Tam diu Tiberius Gracchus populo gratus
 fuit, quā diu leges ad uoluntatem eius, non ad utilita-
 tem Reip. compositas ferebat, tam diu C. Gracchus,
 quamdiu legibus agrarijs & frumētarijs, & cæteris pro-
 fusionibus ærarijs multitudinem imperatam promere-
 batur. Tam diu Saturninus plurimum potuit, quā
 diu easdem illas frumentarias largitiones, & agri diui-
 siones pollicebatur.

αντιστροφῆ.

ANTISTROPHE, conuersio. Species huius figuræ
 cum eandem ferè uim habeat, contraria est supe-
 riori, eo quod ibi ab eadem parte orationis sapius inci-
 pitur, hic in eandem partem desinitur. Cuiusmodi est
 hæc pro Fonteio. Frumenti maximus numerus è Gal-
 lia. peditatus amplissimæ copię è Gallia. equites nume-
 ro plurimi è Gallia.

συμπλοκῆ.

SYMPLOCE, connexum. Hæc figura ex utraque ea-
 rum, quas supra demonstrauius, composita est,
 utramque orationis speciem circumdat. Nam & incipit
 sapius ab una parte orationis, & totidem in unam atq;
 eandem desinit, ut hæc se habet. Quis legem tulit? Rul-
 lus. Quis tribus sortitus est? Rullus. Quis decemuiros
 creauit? Idem Rullus.

Polyptoton

PPOLYPTOTON, ex pluribus casibus. Hanc figurā πολύπτωτον
 ex eo nominauerunt, quod cum sæpius initio ab
 eadem parte orationis stat, illa ipsa pars declinationi-
 bus casuum, aut generibus, aut numeris immutatur. Ca-
suum declinationibus hoc modo. Senatus est summi
 imperij consilium. Senatui Reip. cura mādatur. Ad Se-
 natum in dubijs periculosisque rebus omnis ciuitas re-
 spicit. Generibus autem hoc modo. Pulchra autē hæc
 fama contigit ciuitati, si optime meritum ciuem damna
 uerimus: pulchrum erat exteras nationes existimare in-
 festiores nos esse bonis quàm malis. Pulchre communi-
 bus utilitatibus cōsulemus, si quos oppressos & hostes
 cupiere nos circumuenerimus. Numeris autem sic. Gra-
 ta semper singulis fuerunt, quæ commodi eorum causa
 constituta sunt. Gratum ille superior Africanus senato-
 ribus fecit, qui primus eius ordinis subsellia à populo
 liberauit.

SYNONYMIA, communio nominis. Vtimur autem συνωνυμία
 eo genere elocutionis, quoties uno uerbo non satis
 uidemur dignitatem aut magnitudinem rei demōstra-
 re, ideóque in eiusdem significatione plura conferuntur,
 ut si dicas, prostrauit, afflixit, perculit.

TAUTOLOGIA. Eandem pluribus uerbis signifi- ταυτολογία
 cat hoc schema. Differt autē perexiguo proxima
 à superiore figura. Ibi etiam singulæ partes ex ordine
 idem significantes ponuntur: hic unius nominis aut uer-
 bi prius

bi prius positi uis deinceps pluribus uerbis explicatur, ut si dicas, Senatus Pop. q̄ Rho. summum consilium, à quo ordine iura exterarū nationes petunt. Hic enim unū nomen senatus, prosecutionem accipit ex pluribus uerbis non aliud significantibus. Qui enim summum consilium dicit, & eum à quo exterarū nationes iura petunt, non aliud quàm senatum dicit, sed prosequendo latius ornauit elocutionem.

κλίμαξ.

CLIMAX, quod Græci uocāt, ascensus nominetur à nobis. Malo em̄ ascensus, quàm scalam aut gradiculos, ut quidam, dicere. Est autē figura perq̄ decore & à Demosthene cōmendata, in qua postremū quodque uerbum in priore membro aut parte aliqua elocutionis positum, in superiorē cursum assumpta iniicitur, atque ita uelut gradibus quibusdam cōnectitur oratio, ad hunc modum. Ponam enim ipsum Demosthenicū uersum, Et non dixi quidem hæc, nec scripsi quidem: nō profectus sum autem ad legationem, nec profectus quidem: non persuasi autem Thebanis, nec persuasi quidem. Hæc autem animaduertitis, quāto ea latius dicta sint, quàm si simpliciter enunciaisset, & dixi hæc & scripsi, & in legationem profectus sum, persuasi Thebanis. Sic em̄ Tullius pro Milone. Neque uero se populo solum, sed etiam senatui cōmisit: nec senatui modo, sed etiam publicis præsidijs & armis. Neque his tantum, sed etiā eius potestati, cui senatus totam Remp. commisit.

Parte

Parte autem usus est figura. Nam in tertio gradu contentus fuit dicere, neque his tantum, ne rursus totum illud repeteret: neque solum publicis præsidijs & armis tantū, uidelicet quia & in longum & insuaue futurū erat. Egregie autem, & ut mihi uidetur feliciter, Licinius Caluus in Vatīnū. Non ergo pecuniarum magis rependarum quā maiestatis, magis quā Plauciæ legis, neque legis magis quā ambitus, neque ambitus magis quā omnium legum omnia iudicia perierunt.

Solutum. sic enim uoco, quod ἀσύνδετον Græci uocant. Fit autem ita, ut demptis disiunctionibus & propositionibus, quibus uerba & non uerbis nominibus aut appellationibus particulis consecuntur, singulatim unumquodq; enunciamus. Cuius rei frequentissimum exemplum est per totas orationes M. Tullij. Sed uel hoc unum ad exemplum sufficiet. Exopto uim edicti, seueritatē prætoris. faueo oratori, cupio, opto damnari Apronium. In his enim animaduertimus, nullam neq; disiunctionem, neque propositionem interpositam. Facit autem figura hæc & ad celeritatem, & ad uim doloris aliquam significandam, qua plerumq; cum commotus sumus, hoc modo incidere solemus. Illud etiam præceptum habeto, auctori ueræ causæ nunquam timendum esse, ne nimium sit in figuris sententiarum. Si enim fieri possit, ut omnes non ad aliquam utilitate figurentur, non uitandum. Verum & optabile est elocutionis figu-

50 RHOMANI AQVILAE DE NOMINIBVS
 ris modum adhibendū, & his maxime quas diximus,
 ad ostensionem magis quàm ad certamen facere, in
 quibus paribus paria reddantur, aut simili casu aut so-
 no determinantur. In his etiam iteratione uerbi, aut re-
 petitione, aut aliquocunq; huiusmodi motu accidunt,
 in elocutione tam diu commorandum erit, quàm diu
 non in fastidium & satietatem audientis incurrit. Me-
 lius itaque est pluribus huiusmodi figuris uti, & exem-
 plis uariari elocutionē, quàm diutius in hisdē manere.

*Diezeugmenon
 siue disiunctū.*

Disiunctum siue iniunctū. Hæc figura ita ornat &
 amplificat orationē, ut diuersis redditionibus uer-
 borum membra quæ uocamus *κῶλα*, disiungat ac sepa-
 ret siue duo siue plura, hoc modo. Capuam colonis de-
 ductis occupabūt, ac etiam præsidio communient Nu-
 ceriam: Cumas multitudine suorum obtinebūt, cætera
 oppida præsidij deuinciēt. Tale est & illud. Veniet igi-
 tur sub præcone tota Propontus atque Hellespontus,
 addicetur communis Oralytiorum atq; Cilicum, Mœ-
 sia & Frygia. Veniet Propontus atque Hellespontus,
 idem conditioni legiq; parebunt. Animaduertere autē
 potes nihil interesse, utrū in postremis partibus mem-
 bra disiungantur, uicissitudine uerborum, an in primis an
 hoc uicissim fiat.

*Diezeugmenon
 Antireugmenon*

DIEZEVGMENON, siue epizeugmenon, disiunctū
 siue iniunctum. Hoc genus enumerationis diuer-
 sam habet uim à figura superiore. Ibi enim copia uer-
 borum

borum iactatur, hic breuitas. Nam ut in superiore singulis membris singula diuersa reddimus, ita hic plura in uno coniungimus. Quale est hoc. Quorum ordo humilis, fortuna sordida, natura turpi oratione abhorret. Hoc enim postremum abhorret, ad tria refertur. Sin autem hac figura tum ita ut in postremo sit pars orationis, quæ duo aut plura membra coniungat, tum in primo, tum in medio in lectionem, sic ἐπιβολή uocemus licet. Præstat autem uim orationi pluribus uerbis in eandem rem collocatis, non idem significantibus, sed maius semper ac maius aliquid, hoc modo. Verberatur, cruciatur, necatur.

PLEONASMOS. Plus necessarius eius figuræ usus. πλεονασμός
In eo est ut uerba quidē adiiciamus, non tam enunciantæ rei necessaria, quàm ut ex his magnitudo uel dignitas, uel moralis aliqua commentatio, aut deniq; species motura iudicem circūponatur. Alioquin si nihil eorum additio uerbi efficit, uitiosa erat. Itaq; si dicas, M. Cato ille, quāuis sufficiat nomen tantūmodo posuisse, uidearis significasse addito ille. Item hoc. Quæ mala est ista uoluntaria seruitus? Cum possit satis significatum esse, quæ nam est ista uoluntaria seruitus, plus quidem habuit ex eo quæ malum positum est.

ELLIPSIS, id est detractio, cōtraria superiori figuræ. ἔλλειψις
Era. Ornatur oratio, cū uerbū aliquod detrahimus à sua significatiōe, hoc modo. Et illi quidē quia se morte
g 2 inimici

inimici repulit, ignosco. Videntur autē mihi iudices, qui sententias pro illo tulerunt, nā multas fuisse audio. Hic apparet tum illud deesse. Videntur autē mihi & iudices idē sensisse uel ignouisse, sed quia intellegebatur: is detractum est, ut ipsa celeritate cōmotior esset enunciatio.

Hæc sunt ueræ elocutionū figuræ, animaduersione dignæ. Iam illud sua sponte intellegere possit, sæpe plures elocutionis figuras cōcurrere. Nam qui sic loquitur, Athenienses Asiæ partē eam quæ Ionia cognominata est, colonis cōmunierūt: Dores Italiæ eam regionē quæ Græcia est nominata occupauere, tres in unum figuras cōtulit, isocolon, omceoptoton, diezeugmenon. Itemq; hoc & in cæteris figuris accidere poterit. Illud ad postremū præcipiendū uidetur, Ne pposita tibi figura, quæ ras elocutionē his subiungere, si ita uerba colligas, ut in eam figuram quam destinaueris incidant. Infirmum enim hoc & puerile erit.

Hæc consuetudo multa elocutionis, in qua figuras huiusmodi recognoscas, & assiduitas stili cū ipsa exercitatio cōmouerit dicendi facultas. Item in has formas ultro incurrit, ut cū quibus, & quo tempore utendum sit, possis diiudicare. plurimū optimorum Demosthenis præstabit M. Tullio, nedum copiam imitatur, in nimie tatem incidamus cauendum est.

RHOMANI AQVILAE DE NOMINIBVS FIGVRARVM LIBRI, FINIS.

Iulij

IVLII RVFINIANI DE FIGVRIS SEN-
TENTIARVM ET ELOCVTIO
NIS, LIBER.

ACTENVS Aquila Rhomanus ex
Alexandro Numenio, exinde ab eo
præteritas, alijs quidem proditas sub-
textuimus schemata dianceas.

διανείας

IRONIA, partes eius chleuasmos
siue epicertomenesis. Charienti-
smos siue scomma. Astismos, diasyrmos, oudenismos,
sarcasmos, apophasis siue eteologia, aporia, anacœne-
sis, aganactesis, apodoxis, apoplanesis, aphorismos
siue diorismos, aræ, deesis, diabole, diancea, apopho-
nema, dialogismos, epiplexis siue epitemesis, omœo-
sis, icon, omœon, epagoge, epitrope, euche, epiphone-
ma, enthymema, epanalepsis, prupergasia siue propa-
rasceue, parrhesia, paradoxon siue hypomene, protro-
pe, pathopeia, synchrisis siue anthitesis, hyperbole.

IRONIA. Elocutiuncula Salustiana commodissime *ἐργασίαι*
exprimitur, cum aliud in pectore reclusum, aliud in
lingua promptum habeamus, & sententiam enuncia-

g 3 tionis

tionis in contrarium à uerbis accipitur. ut apud Vergi-
lium: Scilicet is superis labor est. Apud Tullium pro Li-
gario: Nouum crimen Caij Cæsaris. & cætera. In Clo-
dium & Curionem: Tu uero festiuus, tu elegans: tu so-
lus urbanus, quem decet muliebris ornatus. & cætera:
Ironiæ aut spēs sex, Chleuasmos siue epicertomenesis:
Chariētismos siue scōma: Astismos, Diasyrmos, Exu-

χλευασμός.

CHLEVASMOS siue epi- (thenismos, Sarcasmos.
certomenesis. Hac figura risum excitat, & seuerè
pposita, uasre excutit, eludens personarū aut rerū om-
parationē. ut apud Vergiliū: Méque timoris Argue tu
Drance. Apud Ciceronē. Quasi uero ego de facie tua
catamite dixerim, uel aliāspotuisti cōtumeliosius facere
si tibi hoc Parmeno alloqui, ac nō ipse Parmeno nūci-

χαιριτισμός.

CHARIENTISMOS siue scōma. Hac si- (asset.
gura fit festiua dictio, cū amœnitate mordax. ut
apud Ciceronem: Infirmo corpore atq; ægro colore, ut
ipse indicare p. u. Et apud eundē. Facit enī ut uultū ipsi-
us, & illam usque ad talos demissam purpurā cogitetis.

αστισμός.

ASTISMOS urbana dictio. Hac figura fit, exer-
citatis alijs ingenua festiuitas. ut apud Cicero-
nem. Respicite respicite iudices hominum fortunas, re-
spicite Fabricij senectutē. Cū hoc respicite ornandæ ora-
tiōis causa sæpe dixisset, respexit ipse. at Fabritius à sub-
selljs demisso capite discesserat, & aliās negabat uirum
iustū, nequā esse Verriniū: & illi alijs execrabātur sacer-
dotem.

dotem, qui tam nequam Verrem reliquisset.

DIASYRMOS. Hæc figura fit, cū rē aliquā aut personā eleuamus. ut apud Tulliū. Est adhuc quod admirari uos uideo, non Verres, sed Quintus Mutius. Et in eodem. Sed repente tanquā è potō circa eo factus est Verres, redit ad se, atque ad mores suos. Et alibi. Quid ad hæc Næuius ridet? scilicet nostram amētiā, qui in uita sua rationem summi officiī desideremus, & instituta bonorum uirorum requiramus. διασυρμός

EXTHENISMOS. Figura hæc fit, cum rem aliquā extenuamus, & cōtemptā facim⁹. ut apud Luciliū. At magnum fecit, quod uerbis Græca Latinis miscuit. Apud Tulliū pro Cinna. Eieci ego te armatis hoibus, non deieci, ut tantum facinus non in æquitate iuris, sed in una litera latuisse uideatur. Item in Philippicarum secunda. Nam quod quærebas quomodo redissem, prima luce, nō tenebris. Deinde cum calceis & toga, nullis caligis, nec lacerna. Cato apud Athenienses. Antiochus epistolis bellum gerit, calamo & atramēto militat. εξοθενισμός

SARCASMOS. Hæc figura quibusdam uidetur ea de quæ chleuasmos, sed aperte perfectissimis ppria significatione descripta est. Peculiariter enim foediora ea significamus, non tamen sine dicacitate concinna. ut apud Vergiliū. Nouimus & qui te transuersa tuētibus hircis. Apud Ciceronem. Sexte noster, quonam etiā iura Lycurgis? Et pro Cælio. Quod facere uehementius, nisi σαρκασμός

nisi mihi intercederent inimicitia, cum istius mulieris uiro fratre uolui dicere semper, hic erro.

ἀποφασίς.

APOPHASIS, siue eteologia, uenustum schema, ubi quasi alio interrogante, nobis ipsis respondemus & rationem reddimus. Cicero pro Tullio. Siqui in foro occiderit, iniuria occiderit. Quamobrem quia ius constitutum nullum est: quid si se telo defenderit, nō iniuria? quid ita quia constitutum est? Cæsar pro Bithynis. Quid ergo syngraphæ, nō sunt, sed res aliena est. Et hæc ubi nobis respōdemus, aliās ubi alijs. Quod nisi arte præcedit, causam prodit: ut apud Vergilium, in interrogante Adero, quod negare non poterat, subtiliter occurrit, ne furtum fecisse existimetur. An mihi cantando uictus non redderet ille? Testis interrogatus a reo, non fustibus uapulasset innocens, inquit? Aut cum dicitur. Quæro an occideris hominem, & respondetur, latronem, ut confessionem præcurrat defensio.

ἀπορία.

APORIA, eadē est & diaporesis, addubiratio quædam. Cum simulamus quærere nos, unde incipiendum: quid potissimum dicendum, an omnino dicendum. Cumque artificialiter simulamus non sibi res inuenire, non paratos uenisse. Cicero in Verrem. Quem quemnam recte admones, Polydimum esse dicebant. Et de domo sua apud pōtīfices. Tibi literas ille misit, quas aut nunquam misit, aut si misit, in concione recitari noluit. Itaq; siue ille misit, siue tu protulisti, certe consilium
tuum

tuum de honore Catonis nudatum est.

ANACOENOSIS. Communicatio est, cū aut ipsos ἀνακοίνωσις
aduersarios consulimus, aut cum iudicibus delibe-
ramus. Cicerō in diuinatione. Decedente iam me hercu-
les extra hanc contentionem, certamenq; nostrum & re-
liqua, est & idiotissimos. Item pro Quintio. Si Dupon-
dus tuus ageret? Sex. Næui, si in paruula recapitulatio-
nis aliquid uererere, statim ad Gaium Aquiliū, aut eo-
rum aliquem qui consuluntur cucurrisses, cum ius amici-
tiæ, societatis, adfinitatis ageretur. Item ibidē. Ego hunc
pro te hos cōsulo post tempus, & in aliena re, quoniam
tu in tua re cum tempus erat consulere oblitus es. Quæ-
ro abs te Gai Aquili, L. Lucille, P. Quintilie, M. Mar-
celle, uadimonium mihi, nō obijt quidam socius & ad-
finis meus, quo cum mihi necessitudo uetus controuer-
sia dare, pecuniaria recens intercedit, & cætera. Item pro
Sextio. Si recte uestram bonitatē atq; prudentiā agno-
ui enim, multum me fallit, si conq. r. s. primum expecta-
ri Cato, si uos in eo loco essetis, quid aliud faceretis? Et
alibi. Communem rem puta tu, ac uos huic propositos.
Vergilius. Fuit & tibi talia Sancire genitor Dauni, mi-
serere senectæ.

AGANACTESIS, indignatio. Quæ fit maxime pī ἀγανάκτησις
Anunciatione. Ennius in Iphigenia. Menelaus me
obiurgat, id meis rebus regimen restat. Vergilius. Can-
tando tu illum aut unquā tibi fistula cera, luncta fuit?
h Cicero

Cicero pro Sylla. Fero ego te Torquate iam dudū fero

ἐποδῶσις.

APODOXIS siue apoplancsis, Reiectio uel probatio quarundam rerum, quasi in quæstionē non uenire dignarum, neque oportuisse aut ab aduersarijs poni, aut à nobis quæri, aut à iudice postulari. Quod schema mire facit accelerate fugiendum, ut & tacuisse, & tamen non timuisse uideamur, ut in re difficili & contraria non hæreamus. In qua figura breuiter morati ad aliud statim trāsire debeamus. Cicero p Cælio. Equitis

neg. in iudicijs
oportet; nec. defende
tibus nobis

ἀποπλάνη

σις.

R. autē esse filium, criminis loco ab accusatoribus n. h. p.

APOPLANESIS est, aut iudicis à re contraria nobis auocatio, quam cum desiderat, aut ab aduersario commouetur, ut quærat nos obscurando & miscendo & promittendo quidem dicturos nos, sed suo loco ad aliam rem auocamus. & rursus dum dicimus sensim ad aliud transimus, & ab eo quod contra nos est auocatur, & suspenditur iudex: uel cōiuncta rerum multitudine implicatur, ut non de uno, sed de pluribus putet sibi sententiam esse dicendam. ut pro Cluentio fecit Cicero. In qua oratione tenebras se offudisse iactauit iudicibus Cluentianis. Intellegāt nihil me nec subterfugere uoluisse reticendo, nec obscurare dicendo. ego me iudices ad eam causam accedere, quæ iam per annos octo non usq; eo efficaciam profecto deinde uersatam esse in iudicio pecuniam constat totum caput, deinde unum quidem nemo erit tam inimicus Cluentio usque ad finem.

ad finem capituli ipsius.

APHORISMOS uel diorismos, descriptio rerū per ἀφορισμός.
 Areprehensionem, quæ exprimit & corrigit uim sententiae, & potestatem. Quare potest uideri species emendationis: namque temere dixeris reprehendet. Tullius. Quanquam illa non poena, sed prohibitio sceleris fuit. Aut alias. Ciues, inquā, si hoc nomine appellare fas est.

ARIA, execratio. Execratio oratoria apud Cicero- ἔρεσις.
 nem. O scelus, o portentum in ultimas terras exportandum. Apud Vergilium. At tibi pro scelere exclamat p talibus ausis. Dñ siqua est cælo pietas quæ talia curet. Persoluat grates dignas.

DEESIS, obsecratio uel obtestatio, qua deos ora- δένδισ.
 mus, aut homines. Cicero pro Deiotaro. Per dexteram istam tuā ego obtestor, per ego has lachrymas: Pro Roscio. Meta Ironias rogat, oratq; te Chrysogone apud deos. Vergilius. Per superos atq; hoc cælum, per ego has lachrymas, dexteramque tuam te. Plautus. Ita te deos obtestor per senectutem tuam.

DIABOLE, criminatio & quasi denunciatio eorum διαβολή.
 quæ futura sunt. Cice. pro Milone. Erit ille atq; in luce se & die. &c. Terētius. Videre uideor iam illū diem quo hinc egens profugi & aliquò militatū. Apud Vergilium. Sed non ante datā cingeris moenibus urbē. &c.

DIANOEA. Hæc figura fit proprie, cū proponitur διάνοια.
 nō id quod fieri oportet, sed quod fit. Tullius. Do

lobella autem quemadmodum homines nobiles usque
iniuriam fortissime perseuerat. Vergilius. Furor arma
ministrat. Applicatur huic figuræ etiam christiana sententia
necessaria. ut Cato in Thernū. Post censuram qui uen-
trem suum non pro hoste habet, qui pro Rep. non pro
sua obsonat: qui stulte spondet. qui cupide ædificat.

ἀποφώνημα

APOPHONISMA, sententia responsiua. ut apud
Cælium. Fac uelis perficies. Apud Tullium. Litera-
rum radices amaras, fructus dulces.

διαλογισμός

DIALOGISMOS. Hæc fit ita, cū quis secum dispu-
tat, & uolutat quid agat, uel quid agendum putet.
Apud Terentium. Quid igitur faciam? Vergilius. En
quid ago? Rursus ne irrita priores experiar? Cicero pro
Cluentio. Dem iudicibus mihi. Igitur nihil quæretur. In
Verrinarum libro primo. Si populo redimitur, mihi
præda de manibus eripitur. Quod est igitur reme-
dium, quod?

ἐπίπληξις

EPIPLEXIS siue epitmesis. Fit hæc figura cum iur-
gamus aut coarguimus. Cicero in Catilinam. Pa-
tere, tua consilia non sentis, quæ nostrum ignorare ar-
bitraris. Terentius. Non ego te uidi manum. Vergi-
lius. Non ego te uidi Dammonis pessime caprum?

ὁμοίωσις

OMOEOSIS. Inest ibi paradigma pabolæ. Omœ-
osis est, cum per similitudinē res præstantur. Cu-
ius species sunt primæ duæ, paradigma & parabole.
Harum distantia est, quod paradigma facit uera exem-
pla,

pla, parabole ficta ostendit.

PARADIGMATOS quidē triformis est ratio. Nā παράδειγμα
 exemplum aut personas tantum exhibet sine ser-
 mone, aut sermonem sine personis, aut simul utrumq;
 personam sine sermone. ut Cicero in Catilina. Neque
 enim potuisset aut illa hala usque assis sceleratos ciues
 interimere. Sermonē sine persona, Catonis est dictum.
 Pedibus compensare pecuniam. Sed sermone pariter
 & persona. Cicero pro Roscio. Est ne hoc illi dicto atq;
 facto Fimbriano simillimum. Rursum parabola & ipsa
 tripartita est, per Iconomœon epagogen. Icona, homœon,

ICON fit, cum perfectæ formæ similes conferuntur. εἰκώμη
 Vergilius. Talis Amyclei domitus Pollucis habenis.
 Cicero de P. R. Mare quod sua natura tranquillum sit,
 uentorum uī agitari & conturbari solet. sic P. R.

OMOEON. Hæc figura fit, cum ex partibus aliqua ὁμοιορ.
 similitudo colligitur. ut Vergilius. Sic oculos, sic il-
 le manus, sic ora tenebat. Etiam in actu fit omœon. ut
 isdem Vergilius. Non aliter quàm si immissis ruat ho-
 stibus, omnis Carthago aut antiqua Tyros. Cicero in
 Verrinis. Subcinctam Scyllam lupis & canibus, cū pu-
 betenus uirgo sit similem esse, Verris & comitem illius,
 quibus quasi canibus succinctus sit.

EPAGOGÉ. Fit hæc ex rerum similium collatione ἐπαγογή
 uel argumentorum, salua tamen similitudine rerū.
 ut Vergilius.

Improuisum aspris ueluti qui sentibus anguem, Pressit
humini tens. Et Cicero pro Roscio. Comparat occupa-
tiones Iouis optimi maximi, Syllæ rebus gestis pro-
pius. Argumento autem. ut Lucius. Nam si tu fluctus
undasque è gurgite falso tollere decreueris, uenti prius,
Hæmatium uentum inquam tollas t.c.q.i.l.

ἐπιτροπή.

EPITROPE. Hæc fit, cum figurate cōcedimus, quod
uelit quis faciat. ut Vergilius Aen. pri. Sequere Ita-
liam uentis, pete regna per undas. Et Cicero. Quod ex-
pectas proficiscere nimium iam diu te imperatorem tua
illam. e. d. *castra desiderant.*

ἐυχή.

EVCHE, precationes. Vergilius. Da nunc Tybri pa-
ter ferro, quod missile libro. Cicero in Catilina. Cū
inuocat Iouem ad pœnam coniuratorum. Atq; ita con-
cludit. Aeternis supplicijs uiuos mortuosq; mactabis.

ἐπιφώνημα.

EPIPHONEMA. Hæc sententia in fine exposita rei
cum adfectu enunciatur. Cicero in Verrinis. Non
uitam liberam, sed mortis celeritatem precabantur.

ἐνθύμημα.

ENTHYMEMA. Fit cum periodos orationis ex con-
trarijs sentiendijs astringitur. Apud Lucilium. Si
me nescire hoc nescis, quod quærere dico, quare diuinas
quicquam, aut quare debes ipse & si scis q. b. e. scire hoc
d. t. Cicero in diuinatione. Qui te neque uelle sua causa,
nec si cupias p. a. r. i. id est, mea fuit his. & cætera.

ἐπαναληψις.

EPANALEPSIS. Repetitio sententiæ propter
etiam necessariam causam, non ut fit in figuris elo-
cutionis

cutionis, sed apud Lucilium. Vel cōcilio uestrum quod dicitis, olim cœlicolæ adfuissemus priore concilio. Cicero pro Rabirio. Libenter si esset integrum profiterer. Idem Saturninum C. Rabiri manu interfectum, nihil me iste clamor commouet, usque hoc libenter inquam profiterer.

PRUPERGASIA, uel parasceue, præmunitio. Quante utimur, ut confirmaret id quod subiecturi sumus. Ut si testem producturi sumus, ante est, ei fidem habendam esse doceamus. Quare uelut generalis locus, & tractatus communis est. Cicero pro Milone. Ante præmunit licere hominem occidere, & cum subito occisum P. Clodiū iure & sine inuidia, cū ita dicit. Negant intueri lucē esse fas ei, quia se esse hominem occisum fateatur. In qua tandem ciuitate hoc dem. *hotes / stultissimi disputant.*

PARRHESIA, oratio libera, quam Cornificius libentiam uocat. Cicero pro Ligario. Suscepto bello Cæsar gesto, etiam ex parte magna nulla coactus. & cætera. Contra idem. Quid aliud egimus Tubero, nisi ut quod hic potest, nos possemus, interdum adulanter inducitur. Hic adulatio est pro arbitrio, perduellionis libere, cum ait. Quin continetis uocem uestram indicem stulticiæ testem paucitatis.

PARADOXON siue hypomene, sustentatio uel inopinatum. Hoc schema suspendit sensum, Deinde subicit aliquid eò contra expectationem auditoris.

64 IULII RVFINIANI DE FIGVRIS SEN-
toris siue magnū siue minus, & ideo sustentatio uel ino-
pinatum dicitur. Cicero pro Ligario. Hinc prohibitus
non ad Cæsarem ne iratus, non ad domū ne iners, non
aliquam in regionem non concu. ill. q. f. & cætera.

condenare causa
illa quæ sequitur
videretur.

προτροπή

PROTROPE, adhortatio ad aliquam rem est, &
palilogia. Vergilius.

Nunc nunc insurgite remis hortor uos socij.

Cicero in Verrem. Hi actionis liberi, uos quod ad ue-
stram famam senatusque consulta pertinet iudices, pro-
spicite atq; consulite. & cætera.

παθοποιία.

PATHOPOEIA. Hæc uel odio, uel iracundia, uel mi-
sericordia cōmouetur. Vergilius. Domus interior
gemitu miserōque tumultu miscetur. Cicero pro Ro-
scio. Nemo erat qui nō arderet, illa omnia mallet, quàm
uidere in Sex. Rosci bonis dominatē. & cætera. Apud
eundem in Verrem. Clamor interea fit, tota domo pu-
gna, inter seruos rubri atque hospitis. & cætera. Alio lo-
co. Cædere ianuam saxis, instare ferro, ligna & sarmen-
ta circumdare, ignemque subeo e. p.

σύνχρσις.

SYNCHRISIS, siue anthithesis, comparatio rerum
atq; personarum inter se contrariarum. ut ego pro-
iector quod tu peccas, tu delinquas. ego arguor pro ma-
lefactis, Helena redeat uirgo, pereat innocens: tua re-
concilietur uxor, mea negetur, filia mea. Cicero pro Mu-
rena. Vigilas tun' de nocte, ut cōsultoribus tuis respon-
deas: ille ut mature quò incendit cum exercitu perue-
niat.

TENTIARVM ET ELOCVTIONIS LIBER. 65
niat. & cetera. Item in Verrinis. Iste multo sceleratior
& nequior quàm ille Adrianus, aliquāto etiam felicior
fuit. & cetera.

HYPERBOLE, alijs tropus uidetur: Caterum fit, ὑπερβολή.
cum excedit ueritatē sententia. Apud Vergilium.
Qui candore niues ante irent, cursibus auras.
Apud Tullium. Campus ipse me causam p.d.l.

I V L I I R U F I N I A N I D E
F I G V R I S S E N T E N
T I A R V M E T E L O
C V T I O N I S L I
B R I . F I N I S .

i Prolepsis

IULII RVFINIANI DE SCHE/
MATIS LEXEOS.

πρόληψις.

PROLEPSIS est schema λέξεως, id est, figura elocutionis, cum ante numerus redditur uerbis, quàm res personæ affiniant. ut Nectantū Rhodope miratur & Ismarus Orphea. Et, Interea reges (ingenti mole Latinus, Quadri iugo uehitur curru. Latine appellari potest præsumptio uel anticipatio.

σύνληψις.

SYLLEPSIS est, cum duabus diuersisq; sententijs & rebus unū datur uerbum, minime utrisque conueniens. ut, Inclusos utero Danaos & pinea furtim Laxat claustra Sinon. Laxat em̄ & ad Danaos referri nō pōt, sicut ad claustra. Et, Optime Graiugenū, cui me fortuna precari, Ac uitta comptos uoluit prætereendere ramos. Non enī sicut cui prætereendere ramos, ita & cui precari potest uideri ratione connexum. Et, His quidam signis atq; hæc exempla secuti. Hæc Latine dicitur correptio.

ζεύγμα.

ZEVGMA est, cum unum uerbum communitur multis sententijs iungitur ad omnes pari significatione

gnificatione pertinens, & adnexum. ut, Aeneas urbe & focis & classe relicta. Latine hæc figura dicitur ligatio uel adnexio.

HYPOZEUXIS est, cum singulis rebus, sententijs / ὑπόζευξις.
que, singula debita uerba. iunguntur. ut, Procu-
bunt piceæ, sonat icsta securibus ilex, Fraxineæque tra-
bes cuneis, & fissile robur Scinditur, aduoluunt ingen-
tes mōtibus ornos. & Venit hyems, terit Sicyonia bac-
ca trapetis. Glande sues redeūt læti, dant arbuta syluæ.
Et uarios ponit foetus autumnus, & alte Mitis in apri-
cis coquitur uindemia saxis. Hæc figura Latine uocabi-
tur subiunctio uel subinsertio, uel subnexus.

EPANALEPSIS est, eorundem uerborum simul ἐπαναληψις.
positorum, eiusdemque sententiæ post multa in-
teriecta, cum aliqua periodi conclusionē facta repetitio.
ut, Huc pater ó Lenæ, tuis hic omnia plena Munerib⁹,
tibi pampineo grauidus autumno, Floret ager, spumat
plenis uindemia labris, Huc pater ó Lenæ ueni. Et, Pa-
storum musam Dammonis & Alpheisibœi, Immemor
herbarū, quos est mirata iuuenca. Certātes quorū stupe-
factæ carmine lynces. Dāmonis musā dicem⁹ & Alphe-
isibœi. Latine hæc figura dicit⁹ resumptio uel repetitio.

EPANAPHORA est, cum ab eodem uerbo plures ἐπαναφορὰ.
inchoatæ sententiæ incipiunt. ut, Hic gelidi fontes,
hic mollia prata Licori. Hic nemus, hic ipso tecum con-
sumerer auo. Et, Num fletu ingemuit nostro? num
i 2 lumina

lumina flexit? Num lachrymas uictus dedit, aut misera
tus amantem est? Et, Bellum o. terras hospita portas.
Bello armantur equi, bellum hæc armenta minantur.
Et, Ver adeo frondi nemorum, uer utile syluis:
Et, Nocte leues stipulæ, Melius enim Latine hæc figu-
ra dicitur *iteratio*. *regressio*

παλιλογία

PALIOLOGIA est, cum uerbum quod in prima sen-
tentia est ultimum, in sequēte primum. ut, Pierides
uos hæc facietis maxima Gallo. Gallo cuius amor tan-
tum mihi crescit in horas. Et, Addit se solam timidisq;
superuenit Aegle. Agle Naiadum pulcherrima. Et,
Deiphobum uidi lacerum crudeliter ora, Ora manus-
que ambas. Et, Concurrunt Tyrrenæ acies. Latine dici-
tur *egressio*. *iteratio*

ἀναδίπλω-
σις

ANADIPLOSIS est eiusdem uerbi continuatim
repetitio. ut, Longum formose uale, uale inquit
Iola. & O Corydon Corydon, quæ te dementia cepit.
Et, Me me assum qui feci. Latine dicitur hæc figura *du-
plicatio*.

παναδίπ-
λωσις

PANADIPLOSIS est, cum idem uerbum in ea-
dem sententia & primum est, & extremum. ut, Cæ-
saris & nomen, & famam tot ferre per annos. Tithoni
prima, quod abest ab origine Cæsar. Et, Ante no-
uis rubeant, quàm prata coloribus ante. Et, Vnū illud
tibi nate dea, pròque omnibus unum. Et, Ipsum obte-
stemur, ueniamq; oremus ab ipso. Latine dicitur *inclusio*.

Metathesis.

METATHESIS est, cū quod ante dictum est, post μετάθεσις.
ponitur: & quod post dictum est, anteponitur.
ut, Eripis ut perdas, perdis ut eripias.

DIACOPE siue diastole est, cum inter duo eadem διακοπή.
uerba diuersum ponitur aliquid medium. ut, Cul
patusue paris diuūm indementia diuūm. Et, Duc age
duc ad nos. &, Scis Proteus scis ipse. Latine dicitur se-
paratio.

PARENTHESES est, cum ordinata ac legitima sen- παρένθεσις.
tentia interruptitur per alienum extrinsecus, di-
uersamque sententiam. ut, Vare tuum nomen superet
modo Mantua nobis. Mantua uæ miseræ nimium uici-
na Cremonæ. Cantantes sublime ferunt ad sydera cy-
gni. &, Ipsiq; suos iā morte sub ægra Discissos. Latine
hæc figura dicitur interruptio uel interiectio.

ANTITHESIS est, cum uerbum uerbo pari pote- αντίθεσις.
state per contrarium redditur. ut, Séque nouo ue-
terum deceptum errore locorum. &, Voluitur ille uo-
mens calidum de pectore flumen Frigidus. Latine con-
trarium uel oppositio potest dici:

PLOCE, cum idem uerbum sententiæue ad consum- πλοκή.
mationem superioris retorquetur. ut, Vos ó qui-
bus integer æui. Quale forsitan & illud accipi potest,
Pan etiam Arcadiá mecum si iudice certet. Pan etiam
Arcadiá dicat se iudice uictum. Latine dicitur implica-
tio uel retractatio.

παρωνομα
σία.

PARONOMASIA est, secundum prædictum uerbum, positio alterius, ipso poscente sensu. ut apud Terentium. Nam inceptio est amentium, haud amantium. & Tibi erunt parta uerba, huic homini uerbera. Quale illud poterit forsitan uideri, Nec quisquã errantes acies lætunq; ferentis Sustentare? Contra & aliter. Pubesque tuæ, pubesque tuorum. Latine dicitur adriominatio uel adfectio.

παράμμενον

PARAGMENON est æque similis figura, cum & supradicto uerbo aliud deriuatur. ut, Ultro Ipse grauius, grauitérque ad terram pondere uasto Concidit. Et, Oppetere ingentem, atque ingenti uulnere uictum. & Voce uocat Hecaten. Ire iter, & castris audebit uellere signa. Latine deriuatio dicitur.

ἐπανορθωσις

EPANORTHOSIS est, cum supradictum uerbum uerbo sequenti corrigitur. ut, Non subripere, hoc est furari. Latine dicitur correctio.

ἐπιστροφή.

EPISTROPHE est, cum in eadem uerba plures sententiæ desinunt. ut sic aratus inæquali tonsore capillos. occurri, rides si forte subucula pexæ Trita subest tunica, uel si toga dissidet impar Rides, Quale forsitan sit Similis si cura fuisset. Tunc quoque fas nobis Teucros armare fuisset. & Impius ante aras, atque auri cæcus amore. Latine dicitur reuersio.

κλίμαξ.

CLIMAX est, cum ex re in rem gradum tibi sententiæ faciunt. ut, Quæ Phœbo pater omnipotens mihi

mihi. & Torua leana lupum sequitur, lupus ipse capellam: Florentem cytisum sequitur lasciuia capella. Latine hæc figura dicitur gradatus. *gradatio*

ASYNTETHON est, uel diastiton, cum ratio nulla *ἀσύνθετον* coniunctione connexa, uelut solutæ sententiæ regulam seruat. ut, Consiliunt, partim galea dypeoque resulant. Irrita deflexit, partim stringentia corpus. & Ipsi numerumque modumque carnis, nos æra manus naualia demus. Latine dicitur dissolutio uel inconnexio.

Asyntethon autem modo per singula uerba fit. æra manus naualia demus. Et hæc eadem terram, mare, sydera iuro. modo per plura uerba, & per ea quæ Græci uocant *κῶλα*. Denique quid uesper serus uehat, unde serenæ Ventus agat nubes: quid cogitat humidus Auster, Sol tibi signa dabit. & Nube caua specularunt amicti, Quæ fortuna uiris, classem quo littore linquant, Quid ueniant.

EPANODOS est, cum duabus breuibus, pluribusue propositis, ad singularem enarrationem recurritur. ut, Diuellimur inde, Iphitus & Pelias mecum, quorum Iphitus æuo iam grauior. & Protinus Orsiloichum, & Buthen duo maxima teucrum Corpora, sed Buthen auersum cuspide fixit. Loricam galeamque inter quâ colla sedentis Inuenit. Latine dicitur euerfio uel egressio.

Paradiastole

72 SYLPITHI VICTORIS INSTITVTIONES

παράστασις
ἀν.

PARADIASTOLE est, cū similes res discernuntur, contrarijs redditis. ut, Triste lupus stabulis, maturis frugibus imbres, Arboribus uēti nobis Amarillidis iræ. Et dulce satis humor, depulsis arbutus hædis. Lenata salix foeto pecori mihi solus Amyntas. Latine dicitur discriminatio.

διαίρεσις.

DIAERESIS est figura sermonis, cum fit rerum distributione. ut, Hic Dolopū manus, hic sæuus tendebat Achilles. Classibus hic locus, hic acies certare solebant. & Hic portus alij effodiunt. & Ferit ense grauem Tymbræus Osirim. Hæc Latine dicitur distributio uel designatio.

ἀντίστασις.

ANTISTASIS est, cum idem uerbum repetitur in contrario sensu. ut, Vna salus uictis, nullam sperare salutem. & Ex illo Corydon Corydon est tempore nobis. Hæc Latine dicitur intentio.

μετάστασις,
μετάβασις.

METASTASIS est, uel metabasis, cum alloquentis persona ad personam trāsitum facimus, ratione aliqua uel adfectu. ut, Nō hæc Euandro de te promissa parenti Discedens dederam. Deinde, Et nunc ille quidem spe multum captus inani. Fors & uota facit. Deinde, Infelix funus nati crudele uidebis. Hi nostri reditus expectatiōq; triumphī. Hæc mea fides, at non Euandre pudendis Vulneribus pulsum aspicias. Hæc figura dicitur uariatio, aut transitus.

ἀποστροφή.

APOSTROPHE est, cum sermo allecto & instituto ordine

ordine in diuersum ac contrarium uertitur. ut, Scipia-
das bello duos, & te maxime Caesar. &, Impulerit fer-
ro. Latine cōuersio dicitur. Inter metastasin & apostro-
phen hoc interest, quod metastasis personarum multi-
plicata uariatio est, & ab alia ad aliam, deinde rursus
ad aliam, & deinceps gratulatio transitur. At in anastro-
phe commutatio est personæ ferè unius.

Sunt autem & alia figuræ, mire orationi decus orna-
mentumq; tribuentes. Hoc à superioribus discere te
oportet, quod non tam sententiarum perpetuarū sunt
figuræ, quàm singulorum penè uerborum, & quod ca-
rent appellationibus proprijs. Fiunt autem per casus,
numeros, præpositiones, genera, personas, & siqua sunt
aliquarum exempla, summatim breuiterq; ponentur.

Figura per casum genitiuū. ut si dicamus, Constans
uir animi, pro constantis animi. Item alia. ut se ha-
bent ista. Isq; amens animi, & rumore accensus amaro.
&. At non infelix animi Phœnissa. &. Actutum pius
Aeneas atque integer xui Ascanius. &. Hic anni grauis
atque animi maturus Aletes. &. Si quis dicat pecuniæ
diues. ut, Insula diues opum. &. Diues equūm, diues pi-
etati uestis, & auri. Item, Quas illi læta bonorū. &. Expe-
diunt fessi rerū. &. Ille mihi ante oculos felix functusq;
laborum. Egregiusque animi. & siqua sunt talia.

Figura per datiuum. si quis dicat, Timeo illi, pro ti-
meo illo. & talia. ut, Et pariter comitiq; oneriq; ti-
m entem

mentem.& Tunc decuit metuiffe tuis.& Hæc cum Dar-
danio Aeneæ miranda uidentur, pro ab Aenea.& quæ
antique dicta sunt, cui nomen asylo Rhomanum est.
& Cui nunc cognomē Iulo Additur.& Cui Rhemulo
cognomen erat.& Cui nomē Amello Fecere agricolæ.
Item siqua sunt & alia.

Figura per accusatiuum. ut si quis dicat, Togam fu-
sus, pro fusam togam habens. ut se habent ista, No-
dóq; sinus collecta fluenteis.& Scissa comā.& Roseas
laniata comas.& Tumidusque nouo præcordia regno.
& Infractum hesternu uenas ut semper Iaccho.& Ec-
ce manus iuuenem interea post terga reuinctum. Et
quæ antique dicta sunt. Forſan & hæc olim meminisse
iuuabit.& Numeros memini si uerba tenerem, pro nu-
merorum memini. Item siqua sunt talia.

Figura per ablatiuū. Si quis de quopiam dicat, Ma-
gnus uirtute, bonus bello, pro in bello.& Erectus ca-
pite incedit. Ut se habent ista, Purpureis cristis iuuenes
auróque corusci.& Sunt mihi bis septem præstanti cor-
pore Nymphæ.& Vnde prius lætum siliqua quassante
legumen. & Tereti subnectit fibula gemma. & Qui
forte tapetib⁹ altis Extractus. & Quam tua ni spoliata
armis excussa magistro Deficeret. Itē siqua sunt talia.

Figura Græca aut casu uarietas. ut, Montibus in no-
stris solus tibi certet Amyntas.& Placidó ne etiam
pugnabis amori. pro tecum certat, & cū amore pugna-
bis.

bis. & Reddidit una boū uocē, pro una è bubus. Item similia, aut præpositione detracta. ut, Mária aspera iuro. & Tyrrhenum nauigat æquor. Item quæ sunt talia.

Figura per personas. ut si quis dicat, Vos superi Iupiter precor. Vt sunt ista, Vos ó Calliope precor aspirate canenti. & Vos ó patricius sanguis, quos uiuere fas est. Item si qua sunt similia.

Figura per numeros. ut si quis dicat, Populus locuti sunt. ut, Pars in frustra secant, ueribusque trementia figunt. & Pars calidos latices & athena undantia flammis Expediunt. & Sauique animis ignobile uulgus. Tum pietate grauem ac meritis si forte uirum quē Conspectere silent. Et si qua sunt similia.

Figura per præpositionem ad. modo semel & simplicem positam. Vt si quis dicat, aduoluor illū, pro ad illum uoluor. & accedo illum, quasi ad illum accedo. ut, Explorate locos, quos uento accesserit oras. & Nuncia fama ruit, matrisque adlabitur aures, Euriali. & Electram Grai perhibent Atlantide cretam. Aduchitur Teucros. Modo simpliciter elatam. ut, Quin aderat ad eum, adgrediar ad illum. & si qua sunt talia.

Figura per præpositionē in. modo semel simplicē elatam. ut, Inflauit cum pinguis ebur Tyrrhenus ad aras. & Tu calamos inflare leues, quasi in calamos & in ebur flare. Et apud Salustiū, Atque eos à tergo incurrunt, quasi in eos incurrerunt. Modo dupliciter elatam. ut,

k 2 Induerat

Induerat Circe in uultus, ac terga ferarum. Induit in florem, & ramos curuauit olentes. & Hunc ut prona iugo læuū incumbibat in amnem. & si qua sunt similia.

Figura per uerborū qualitatem. ut, Caput uelor, pro caput uelo, aut capite uelor. ut, Capite ante aram Frygio uelabar amictu. & Flaua caput nectitur oliua. & Pecudum fuluis uelatur pectora setis. & Aut pacem Troiano ab rege petendum. & Populare petentes, pro populari.

Figura per modos temporum. ut cum dico, Libens fecero, p faciā. ut, Donec me flumie uiuo Abluero.

Figura per aduerbiorū qualitatem. ut cum dicimus, Ad illum cœno. ad uillam moror, pro apud uillam. & terræ iacet, pro in terra. & domi militiæq; res gestas. Et, Cuius domo nota est, annos sexaginta nat⁹. & Tot annos Bella gero.

Figura per pleonasmum. ut, Antiquū obtines ut mortem occumbere, & obire diem, & uiuere uitam, & pugnare pugnam, & ire iter, & oculis uidere, & uoce uocans Hecaten. & Hunc oro sine me furere ante furorē. Ac si qua sunt talia.

Figura per eclogam uerborum. Vt cum enunciamus bonos dicere, fortes pugnare. Item, Da bibere, da cœnare. & Donat habere uiro. & Cunctaturq; metu, letumque instare tremescit. & Da sternere corpus. & Da iungere dextram. & Quale per æstum Dulcis aqua.

aquæ salientis. Item, Restringere riuo. & Hoc ridere
meum tam nihil, *nulla Abi-vendo, flende*

Figura per eclogam aduerbiorum. ut cum dicimus,
Magnum tonat, tumidum loquitur, magnumque
fluentem Nilum. & Vtq; uolutus ad terras. & Imma-
ne sonat per saxa. & Nec longum lætabere. & Graue
olentis auerni. & Horrendum intonat armis. & Naui-
bus infandum amissis. Et si qua sunt talia.

Figura per pronomina. ut, Nullus dixeris, pro ne di-
xeris. & Quis mulier.

Figura per eclogam nominum. ut cum dicimus, Bo-
num est uirtus, malum infamia. ut, Dulce satis hu-
mor, depulsis arbutus hædis. & Tale tuum carmen no-
bis diuine poëta, Quale sopor fessis in gramine.

IVLII RVFINIANI DE SCHEMATIS

LEXEOS, FINIS.

IVLII RVFINIANI DE SCHE/
MATIS DIANOEAS.

CHEMATA DIANOEAS, id est, figuram sententiæ intuitibus, aliquo à uulgari & simplici cum ratione mutatur. Cum omnes autem quæ orationē sensu figurant, generaliter figuræ communiterq; dicantur: hæc tamē quæ proprie figura, ac specialiter dicitur, quæ in scholis uulgo usurpatur.

CONTROVERSIAE FIGVRATAE.

Huius specialis figuræ usus multiplex.

Vnus, si dicere manifeste parum totum est, ut dicitur in eum figuræ, qui sub conditione abolitionis tyrannidem deposuit. ut, Præsens tutor libertatis, neque tamen immemor legum sum, quæ mihi semper sacrosanctæ fuerūt. Hoc enī aduersariū percutit, cui non semper sacrosanctæ leges fuerunt. Quale est illud forsitan apud Vergilium, Tuq; prior, tu parce, genus qui ducis Olympo. Proice tela manu sanguis pius. Nā simul causam belli ciuilis ostendit in Cæsare fuisse, dum dicit priorem illum debere parcere, simul dolorem confessa, & in iudicio

iudicio suo quærit, tanq̃ ideo parcere prior debeat, quia sit Anchisæ pius sanguis, & ab Olympo genus ducat.

Secundus harum usus est figurarum, cum quid oblique nunciamus, quia dicere palam minime licet, & inhonestum est. ut, Ferè figuræ in alterum patrem fiunt, cum quid hoc modo patrem uel ligat: placuit conditio patri monij meo etiam patri, & ago illi gratias, quod ut uxorem hanc potissimum ducere hortatus est. Per hæc enim soceri cupido in aurum detegitur. Quale forsitan Vergilianum illud possit uideri, Illum non populi fauces, nec purpura regum Flexit, & infidos agitans discordia fratres. Non res Rhomanæ perituraque regna. Nam illum sentit & dicit, Non res Rhomanæ periturae & regna flexere. Verum per res Rhomanæ, latet imperia dicta, sed regna uocat, tanquã non imperijs Romanis ista dicantur, sed de quibuscumque regnis.

Tertius usus est harum figurarum, qui gratia uenustatis adhibentur, qui tamẽ ironiæ est proximus. Sed eius modi figuræ quæ iuuenibus in schola lasciuiuntur. ut Cornutus ait, Minimæ naturæ sunt, & parum ganeis forisq̃ conueniunt. Nam in his quæ prodesse aut obesse causæ uidentur, cur quod nolis intellegi dicas? aut cur quod facias intellegi, inuoluas?

PROCATALEPSIS est schema dianoeas, cum id quod aduersarius arrepturus est, aut quæ obiecturus, præsumimus ac prædicim⁹. Ut illud, Neq̃ me Argolica

προκατάληπ.

† 19.

lica de gente negabo. Hoc primum. & Scio me Danais
 è classibus unū, Et bello Argolicos fateor petiisse pena-
 tes. Latine hæc figura dicitur præceptio uel anticipatio.

προκατα-
 σκευή.

PROCATASCEVE est procatalepsi proxima, cum
 rei de qua acturi sumus, colorē præparamus, atque
 prætēdimus. ut in illo, Anna soror, quæ me suspensam
 insomnia terrēt, usq; Quæ bella exhausta canebat. Nā
 primo de insomnia quæsta est, demum mirari se uirtu-
 tem hospitis dixit, & ueram fidem esse, à dijs illum ge-
 nus ducere: misereri etiā casus & errores, ut uerecundius
 postea de amore faterentur, quasi in affectum hospitis
 uel insomnia, uel admiratione calamitatis inducta sit.
 Hæc figura dicitur Latine præparatio.

ἀντιπροφορά

ANTIPOPORA est figura sententiæ, qua aduer-
 sariorum nobis sententias ac dicta proponimus,
 ac substituimus, in hoc tantum, ut illis respondeamus.
 ut, Verum anceps pugnae fuerat fortuna, fuisset Sed pe-
 riisse satis semel est, peccare fuisset Ante satis. Latine di-
 citur oppositio uel obiectio.

σχεσις.

SCHESIS proxima figura est antypophoræ, qua ad-
 uersariorū affectum quēlibet fingimus cui respon-
 deamus. ut in illo, Indignum est Italos Troiam succen-
 dere flammis, Nascentem, & patria Turnum consistere
 terra: Quid face Troianos atra uim ferre Latinis. Hæc
 nō ita Iuno proposuit, quasi manifeste Venus indignū
 esse dixisset, sed quasi indignum esse Veneri fingeret,
 uel

uel suspicaretur. Hæc Latine dicitur adfectio.

ANASCEVE est superiorum proxima figura, qua^{ανασκήνη.} ab aduersarijs maxima proposita destruimus ac redarguimus uelut falsa. ut, Nunc Lyciæ sortes, nunc & Ioue missus ab ipso. Interpres diutim fert horrida iussa per auras. Latine dicitur destructio uel euacuatio.

EPITIMESIS est etiam proxima figura, cum aduer^{επιτίμησις.} sarijs iisdem uerbis quibus ab eo laceßiti sumus percutimus. Vt in illo, Quis deus in fraudem, quæ dura potētia nostra. Vbi hic Iuno, quia scilicet Venus dixerat, Si nulla est regio Teucris, quā det tua coniunx Dura. Et bis capti Fryges. Latine dicitur obiurgatio.

HYPOCRISIS est figura sententiæ, cum aduersa^{υπόκρισις} rium gestu, & pronūciatione extollimus, uel abicimus, & spernimus. Vt in illo, Cantando tu illum? aut unquam tibi fistula cera Iuncta fuit? Additur enim, Tu nullus alioqui, illum autē magnū in canendo. Non ego Daphni Iudice te metuum. Qui licet mihi iniquus es, & non recte iudicaturus. Latine dicitur pronunciatio.

IRONIA est figura sententiæ, laudis & orationis, &^{είρωνεία.} magnificandi, non sine derisu in cōtrarium tendens. ut in illo, Egregiam uero laudem. & reliqua. Latine dicitur diffimulatio uel irrisio.

CHLEVASMOS est ironiæ proxima figura, cum^{χλευασμός} aliquos amara oratione non sine derisu insectamur ac lædimus. ut, En agros, & quam bello Troiane
I petisti,

petisti. Hesperiam metire iacens. & Huc age, nulla tuos
currus fuga segnis equorum. Latine dicitur insectatio
Inter chleuasmon autē & ironiā hoc interest, quod iro-
nia specie magnificationis illudit, & dum laudat irridet.
At Chleuasmos palām cū amara insultatione castigat.

σαρκασμός.

SARCASMOS chleuasmo proxima est, & similis fi-
gura, qua aduersariorum facta cum exacerbatione
admissi eorum laceessimus. ut apud Salustium de Syllæ
crudelitate. ut in M. Mario, cui fracta prius crura artus,
expiraret. Latine dicitur exacerbatio.

ἀντίφρασις.

ANTIPHRAISIS est figura sententiæ, cum quædam
negamus nos dicere, & tamen dicimus. Vt apud
Luciliū, Non tango quod avarus modo est, neq; quod
improbis omitto. Et apud Vergiliū, Quid memorem
portus, Lucrinoq; addita claustra. Latine dicit omissio

ἡθοποιία.

ETHOPOEIA est alienorum affectuum qualiumli-
bet dictorumq; mutatio non sine reprehensione.
Latine dicitur figuratio uel expressio.

πρὸς ὁσὼπο
ποιία.

PROSOPOPOEIA est figura sententiæ, qua oratio
alterius personæ, orationem imitandum retorque-
tur. Latine dicitur deformatio uel effiguratio.

ἐνέργεια.

ENERGIA est figura qua formam rerum & imagi-
nem ita oratione substituimus, ut lectoris oculis
præsentiaque subiciamus.

IVLII RVFINIANI DE SCHEMATIS
DIANOEBAS, FINIS.

Sulpitij

SVLPITHI VICTORIS AD M. SILONEM
GENERVUM, DE ARTE ORA
TORIA PRAEFATIO.

Vlpitius Victor M. Siloni genero. Quod frequenter à me postulabas, uideor expedisse. Contuli in ordinem ea, quæ ferè de oratoria arte traduntur, secundum institutum magistrorū meorum, Zenonis præcepta maxime persecutus, ita tamen, ut ex arbitrio meo aliqua præterirem, pleraque ordine immutato referrem. nonnulla ex alijs quæ necessaria uidebantur, insererem. Recte an perperâ fecerim, tu iudicabis. Nec em̃ uolo hæc in multorū manus peruenire.

SVLPITHI VICTORIS INSTITVTIONES
ORATORIAE AD M. SILONEM.

RETORICA est, ut quidã definiūt, bene dicendi scientia. Sed hæc diffinitio parum recta, quia parum plena. Potest quidẽ & medicus quæ ad medicinã attinet, bene dicere. Et item cæteri artifices habent de artibus suis bene dicendi scientiam. Ne illa quidem definitio probanda, quod

da, quod dicunt plerique esse rhetoricam persuadendi peritiā, ideo quod nemo omnium inuenitur orator, qui semper suaserit. Ergo comodissime definiemus illo

Rhetorica. modo: Rhetorica est bene dicēdi scientia in quæstione ciuili. Sic enim fiet, ut propriū finem dedisse uideamur.

Quæstio ciuili.

Ciuilis quoq; quæstio definienda nobis est, ut & ipsam scire possimus. Eius definitio huiusmodi traditur: Ciuilis quæstio est, quæ nullius artis propria communi omnium opinione uersatur. Hoc & si paulo uidetur obscurius, re tamen ipsa clarū atque manifestum est. Nam & ciuilis quæstio bene appellat, ut ciuile ius quod inter ciues atq; in ciuitate uersatur, & in omnium passim opinionem cadit. Quis enim est uel imperitissimus, qui nō sibi intelligentiam uindict de his rebus, quæ uersantur in disputationibus atque iudicijs? cum quærat, faciendum ne sit aliquid, an non faciendū: iustum sit an iniustum: utile an inutile, & cæteris huiusmodi, quæ ferè aut in naturali disputatione, aut in forensi actione uersantur. Vnde quidam ne putant dicendum esse artem rhetoricam, si officium eius in communi omniū opinione sit positum. Verum isti errant. Non enim rhetoricam ipsam nullius artis propriā esse dicimus, eamq; in communi opinione uersari: sed ciuilem quæstionem, quam uelut materiā artisue subiectam habet ipsa rhetorica. Ex quo fit, ut in ciuili quæstione opinandi facultatem cæteri habeant, bene dicendi scientiam solus orator. Ci
uilis

uiliſ quæſtionis partes ſunt duæ, & harum Græca ſunt nomina, *ῥέσις*, & *ὑπόθεσις*. Nos propositum dicimus hypothesis ſiue controuerſiam ſiue cauſam. Sed definitio nem utriuſq; uideamus.

THESIS eſt, ut quidā uolunt, Res rationalem diſputationem recipiens, ſine definitarum perſonarum circumſtantia. *ῥέσις.*

APOTHESIS res rationalem diſputationem recipiens, cum definitarum perſonarum circumſtantia. *ὑπόθεσις.* *Hypothesis*
Verum reprehenditur utraq; hæc definitio, ideo quod utraque inuenitur contra. Nam & theſis poteſt habere definitate perſonæ circumſtantiam, ſi ita ponamus: An Ciceroni poſt conſulatum eundum in prouinciā fuerit. Vel, quod exemplū poſitum eſt apud Græcos: An Socrati uxor ducenda fuerit. Neque enim eſt hypotheſis, ſi illo modo poneretur: Deliberat Cicero, an poſt conſulatum eat in prouinciā. aut, Deliberat Socrates, an ducat uxorem. quæ ſunt cauſæ deliberatiuæ. Sed quoniam nos hodie diſputamus, debuerit ne ille facere, eſt theſis, quamuis ſit definita perſona. Inuerſio. Quidā in ſolitudine inuentus eſt, cum gladium cruentum teneret, & recens cadauer occiſi hominis ſepulturæ daret, reus fit cædis. Hæc quidem certa cauſa eſt, Poteſt enim ille quicunque repertus eſt, reus fieri, & ſi definitæ perſonæ circumſtantiam non habet. Melius ergo & theſis & hypothesis definiri uidentur, hoc modo: Theſis eſt res ratio
nalem

nalem disputationē recipiens, cuius finis, inspectio. Hypothesis, res rationale disputationē recipiens, cuius finis actio & iudicatio. Sic enim uidetur ad certam definitionem utrumq; esse perductum. Siue enim erit, siue non erit definita persona, certe cum inspiciendi tantum gratia disputabitur, erit thesis. Cum uero ita se res habebit, ut sit disceptatione iudicandum aliquid & agendū, tum esse hypothesin sciemus. Cum finis autem ista est, non dubium esse, adeo ut paucis plerumq; mutantur, thesis est, an uxor ducenda. Quod si rei fiant de moribus iuuenes, quare iurauerint ne uxores ducerent, erit hypothesis. Habebit aut thesis inspectionem, hypothesis iudicationem: ut iam supra dictum est. Itaq; hypothesin sciemus quidem in controuersijs & litibus esse sic actionibus atque causis: Thesis uero in κατὰ σκευῆς & ἀνασκευῆς. Itemque in his quas Græci θείας uocant, cum disputatur, recte ne quid dixerit Diogenes, uel si Socrates. Item laudes & uituperationes uidentur ad thesin pertinere. Iam illa quidem certe thesis sunt propria, an uxor ducenda, an nauigandum. Nam leges uel ἀνασκευῆς, uel κατὰ σκευῆς, hoc est, aut reprehensionis, aut confirmationis & suasionis, ad poësin pertineant necesse est. Loci quoq; cōes, nam inuectiuæ accusationis est partio.

Nunc quoniam ostendisse plene uidemur quid sit rhetorica, & in quibus rebus eius opera uersetur, dicendum est quæ officia sunt rhetoris. Sunt autem, ut traditum

traditū est, tria, intellectio, inuentio, disputatio. Etenim causa proposita, primū intelligere debemus, cuiusmodi causa sit: deinde inuenire, quæ apta sunt causæ: tum inuenta, recte & cum ratione disponere. Neq; me hoc loco fugit, quæ M. Tullius tradat. Et de intellectu em̄ nihil tradit credo, quia magis diligētia atq; sapientia, q̄ artis existimet inventionem, aut & dispositionem, & elocutionem, & memoriam, & pronūciationem, ad officiū orationis dicit pertinere. Sed nos à Græcis tradita ut coepimus persequamur ea usq; per singula.

INtelligendū primo loco est, thesis sit an hypothesis. Cū hypothēsī esse intellexerimus, id est cōtrouersiā, intelligendum erit an cōstat, ex qua specie sit, deinde ex quo modo, deinde cuius status, postremo cuius figuræ. Et quoniam hæc exequenda sunt plenius, ad singula reuertamur.

THESIS ab hypothesis, quemadmodum discernere debeamus, iā supra docuimus. Vt aut̄ intelligam⁹ an causa constet, dicendum est plerasq; causas nō consistere, quas Græci ἀσισατά uocant. Hæc fiunt modis quinque. Aut enim est ισάσουςα, cum paria ex utraque parte dicuntur, ut si reos se furti inuicem faciunt, duo pauperes perfosso pariete communi. Aut μονομερής, si ex altera parte præualida sit causa, ex altera prorsus infirma. Aut ἀπὸ τοῦ, ut non sit unde actio perueniat ad probationis effectū. Vt si desponsione certent,

quorum

διότις

ἀσισατά

ισάσουςα

μονομερής

ἀπὸ τοῦ

quorum altera parem, altera imparem stellarū dixerit numerum. Aut ἄδ' οὐδ' ² αὐτοῦ, id est, inhonesto turpis, & de rebus personisue deformis. aut ἀπαθ' αὐτοῦ, id est, incredibili circumstātia: ut si centum præmia petat, qui tyrannidicia fecit centum. Hæc uicia causarū scienda sunt nobis, ut scire possimus, quas causas putemus consistere, quas repudiandas esse, quia non consistat. Sic quoque magni iudicij est in hac parte non labi, quia frequenter eueniat, ut multæ causæ uideantur consistere, neque tamen consistunt. Subsistunt autem, quæ habebunt intentiones ex utraq; parte contrarias, ac propemodum pares, & penè ex æquo ualentes. Iuxta hoc diximus intellegi oportere, quæ species causæ foret. Iudiciale uel deliberatiuum, facile erit secundum differentiam dinoscere, sed aliter sunt species causarum differentes. Aut enim ethica est, id est moralis: aut pathica, id est cum aliquo motu aut affectu: aut tantum iudicialis. Multum autem intererit hæc scire, ut perinde cōfirmetur oratio.

ἠθικῇ.

ETHICA igitur erit causa. id est moralis, cum erit scienda persona uel rustici uel dyscoli, aut patris indulgentis, aut contra seueri in eiusmodi causis, si eas intellexerimus id facere, quod fieri oportebat, ut omnis oratio personarum apta sit moribus.

παθητικῇ.

PATHETICA est causa, cū personæ eius quæ loquitur, representandus effectus est. Si sese debebit uel indictione aliqua, atq; ira uel dolore aliquo, uel ut plerumq;

rumq; accidit luctu excitatos excire, non erit ociosum ut commota sit & excidens omnis oratio, proinde atque ipsa res exiget.

Iudicialis est causa, nudam habens pugnam. Et hoc intererit inter superiores species & istā, quod hic quidem pressa & teres, & forensis actio esse debet: in illis autem superioribus diligentius aliquid & cultius & electius certe in pathetica celsius aliquid atque commotius proferendum est.

Post hæc intelligendum, quemadmodū diximus, ex quo modo causarum sit controuersia. Modi autē causarū sūt quicq; aut em̄ est ἄδοξος, i. humilis, aut δυνάτωρ & ἀκολούθητος, i. obscura. Hæc scire nō erit ociosū, quia p̄inde iā à principijs actio esse decebit, put modus cuiusq; causæ postularit. In causa honesta, id est, in qua & p̄sona, & res erunt honestæ. Nihil erit magnopere, nisi de uictoria laborandum. At contra, in ammirabili causa & per omnes quidem partes orationis sollicita actio esse debet, sed etiam in principijs maxima ex parte. Ammirabilis enim causa est, quare est animi dicta, quæ talis facie ipsa uidetur, talisque apud opinionem iudicum coepit esse, ut admirentur quenquam ad defensionem eius accedere. In huiusmodi, ut diximus causa, magna arte intendendum est, ut & patientiā & adtentionem à iudicibus & beneuolentiam impetremus. Hic nimirū opus erit insinuatione, quam alio loco inter exordiendi præ-

m cepta

humile gemo
cause
obscurā

honestā

Admirabile

cepta trademus, ut scilicet non actus à principio sumamus, sed etiam beneuolentiā & misericordiam iudicū prouocemus, de communibus hominum periculis præloquentes, quod plerique non suo merito sed uel iniquitate, uel liuore hominum, uel malitia in difficilia uitæ ac famæ pericula deuocentur.

ἀμφιδόξος.
Anceps

AMPHIDOXOS est anceps causa ex parte honesta & parte inhonesta. Id fit illo modo. Si res quidem inhonesta sit, & honesta persona. ut si reus sit cædis uir fortis, qui decem milibus datis carnifici, inimicū suum ipse damnatum occiderit: honesta persona est, & uiri fortis, & res inhonesta quā fecit. In huiusmodi causa illa præcepta sunt, ut incipiamus ab ea parte quæ est honesta, tum si minore, cum odio iudicū & offensione dicturi ab eo, quod quasi præposito aliquo & præten-
to latebit.

ἀδόξος.
humilis

ADOXOS humilis causa non erit illi similis, quam non consistere supra diximus. Illa enim propter turpitudinem excluditur. Hæc non de turpi, sed de re paruula & humili est. In eiusmodi causa operari debent illa præcepta, quæ de attentione traduntur. Attentum enim necesse erit iudicem facere in ea re, quā aliter ille per contemptū & fastidium fortassis nō audiet. Fiet autem attentus, si dixerimus rem quidem paruam agi, quæ uersetur in causa: sed magnam esse spem eius qui litiget, & ipsius qui de omnibus rebus cum diligentia debeat

beat cognoscere, ut quod uiri boni est, ex æquo de maximis minimisque pronunciet. Et obscura causa sæpenumero in manus ueniet, uel personis multis impedita, uel rebus. In eiusmodi causis maximam curam adhibere debemus, ut faciamus iudicem docibilem, id est, ut causam quo diligentius explicemus hæc omnia, ex contraria parte animaduernerit, ad utilitatē nostram arripere debemus: & his maxime aduersarios urgere debemus, in quibus aliquod eorum esse uulnus sciemus. Iuxta hæc intelligendū quid sit status, sed hæc interim differamus de statibus, postea plenius tradituri.

Reliquum est, ut intelligamus quæ figura sit causæ. Aut enim est simplex causa, aut cōiuncta, aut concertatiua. Simplicis causæ minus artis curæque desiderant. In coniunctis aut concertatiuis adhibenda stabilis est ratio. Coniunctæ sunt, cum reus non uno statu, nec una actione defenditur, sed duplicatis statibus atque coniunctis. Hic diligenter cauendum est, ne alter status alterum impugnet, ac potius alterum alter stabiliter firmet. Exempla nō desunt Tulliana. Coniuncta causa est pro Milone. Defenditur enim statibus duobus ratio ne quod merito Clodius dicatur occisus, cum fecisset insidias. Compensatione, quod dicitur bono Reip. occisus pessimus ciuis. Facile animaduerrere, quid in eiusmodi causis debeat fieri uidentibus quid fecerit Cicero. Non enim compensatione, quam postea induxit, infirmavit

simplex causa

coniuncta

priorem statum, sed confirmauit ac multo reddidit fortio-
riorem, cum enim ipso persuasit iudicibus, insidiatorem
peremptum fuisse, quoniā etiam gloriosa Miloni pos-
sit esse, illa defensio si propter Remp. fuisse uideatur.
Etiam illud apud Tullium simile est. Cluentius poterat
præscriptione defendi. Inuidiosum hoc & periculosum
uideretur. Placuit ergo illud & negatione defendi. Hæc
negatio non solum infirmata nō est addita præscriptio-
ne, sed etiam firmior facta, cum ita actum est, ut persua-
deretur iudicibus, præscriptione causam potuisse defen-
di, nisi quia poterat probari iudicium nō esse corruptū.
Nam quoties coniunctæ incidunt causæ, recipiendum
non est, quem ex duobus statibus aut ex multis pona-
mus loco principali. Hoc enim ipsa suggerit ratio, prout
causæ utilitatis postulabit, & prout defensio hæc uel illa
maiores uires habebit. Non dubium enim, quin uali-
dior actio facienda sit principalis.

Certatiuæ causæ aut circa rem sunt, aut circa perso-
nam. Circa rem erunt, aut si leges aut rogationes
ad populum, aut etiam in senatu sententiæ feruntur,
atq; hæc inter se diuersæ erunt, atque certabunt. Hæ cau-
sæ utique statum negocialem habeant necesse est. Sed
nunc aliud magis quærimus, iste quis tractus sit huius-
cemodi causarum atq; diuisio. Necesse est utiq; & con-
traria refellere, & probare nostra. Sed potest esse dubi-
tatio, utrū per singulos locos eamus aduersarios reuin-
cendo

cendo, quare id quod ferat, uel censeat contrarium utilitati, tum autem impossibile uel difficile, ultimo inhonestum, deinde ad initiū reuertamur, doceamus id quod nos feramus uel censeamus & legitimum esse, ut istud impossibile atque facile & honestum. An uero per singulos locos utrumque faciamus, ut doceamus & illud quod ex aduerso erit, non esse legitimum: & illud quod ex bonis erit, esse legitimū: & illud iustum, & nostrum iustum, & pari ratione per singulos locos & cætera persequamur. Et hoc scilicet melius, quàm de una causa duas quodammodo causas facere.

Sed scire debemus, non solum duplices, sed & multiplices concertatiuos esse posse in sententijs, maximeque possunt multa esse multorum, atque diuersæ. In quibus omnibus idem facere licebit, ut explosis singulis per locorum ordinem, ut diximus, statim quare nostra sententia maxime aspicienda sit, explicemus. In illo autem legitimo quadrifaria quodāmodo quæstio est. Aut enim dicimus, quæ ex aduersa parte dicantur legibus esse contraria: nostra uero legitima, aut nostra si non sunt legitima, esse tamen utilia, aut utraq; quidē esse legitima: sed nostra magis utilia, uel magis necessaria. aut utraq; quidē esse legitima, sed quæ inde dicantur, magis legibus inimica atque contraria. Similis ratio in cæteris locis, ac maxime proximo loco qui est contra æquitatē. Utilitatis locus sic firme tractatur, ut aut dicamus quod

ex aduersa parte dicitur inutile esse. Vtile aut quod nos
 censeamus, aut utrunq; quidem utile, sed ex hoc necessi-
 tate exigere. Iam in eo loco in quo quaeritur, possit ne
 quid fieri, duplex quaestio est. Aut enim dicimus nō pos-
 se fieri quod inde dicatur: hoc uero posse, quod conten-
 damus ipsi: utraque quidem posse, sed hoc facilius. Per-
 actio est honesti loci, ut si possumus, dicamus illud in-
 honestū, sed hoc inhonestius: aut si hoc nō possumus,
 sed si utrūq; inhonestū est: illud tamen inhonestius, ut
 quod inde dicatur. Diximus & circa personam esse con-
 certationum unam quaestionem, ut de felicitate gignen-
 di, quis felicior pater. Iam hic ex ipsa causa argumenta
 sunt, quare alter uideatur esse felicior, nec similis diuisio.
 Eadem tamē ullo modo, ut repulsis qui ex aduersa par-
 te dicuntur. Et contrario quæ pro nobis faciunt, singula
 statim singulis opposita persequamur. Sed ne alia quæ-
 ramus, licet ex his controuersijs sumere exempla, quæ
 paulo post ponamus, cū cœperimus de statibus. Nā &
 illa causa coniecturalis inter nouercā & captiuam de be-
 neficio, & illa rursus finitiua inter duos, quorum alter ty-
 rannum ex arce deiecit, alter occidit, concertatiuæ sunt
 circa psonas. In utraq; aut planè cōtendimus, quæ taliū
 concertatiuarum debet esse diuisio. Nunc quoniam ex
 tribus oratoris officijs, primum officium iam cœpimus
 nosse, & persecuti sumus quæ intelligēda sunt, sequitur
 nūc qua debet operari, ut inueniantur sensus principijs
 cæteris

cæteris partibus cōgruentes, & argumenta ad exemplū & probationē sententiæ, siue naturales, siue morales, ad uim & ornamentū. & cætera huiusmodi. Iam consilij & iudicij partes erunt, ut de inuentis iudicemus, si qua non apta incurrerint. His autem quæ probauerimus, utiliter & congruenter utamur. Atque in hac quidem parte non multa præcipi possunt.

IN dispositione plus artis est, quod tertiū de oratoris officium dixeramus, plurimū momenti & ea quæ inuenta sunt, ad utilitatē & uictoriā effectum dirigere in ordinē, atq; disponere. In dispositione hæc sunt. Ordo, cum ea quæ Græce appellatur ὁικονομία, dehinc elocutio, tum pronuntiatio. Ordo est, ut secundū textum naturalem singula persequamur, iam primum in partibus elocutionis, ut sit scilicet primū exordium, narratio, tum partes argumētationis, peroratio tum extrema. Sed bene huic ordini ὁικονομία proxima adiuncta est, quæ hoc distat à superiore, quod ille quidem ordo naturalis, hic ordo artificiosus est. Iam in istis ipsis, quas supra docuimus, partibus orationis. Etenim naturalis est ordo, quē admodum ostendimus, ut primum locum principia teneant, mox narratio, deinde cætera subsecuntur.

A rtificiosus ordo est, ut hūc ipsum ordinem, si ita causa poscit, plerumq; uertamus. Nam aliquādo omittenda principia, aliquādo subdiuidenda & interrūpenda narratio, ex parte ponēda, & imperfecta argumē-
tatione.

ratione reddenda. Nec enim sine causa Tullius pro Milone ante narrationem argumentationis loco, præiudicia senatus & Pompeij reputauit. Et prorsus non in hoc tantū ordine patientiæ causa, sed in omnibus locis hæc οἰκονομία plurimum poterit, ac tantum ualebit, ut etiam quæ aliter posita atque prolata essent, fortasse contraria operentur ad causam, & plurimum profit. Reliquæ dispositionis duæ partes sunt, elocutio, & pronunciatio, & magnum in utraque momentum.

DE ELOCVTIONE.

IN elocutione hæc obseruanda sunt, Latinitas, perspicuitas, robur, nitor, compositio, tum decens uel decor, sic enim appellandum est, quod Græci νεῦρον dicunt. Ex quibus nimirū Latinitas primo loco rectissime posita est. Quid enim prius est, quàm ut Latine, hoc est, ut emendate loquamur?

DE PERSPICVITATE.

Post hoc perspicuitas eo proxima est. Hic enim finitius gradus, atque processus est, ut cū Latine, tum perspicue atque aperte loquamur.

Tertium robur est, ut non solum purus & manifestus, uerumetiam robustus & fortis, ualidusque sit sermo.

Adhibendus est nitor, quem quarto loco posuimus, ut scilicet uerba nō sordida & uulgaria, & de triuio, quod dicitur, sumpta sunt, sed electa de libris, & hausta

hausta de liquido fonte doctrinae.

DE COMPOSITIONE.

Compositio post hæc non ociosa, aut ordo uerborum ea cōpage iungatur, ne confragosum & asperum sonum faciat, & apte & leniter defluat, in quo sanè adhibendus est modus, ne quid nimio opere luxuriæ nimium molliatur.

DE ELOCUTIONE.

De DECORO

Illud propono, quod decorum uel decens diximus. In eo est, ut rebus apta sint uerba, id est, ne res magnas, uerbis paruulis proferamus, nèue contrario magnis & tumentibus atque inflatis uerbis, res paruulas exequamur, ne dum amplificandi studio euehimur, ridiculi reprehendamus. Custodite ergo faciendum est, ut rebus personisq; accommodentur uerba quæ decent.

πρεπον

DE PRONVNCIATIONE.

Hæc in elocutione seruentur. Nam pronunciatio quæ inter dispositionis partes supra posita est, artis quidem quodammodo non est, uerumtamen magnam ac nimirum maximam uim obtinet. Nam cum omnia fecerimus, nisi illa quæ recte disposita sunt, apte & cum decore fuerint pronunciata, omnis labor prorsus peribit. Itaq; & si magnam istius partem uel negaturam, uel tribuit, danda tamen opera est, ut in pronunciando & uox, & uultus, & gestus, & cætera adhibeantur eiusmodi: quare labor in cōmendando rationem adhibeatur.

n . . . bitus

bitus non pereat. Reliquum est iam, ut incipiamus iam de statibus disputare: quandoquidem, ut breuiter admoneam, executi sumus, quid esset rhetorica, quid ciuilibis quaestio, quae partes ciuilibis quaestionis, quae oratoris officia, quae intellectu & inuentione & in dispositione seruanda.

DE PARTIBVS ORATIONIS.

Hic erat ordo reuera, ut de statibus protinus traderemus, si non esset à Zenonis uestigijs recedendum, sed professi sumus, ufuros nos esse iudicio. Videatur exigere, aliquid inferendum esse in eo. Cum paulo supra de dispositionis partibus, & in naturali ordine diceremus, de partibus orationis fecimus mentionē. Quod non placet suspensum & incertū relinquere, sed demus. Igitur neque ita multo post quod ad status attinet. Interim uideamus quod ad partes orationis attinet, quae in illis praecepta sunt.

PArtes orationis sunt, ut quidam uolunt, quatuor, exordium, narratio, argumentatio, peroratio siue conclusio: qui uidentur plenius tradere partes orationis faciunt, exordium, narrationem, partitionem, confirmationem, reprehensionē, perorationem. Hinc animaduertimus, partitionem additam solum: ceterum argumentationem in duas partes diuisam, ut sit altera pars eius confirmatio, altera reprehensio. Verum ab initio singulas consideremus.

Exordium

EXordium partes habet duas, principia, & insinuationem. *principium* Horum diuersitas illa est, quod principia quidem sunt, cum aperte ingredimur causam sine laboris ullo apparatu, ab ipsis rebus atque personis. Quod potest fieri in eo genere causarum, quod est rebus atque personis honestum.

Insinuatio uero est laboriosa praelocutio, quæ fit in *insinuatio* ammirabili genere causarum. De quo genere non puto in hac parte multa dicenda, quia supra elocuti sumus, cum de modis causarum, ac de hoc ipso ammirabili genere diceremus.

EXordiendi officia sunt, ut faciamus iudicem uel beneuolū, uel docile, uel attentū. Quid in qua causa faciendū esset, & ipsum iam ostendimus eodē loco, ubi de causarū genere disputatum sit. Verūtamen hic quoque breuiter ostendimus, ad beneuolentiam prouocandus est iudex, ubi non est beneuolus. Nimirum maxime in ammirabili causa, in obscura docendus, ad attentionem inuitandus in humili. Vitia exordiorum, & alia quidem, sed quæ maxime accidunt, maximèque dicenda sunt: hæc ferè sunt, longum, uulgare, commune, commutabile, contra præcepta.

Longum, si multis sensibus catenatum. Vulgare, si tale sit quale esse possit in omnibus causis, nec proprium personarum aut rerum de quibus agatur. Quod idem & galeatū à quibusdam uocatur, quoniā ita com-

mune esse possit, ut in omnibus causis, quemadmodum galeatum omnibus uulgo possit esse commune.

Comune est, quod de causa quidem sumitur, sed & mihi & aduersario meo potest esse commune.

Commutabile est, quod paucis modo communitatis possit esse uulgare, siue commune.

Contra praecepta, si cum debemus iudicem docibilem facere, attentum utcumque faciamus. Omnia haec uitia uitanda sunt.

Narratio debet esse apta, breuis, probabilis. Aperta erit, itemque breuis, si fuerit tantum ipsa narratio. hoc est, si ordini rei gestae nihil extrinsecus fuerit adlectum, quare obscurior sit & longior, nisi magna aliqua causa uel utilitas postularit. Neque enim oblitum esse debemus, quid supra de *δικονομίας* partibus dixerimus. Quae faciet, ut interdum mutetur ipsa narratio, si magnum in eo intelligimus esse momentum. Aliter quidem non temere quicquam in narratione esse debebit, praeter textum & ordinem rerum. *ἡδοποιία* quoque plurimorum praeceptis excluduntur a narratione, quae siquando erunt, & rara est, breues esse debebunt. Etiam illud aperte narrationem facit firmi, si insitum habeat casum nominatiuum, id est rectum. Nam Graeci *ῥεθόπρωσις* uocant, ut ferme narrationes sunt Tullianae. Sextus Roscius pater huius municipis Amerinus fuit. Et P. Clodius, cum statuisset

statuisset omni scelere in prætura uexare Remp. nec facere apud Ciceronem est ulla cœpta narratio.

DE breuitate narrationis pariter ostēdimus: Quod superest, probabilis est, si argumentorum & quaestionum semina quædam fuerit utique respersa modo, nec argumentandi genere ponatur, ut omnibus quæ facta esse dicimus adsit. Et causa cur facta sint, & persona quæ fecit, & facultas quare facere potuisse credatur, & locus ubi facta est. In eas res omnibus narrationibus Tullianis licet sumere exempla. In Milonis defensione danda erat opera, ut Clodius uideretur insidias Miloni fecisse. Causam huius rei statim in narratione posuit: Cū statuisset, inquit, omni scelere uexare Rempu. Et infra: Occurrebat & mancam ac debilem futuram præturam suam, consule Milone. Possum ire per omnes narrationes & docere, quemadmodum sit instructa seminibus argumentorum, sed longum est ire per singula. Illud si mus ammoniti, nullum locum narrationis uacare debere, quin ubique adsit ratio, quare & quomodo res facta esse credatur. Ea tamen specie ut sit illa narratio. Quin etiam quidam iubent omittenda interdum uera, si incredibilia sunt, ut potius falsa dicenda, ueri similia dicantur. Sed hoc uidero, certe quædam ad naturam rerum erit accommodanda narratio, atque ita cuncta dicenda, ut ad credendum iudices ipsa natura deducat.

Particio est, qua causam diuidimus in partes, hoc & si in controuersijs non ferè sit, sed in causis ueris, & si non semper, ut tamen sæpe. apud Catonem assidua particio est, apud M. Tullium rarior. In hac illa seruanda sunt, ut iam dudum cōstituamus, in quot partes causam diuidere debemus, easque partes ad certum numerum redigamus. Absurdum erit enim, si postea in argumentatione inueniemur dicere, quod in particione non proposuerimus, aut præterire, quod proposuerimus. In altero stulticiæ erit crimen, si uidebimur tamen dicere id quod necessarium nō fuerit causæ: in altero diffidentia, si confessi fuerimus ipsi nobis esse dicendum, & uidebimur per diffidentiam & metum præterire. Etiam illud in particione seruandum, ut singulares res eodem ordine in particione ponamus, quo ordine in argumētatione putauimus esse exequendas. Neque enim oportebit ordinem rerum confundere, ut cuncta sit clara atq; manifesta, ut simul & fiducia magis plena uideatur oratio, quæ nihil misceat & inuoluat.

Argumentatio, ut diximus, in duas partes diuiditur, ut sit cōfirmatio & reprehensio. Confirmatio est eorum argumentorum, atque earum quæstionum, quæ ex nostra parte sunt, quæ Græci *νοόμενα* appellāt. Firmabimus autem nostra argumētis naturalibus, tum autem exemplis atque sententijs, atque idem præferre redarguemus, eaq; ex aduersa parte ducentur.

Peroratio

PEroratio est, quæ Græce *ἐπιλογος* appellatur. Eius partes tres, renouatio, commiseratio, exaggeratio.

Renouatio, quam Græci *ἀνακεφαλῆσιν* uocant: cum breuiter capita rerum atq; argumentorū percurrimus, ad renouandam memoriam iudicum.

Commiseratio est, qua misericordiā prouocamus, in quo plurimū pollet oratio. Non desunt autem exempla de Tullio, de quibus rebus misericordia prouocetur, prout se persona habuerit, uel ex ætate hominū, uel ex dignitate præterita, uel ex periculi instantis euentu, uel ex libris, uel ex parentibus, coniunctisque personis.

Exaggeratio est, qua in accusationibus utimur, cum amplificamus inuidiā eius, quo quærimus admissum, cumq; in ipsam personam ea dicimus, quibus iudex fiat infestus. In hac quoque parte & re ea gesta ex ipsis personis sumenda erunt, quæcunque animos iudicum ad partes iræ poterūt commouere, & quod diximus aliud in defensione, aliud in accusatione faciendum, ita accipere debemus, ut sciamus interdū in defensione utrūq; faciendum: quoniam ut eius causa misericordia iudicū prouocanda est quem defendimus, ita in eum inuidia conflanda qui ex aduerso uenit: & rursus in accusatione non solum ea adhibenda sunt, quibus iudex ad iracundiam suscitetur, sed etiā ex quibus eius multum uelimus misericordia commoueatur. Ita enim fiet, ut aduersario magis possit irasci.

De tabulis.

Hæc per se cum possumus iam arripere, præpositio est & de statibus disputare.

Statvs

STatus est summa quæstio, ad quam referenda est omnis oratio. Status sunt partim rationales, partim legales. Rationales quatuor, coniectura, finis, qualitas, translatio. Ex his qualitas mutatur in alios status, absolutam qualitatem, & absumptiuâ qualitatem. Absumptiua quoque qualitas uertitur in status quatuor, compensationem, relationem, remotionem, deprecationem. Hic animaduertendum est, quod status ex quibuscunq; nascuntur alij, ipsi desinunt status esse. Quare fit, ut sint rationales omnes nouem. Id est coniectura, finis negocialis, qualitas absoluta, compensatio, relatio, remotio, deprecatio, & translatio, quæ initio cum primis quatuor fuerat.

Legales autem status sunt quatuor, scriptum & uoluntas, leges contrariæ, collectio, ambiguitas. Horum unūquodq; & locos per ordinem persequamur, coniectura sit exordium.

DE CONIECTVRA.

Coniectura status ex negatione natus, per quem factum ne sit quæritur. Cōiectura appellata, quia coniiciendo & argumentando ad ueritatem necesse est peruenire. Hoc eius est propriū, quod quæ ponuntur in causa, non ipsa sunt crimina, sed criminum signa. Vt si
 reus

reus sit diues adolescens affectata tyrannidis, quod arcem prateriens fleat. Non enim quod illam transeat, uel quod fleat crimen est, sed hæc signa sunt, quare tyrannidem affectare uidetur.

Diuiditur coniectura perfecta, locis his probationū expetitione, facultate, uoluntate, summo ad imum, aliquando iure absoluto, deriuatione, ueri simili probatione. Et ut istorum locorum uim perspicere possimus, eamus per singulos, sit & controuersia, quam supra posuimus, exemplum.

P Robationum expetitione primus locus ex rei parte. ut si hic dicat adolescens, crimen magis & manifestis probationibus oportere cōuinci. Indignū em̄ esse, ut ex suspicionibus leuibus in tantū periculū deuocet.

Voluntatis locus utriq; parti cōmunis est. In quo argumenta sunt ex circūstantia personæ, cū quæritur qualis sit ipse qui reus est, perinde & in hominibus ipsis æstimatur, quid quisq; fecisse aut non fecisse uideatur. Circūstantia autem personarum est, genus, natura, ætas, disciplina, fortuna, studia, nomen, ante facta, habitus. Ex huius uoluntatis loco argumēta dicimus, prout se dederit occasio, ut hic dici potest affectare tyrannidem adolescens, quia hæc ætas ad audaciam præceps atque temeraria, tanto magis quod idem etiam diues est, quoniam copiarum animos semper addunt, & insolentiam extollunt. Sed hoc eodem loco uoluntatis loco

o argumēta

argumenta ducimus ualidius ex causis quæ sunt aut præcedentes, aut insequentes. Præcedentes, si cum de cæ de quis reus fiet, inimicitias aut odia aliqua poterimus obijcere. Insequentes, si emolumentum aliquod secutus uidebitur in cæde facienda. Sed reus poterit hæc eadem quoque ad defensionem suam uertere, si res surgeret, ut si hic dicat adolescens, quod diues esse dicatur. In neminem enim minus quàm in se suspicionem istius criminis cadere, cui optimum sit, & optatissimum, copijs suis & statu rerum suarũ perfrui, tranquillacq; quiete Reip.

Tertius locus est facultatis. In hoc loco ferè argumenta sunt, & ex personarum circũstantia, & ex occasionibus faciendis, quas poterimus ostendere ex personæ circũstantia, in hoc ipso magis tyrannidem affectasse perspicitur, quod diues est. Hoc enim est quare uideatur non modo optare dominatum, sed etiam per domesticas copias tyrannidem occupare.

Quartus locus à summo ad imum uocatur, In quo persequimur ordinem criminum, signa non simul omnia, sed carptim singula. Vnde locus à summo ad imum uocatur, qualia in hac causa non multa sanè, sed duo scio. Primum enim per seipsum persequimur, & ad probationẽ criminis trahimus quod prætereat arcem, ac frequenter hoc faciat: deinde separatim, quod nunq̃

non flectat in prætereundo.

Vs absolutum est, quem incidere interdum locum diximus.

ximus. ut si iste adolescens primo hoc respondeat, & lice
re sibi, & omnibus dicat, & iuxta arcem transire & flere.

Deriuatio est locus ex rei parte, per quem locum
deriuantur criminis signa, quæ ab accusatore di
cuntur. Vt si iste dicat adolescens, nunc usque se nescire
quod inter illam præteriret, sed aliquândo quia sic rerum
suarum ratio deponat: nec solum se, sed multos eam cõ
meare, eum autẽ flere, quia sibi ueniat in mentẽ, quàm
multa ex illo loco plerumq; accidunt ciuitati.

Veri similis probatio, est locus ex re ipsa oblatus,
quĩ uerissimiliter reus dicit id ipsum, quod quasi
signũ & argumentum criminis ponatur, se fuisse factu
rum, si de tyrãide aliquid cogitaret, hoc est, neq; illam
commeatum, neque cogitationes suas lachrymis uel
ullo indicio proditurum. His locis diuiditur coniectura
perfecta, id est plena. Scire autem nos oportet, eam nõ
esse aliquando perfectam, neque omnibus locis diuisis,
si deficiatur aut personarum circumstantia, aut rerum.
Personarum circumstantia defici potest, si ponatur talis
controuersia. Quidam in solitudine inuentus est, gla
dium cruentũ tenens, & recens occisi cadauer sepeliens,
reus est cædis. Hic enim quidem, est quædam persona,
sed circumstantia non habens, quia nõ est definita per
sona. Quid enim est quod dici possit ex circumstantia
personæ, cuius neque mores, neque ante dictam uitam,
neque ætatem, neq; odia aduersus eum qui occisus est,
o 2 proferre

proferre possumus. Hic cessat locus à uoluntate, etiam alter à facultate. Neq; enim uel illud positum est, unde hunc præualuisse dicamus. Huiusmodi causæ diuiduntur posterioribus locis.

A Summo ad imum, quod in solitudine inuentus est, quod gladium tenens cruentum, quod corpus sepeliens, id est, ex oculis hominum eripiens & abscondens. Nec iure absoluto utatur, nisi forte dicat, licuisse sibi gladium quem inuenerat, tenere, & corpus sepelire misericordiæ causa. Sed hæc ferè deriuatiões magis sunt, si dicat tenuisse gladium quem inuenerat, à nescio quopercussore in corpore ipso relictū, sepelisse corpus humanitatis & misericordiæ causa magis, quàm in solitudine inuenisse relictum, ubi nemo fortasse alius esset reperi-
tus, qui supremū officium mortuo extulerit.

V Eri similis probatione, ut dicat id quod ueri simile est, si occidisset, neque se iustius eodem loco mor-
raturum, neque enim quem peremisset, sepulturæ daturum fuisse, nec gladium quasi ad contestationem sceleris in manibus habiturum. Econtrario quod supra diximus, circa personas tantum coniectura est, superioribus locis duobus uolūtate & facultate. ut in illa cōtrouersia. Quidam habebat nouercā, habebat & idem captiuam cōcubinam. Obijit signis ueneni. Ad se inuicem capiunt ueneficium, nouerca & concubina. Animaduertimus nihil esse in hac causa, ex quo argumētari suggerat. Etenim
signa

signa ueneni quæ uideantur fuisse, in quæstionē nō ueniūt, uerē ne illa signa fuerint, quoniā istæ cōsentiunt perisse illū ueneno. Ergo si circū personā tantūmodo quæstio est, ut diximus, ex locis duobus, Ex uoluntatis loco, utrū credibilius sit nouercā uenenum priuigno dedisse, quia nouercæ priuignus semp̄ infestus, an uero captiuā dolore conditionis suæ, & ad uindictam patriæ uel parentū. Facultate, cui facilior occasio nouercæ, quæ in domo materfamilias esset, an captiuæ, cui se ille magis forsitan crederet. Nec ultra uideretur argumētatio progredi posse. In utroq; autem causam omisimus locum primum, id est, probationum expetitione. Nec immerito, quoniam nec ille uti hoc potest, qui & cum gladio, & cū occiso corpore inuentus est: & multo minus possunt hæc quæ se inuicem accusant. Et in omnibus omnino causis ubi mutatae sunt accusationes, cessat hic locus, quoniam absurdum est si id dicat alter, quod dici cōtra ipsum inuicem possit. Iam ista quæ inter nouercam & concubinam scire debemus, duplicem coniecturam esse, quia utrumq; accusatio, utrumq; defensio. Qualis ergo executio in huiusmodi causis adhiberi debeat, uideamus. Non utique illa ut is qui se defendit, & alter accusat, separatim defensionem suam per cōmunis coniecturæ locos persequamur: deinde accusationem à principio per eosdem locos ordiatur, sed utrumq; simul per singulos faciat, ut à uoluntate & argumenta quibus innocentem

se esse doceat, tum statim ex eodem loco det argumēta, quibus innocentē se uincat, hoc p singulos locos faciat. Sed hoc nō modo tantū duplices sunt cōiecturæ, uerū & alijs multis modis. Incidit enim coniectura in coniecturam, & deriuatio in ipsa controuersia est posita, ut in illa causa. Pauper & diues inimici reuersi sunt à cena. Pauper uulneratus est, & semianimis inuentus, aut percussorem suum habere signa ignis in facie, quoniam illi facem impresserit: eadem nocte arsit domus diuitis, altera die habet diues signa ignis in facie, reus est cædis.

Perueniamus, si placet, per ordinem nominum, locorum, ad incidentem alteram coniecturam. Incipiamus à probationum expetitione, & si penè improbus est utiq; in facie ferat, quæ signa ignis esse fateamur: uerum dicit inimicum esse, ut inimici & accusatores eius utantur ad periculum capitis ea occasione, quoniam domus suæ incendio periclitatus fuerit.

Sequens erit locus à uoluntate, an non dubium qui inimicus inimicū uoluerit occidere, an pauperem diues, cum scilicet tolerare non posset, inferioris loci hominem sibi uel inimici eius exæquari. Hæc erunt ecōtrario ex eo loco refutanda, an incredibile sit, ut propter inimitias tantū nefas homo, integræ atq; florentis fortunæ uoluerit amittere, quod ipse diues & ille pauper hoc pro illo debeat ualere, quod abiectum hominem insimulante magis despicere uoluerit, quàm odisse.

Sequens

SEquens locus est à facultate, an facile diues pauperē solitarium ex occasione insidiarum potuerit occidere. Verum & hic in omnibus alijs causis animaduertendum erit, id quod supra posuimus, locos hos & defensionem reis nonnullam suggerere. Quare enim non diues hic dicat, etiam maxime pauperem esse potuisse occisum, se tamen uel seruos uel liberos suos ministros facinoris adhibere, non ipsum manu sua cædem cum periculo uitæ, aut certe insidijs alicuius amittere. Aduersus quod planè responderi potest, potius se illum quidē per alium cædem imperare, sed maluisse sua manu inimici sanguinem haurire.

A Summo ad imum illa ponetur, quod res secundū pauperis uerba congruant, & habeat diues signa ignis in facie, quæ pauper percussorē suū habere dixit.

Hic quoniam deriuatio ex ipsa cōtrouersia oriatur, fit & altera cōiectura. Deriuat enim illo modo, ut scilicet dicat, signa illa ignis in facie esse ex incendio domus, non ex pauperis face. Hic iam alia argumentatio est coniecturalis per locos singulos.

A Voluntate, an credibile sit ut hō diues domū suā uoluerit incendere, ut qui habere se signa ignis in facie ex incendio domus, faciē suā contactam esse cōtenderet, paruam existimans iacturam domus pro salute ac facultate. Sanè cessat hic locus. Neque enim dubium quin domum suam diues potuerit incendere.

A summo

A Summo ad imum singula persequemur, quod ne unquam eadem nocte qua pauper fuerat occisus, domus ista fuerit accensa. Quæ argumentatio ex deriuatione nata, eò pertinebit, ut incēdium domus ex consulto conflatum esse uideatur.

C Onfirmatis his, cōstituemus crimen amissæ ædis. Reuertemur enim ad propositum & actionem, ut summa cædis crimine finiamur. Duplex coniectura fit & illo modo, quem Græci προκατασκευῶν uocant, nos fortasse præparationem possumus dicere, cum aliquis fit reus conscientia, neque de ipso crimine satis constar, cuius conscius dicitur. Præparandum est enim illud, ut opinor, & prius probandum, ut aliud illud fecisse: deinde addendum, ut hic conscius esse uideatur. Qualis est controuersia illa: Pauper & diues inimici. Diues non cōparente filio suo, rapuit pauperis filium, & in domo sua torfit, & incertū quo dicente in tormentis necauit. Ita & pauper est reus diuiti conscientia. Simplex esset coniectura, sed diuitis filium cōstaret pauperis filio occisum. Nunc duplex est, quia probandum est & ab illo cædem esse commissam, & hunc conscium fuisse.

H Ic quoque faciendum est, ut diximus, in omnibus quasi duas causas, sed pariter per singulos locos persequamur eo magis, quoniam eadem ferè ex uoluntatis loco, & ea ex cæteris locis argumenta sunt: quare uel ille occidisse

occidisse, uel hic conscius esse uideatur.

Nam uoluntate quid aliud dici potest in pauperis filiū, quare illum occidere uoluisset quam ipsum pauperem, quare conscius esse uideatur, cum utriq; causa fuerit simultatis.

A Facultate nihilominus illa dicenda potuisse, quāuis diuitem à paupere occidi potuisse, & cōscium esse patrem filio, imò non potuisse non cōscium. Nam à summo ad imum, omnia necesse erit esse permixta.

Item ex cæteris locis experiri.

Illud fortasse in alijs causis ante oculos esse debuit, quis sit ille qui conscientiae reus esse dicatur. Si enim erit remota persona, poterit fortasse defensionem eius omittere qui conscius dicitur, & satis habebit se tantum defendere, quare non conscius fuerit. In hac quidē causa uterque purgandus est, quia pater est, & filio conscius dicitur, nec potest conscientiae crimine liberari: siquidem ille fecisse credatur, & si possit causam suam separare pater non debeat, quia & filium suum debet uelle purgatum. Ergo per singulos locos utrūq; pariter exequemur. Nam & eadem similiter in defensione & in accusatione ex singulis locis argumenta sunt, quæ ad utrūq; pertinent, & ad filium, & ad patrem.

Ergo diuisio hæc erit & ad probationum petitionem, an ex suspicionibus, neque filius quamuis occisus est, neque ipse pater tanti sceleris reus debeat fieri.

p & ex

& ex suspicionibus inimici diuitis post tormenta & acerbam quæstionem à uoluntate, an non sit dubitatum, quin inscio patre inimici filium, inimici filius occiderit, an quod dicantur inimici, non satis ad argumentū cædis debeat ualere, neque animus pauperis ex diuitis facto debeat æstimari, ut quia ille inimici filium occiderit, hic quoq; eadem per filium suum fecisse uideatur.

A Facultate, an potuerit filius pauperis, diuitis filiū occidere, tot comitibus semper & ubique tutum. Nam illud utique non negabit se consciū fuisse, si ille occiderit, sed in hoc stabit illum non occidisse.

A Summo ad imum est à parte accusatoris, quod non compareat diuitis filius.

A D hoc deriuatio necessaria ex pauperis parte erit illa nimirum, quod dicat non se præstare debere rationem, quid factum sit diuitis filio, ac forte esse illum à patre ipso remotum ab oculis, ut illa occasione in perniciem inimicorum suorum posset operari.

A Liud dignum criminis ponitur ex parte contraria: quod taceat. Hoc enim dicitur indicare & filij facinus, & suam conscientiam.

A D hoc deriuatio erit pro utroque coniunctim, nō hoc esse ut facinoris aut conscientie signum, sed quod conditionem suam atque humilitatem, & potentiam diuitis pauper cognoscat, ac nequaquā aduersus eum ut ui experiatur, tantum licere erit.

Et uerissimi

ET uerisimili probatione poterit pauper hæc dicere, si cædes illa filio per conscientiam ipsius fuisset admissa, non se fuisse taciturnum, neque ex silentio suo posse esse suspicionem.

ETiam ille modus est duplicis cōiecturæ, qui à Græcis συγκατασκευαζομένης σοχασµός dicitur. Ideo scilicet, quia una eademq; actione, duo pariter efficienda sunt, & probanda. Id fit, cum uel ipsa res quæ causam criminis dicitur attulisse, in dubium deuocatur. *ant*

Alia coniectura probanda est, ut in illa controuersia quidem: Retuli ad uxorem, an filiam cōmunē dare deberet in matrimoniū pauperis filio. Illa respondit, ante morituram puellam, quàm illi esse nupturam. Nihilominus ille despondit pauperi puellam. Sub die nuptiarum uirgo ambiguis signis crudelitatis & ueneni perijt. Ancilla matrisfamilias à domino torta, negauit se quicquam de ueneficio scire, sed dixit adulteriū cum petitore uirginis, & cum matrefamilias fuisse. Ream facit maritus uxorem ueneficij. In hac causa duplex coniectura non esset, si de adulterio confiteretur. Sed quoniā cum adulterium causa ueneficij dicatur, mulier de adulterio negat. Idcirco fit duplex coniectura.

ET de adulterio quippe coniectura aliter argumentandum est, & de ueneficio. Sed quē in locum incidit alia coniectura, dubitare non possumus, si meminimus quo loco uoluntatis. Hoc igitur loco inferemus cō-

*continuat
cum precedenti
Bis. in populi
ma editione.*

*et hæc con
tinuatur.*

iectionem, quæ ad probationum expetitionem à non leuibus argumentis, sed manifestis probationibus rea paricidij fieri debeat, an mater, an uero & grauissima sceler, quamuis tenuibus argumentis erui debeat à uoluntate: an incredibile quod materfamilias uoluerit occidere: an credibile quod materfamilias uoluerit occidere: an credibile potius propter adulterium, quod matri cum petitore filia fuerat. Hoc statim loco exoritur alterius coniecturae initium, quare fert mulier quaestionem, & negat adulterium esse commissum, contenditque hoc prius probare oportere, ut ualeat in argumentum sceleris alterius. Ergo in hoc & adulterium comprobandum est, & adtingendi fortasse etiam superioreis loci.

A Summo ad imum illud urgendum est, quod ancilla in tormentis confessa sit.

A Duerfus hoc ex parte mulieris est deriuatio. An tormentis non temere credendum. In quo loco ille de fide communis tormentorum locus, an eo minus credendum quaestioni, quod ipsa incōstantia indicio sit fidem non adesse, cum de alio quaesitum & alio illa responderit: an uero eo magis fides adsit, quod hoc dixerit, cum de aliquo quaereretur, quæ finem cruciatibus suis mēdacio quaereret: de eo utique dictura fuerat, an ideoque dixerit de adulterio, quod conscia poterit esse, uel non poterat conscia non esse fortasse, nam de ueneficio celare potuit.

Hinc:

HInc reuertendum ad cætera argumenta, quæ pertinent ad crimen ueniæ, probationi enim adulterio dicimus, adesse causam ueneficij, nec dubitandum iam quin filiam mater occiderit.

A Facultate non magna quæstio, an uenenum uel potuerit habere, uel filiæ.

A Summo ad imum, an cum referente ab ipsa marito tam abrupta responderit ante puellam esse morituram, quàm illi nupturam, nõ dubium sit eo animo ab illa filiam occisam, quo istud est dictum.

Hic deriuatio ex parte mulieris, an ideo dixerit quod indignum illum matrimonium filiæ iudicaret & profiteretur, quantum in se fuisset non passuram.

A Liud à summo ad imum, an quod non alia die quàm pridie nuptias ipsa uirgo periret, res indicat illa ueneno perisse.

Tertium illud à summo ad imum, quod ueneni signa apparuerint in corpore.

A Duersum hæc deriuationes, an ficti incertum ad culpam matris non debeat pertinere, quod illa perierit, & causa illa sit: quare illa die perierit, quod ex metu nuptiarum ualetudo contracta sit, unde & cruditas fuerit, cuius signa illa fuerint non ueneni.

Habet fortasse mulier aliquid ex uerisimili probatione, ut scilicet nec dicturam fuisse quicquam, nec id facturam, ut die nuptiarum occideret filiam, cum

alius quilibet dies minus suspiciōē sceleris excitaret.

Hoc modo ex causa duplex coniectura est, sed diximus duplicem ex signis criminis fieri. Dicemus igitur & huius exemplum. Diues adolescens iurauit futurum, ut tyrannidem occuparet. Alter adolescens iurauit contra futurū, ut illū occideret, si tyrannus esse cœpisset. Hinc altera die occisus est & spoliatus est ille adolescēs affectatæ tyrānidis. Hic duplex coniectura de signo criminis est facta, quia signum criminis est, amissa cædis & securitas sceleris. De cæde quæsita, & e contrario illo negante de cæde, hoc ipsum alia cōtra probandum est. Ergo persequemur hanc causam. Isto modo erit probationum expetitio, de qua iam in superioribus satis docuimus. Deinde à uoluntate eadē illa quæ in altero diuite adolescēte, de qua supra disputatū est, & à facultate.

Deinde à summo ad imum, an non dubium quod affectet dominationē, qui etiā ipse id sit professus, an eo magis dubia res non sit, quod etiam iurauerit: an adeo manifesta res, ut ille amicus, illius amicus & conuiua, nō dubitauerit eum uere iurare: an quod etiā ex aduerso ipse iurauerit, quo furorē eius infringeret. Et horū deriuationē faciet ille fortasse, ut dixit inter epulas & uinum locum fuisse inanis, quæ terricula aduersum amicum meticulosum.

E Contrario an eo magis credendū, quod post uinū effuderit, ut fermē adsolet fieri, qd' sobri⁹ cōtinebat. Sed

Sed etiam peruentum est ad illam quaestionē, ex qua duplex fit coniectura. Signum enim tyrannidis affectatae, hoc iam loco est, quod ille qui ex aduerso iuraue rit, occisus & in spoliatus inuentus est. Quae res indicare uidetur, ab isto & certam ob causam interemptum, sed in dubium deuocat. Negante enim illo à se peremptū.

Ergo hic reddenda coniectura de caede, quoniā ille contendit de homicidio, primū quæri oportere dicendum inquisitione leuioris criminis moram fieri, periculū publicis non oportere, sed de utroq; simul posse constare.

Et fortasse non est eundem per singulos coniecturæ locos ab initio, sed statim adripiēda ea quæ sunt ab summo ad imum, an cū eadem nocte, qua inter eos fuerat, illa contentio cædis fuerat admissa, non dubium fuerit à quo ammissa.

Aliud à summo ad imum, an ideo manifestum scelus, qd' ille in spoliatus sit inuentus: quæ res indicet animā eius solam petitam, ab eo scilicet, cuius intererat ut ille in spoliatus sit inuentus, quæ res indicet animam eius solam petitam ab eo scilicet, cuius intererat ut ille moreretur. His atq; huiusmodi dictis quæ ad cædis crimen pertinent memores esse debemus iusticiæ actionis & cædis approbationē atq; affectatae tyrannidis colligere, ut dicamus, dum de caede constet, constare etiam de tyrannide. Iam si qua habebit ille diues adolescens, ex uerisimili probatione ponentur: uelut si dicat, non dixissem.

xissem si tyrannidem affectarem, aut nō eadem nocte occidissem, si eram perempturus.

Diximus supra in omnib⁹ anticategoricis duplicib⁹ esse coniecturas, sed ea specie nō modo. Tum erit duplex coniectura, cum se aliqui inuicē accusabunt, sed etiam cum in mortuum aliquem retorquebitur crimen. Qualis est controuersia: Nouerca filio medicum super dixit, habeat filium. Et nouerca hic in languorē incidit desperatibus cæteris medicis. Obtulit & priuignus mulieris potionē, quam diceret salutarē. Nouerca accepit. Altera die eadem se medico credere professa, ait uenēnū esse. Priuignus hausit & periit. Ream facit maritus mulierem ueneficio. Hic non est quidem anticategorica, quia se non inuicē accusant, qui in iudicio consistunt. Ex anticategoricæ tamen specie duplex coniectura est. Pari modo & in anticategoricis solet fieri.

Pater iste & nouercā accusat, & filium suum defendit. In quem crimē retorquetur hoc iam modo, sed quæstiones singulas persequi nō necesse est. Rationem enim diuisionis huius ostendimus in simili supra causa, quæ est inter captiuam & nouercam, in qua docuimus per singulos locos & accusationem & defensionem esse permixtam. Hic quidem plenior causa est, quoniam à summo ad imum, & à cæteris locis habet quæstionem, cessante, ut diximus, primo illo, qui est probationis expetito. Scire debemus etiam illas causas duplici coniectura

ctura necesse esse tractare, quæ tales incident, quales de adulterio esse possunt. Vbi nonnunquam argumentandum est duplici coniectura, quæ in utrumq; adulterum spectat per singulos locos causæ, non solum an ille uoluerit, sed etiam an illa. Neque solum an ne facultatem corrumpendi habuerit ille, sed etiam an illa peccandi. Et deinceps ex cæteris locis argumenta in utrumq; promenda sunt, in quo facile sit intellegere, qd uelim, ut scilicet accusator non separatim per singulos locos in adulterum causam ordiatur, sed ut ex singulis locis in utrūq; pariter argumenta collidat. Siqui requirat, quid pntemus ex altera parte faciendū, melius erit fortasse, ut isti de adulterio separatim defendantur, nisi eos coniungat defensio, quos etiam conscientia iunxisse uideatur.

HAec ferè sunt de duplicibus coniecturis. Verum coniecturam esse diximus, cum quæreretur an factum quid esset, necessario addendū est interdum accidere, ut sit coniectura, tametsi constet aliquid esse factū. Si non uoluntate factum probetur, necesse erit lege defendere. Qualis est illa controuersia, quæ per furorem acta fuerit, irrita sit. Nouerca cum furere uideretur, arrepto gladio priuignum suum occidit, rea est cædis. Hic non annuit mulier esse occisum priuignum, tamen est cōiectura, quia id quod fecerit uoluntarium facinus, an potius fortuito instinctu furoris admissum. Ergo diuisio est per coniecturæ locos. Sanè etiam illud scire debe-

q mus.

mus, huiusmodi causas habere mitiorem ex scriptis & uoluntatis locis quaestionem. Nam cū illa lege nitatur, qua dicat ream se esse non oportere, cum lex irrita esse praecipiat, quae facta sint per furorē: prima erit quaestio ex scripto interpretatione scripti, quia contendit accusatur legē illam pertinere ad leuiora delicta: aut nec delicti fortasse poterit esse firmamentum, etiam ex uerbis ipsius legis, quibus significetur eam nō ad crimina pertinere, quando non impunita esse praecipiet, quae facta sint p furorē, sed irrita. Post hac discessus cōiecturae est.

ET sanē non nos fugere debet, quod cessat in huiusmodi causa locus primus, qui est probationū expositio, quoniam de facto nulla dubitatio est.

ERunt ergo argumēta ex loco uoluntatis, an nouerca priuignum occiderit, & ob eam rem furorem simulauerit, cum spem defensionis haberet ex lege.

A Facultate quaeritur, an potuerit occidere: absurdū enim quaerere, an potuerit facere quod fecerit, sed, an potuerit imitari & mentiri furorem.

A Summo ad imum, quod non alium potius occiderit, quod neminem imō praeterea attigerit: & quid occiso priuigno, statim finem simulatae amentiae fecerit. Quae omnia argumenta sunt, non casu occisi priuigni, sed occisi uoluntate atque consilio. Et superior controuersia ostendit aliquando in coniectura occidere, ut diximus.

Et à legalibus.

ET à legalibus statibus quæstionis alio modo idem accidit, siue per illum locum coniecturæ, id est, absoluti iuris, siue per deriuationem. Quale est illud exemplum: Exules intra finem peremit, quis dicebat tyrannidem indicaturum? Exorta dominatione, eademq; finita, reus imperator conscientia. Hic cum descensum fuerit ad signa criminis, quæ sunt ex loco à summo ad imū, ut detur reus iure absoluto uel deriuatione, ut dicat legi satis factum, cum exul intra fines fuerit occisus, & occurratur ab accusatoris parte interpretatione scripti, ut scilicet dicatur lex non ad omnes exules pertinere, & minime ad eos, qui bono P. intra fines fuerit occisus, ut tantum mali in publicum perderet. Sic tamen, ut accusator reuertatur ad causam coniecturalem: quare hic legi non satis fecerit, sed sibi cauerit interficiendo eum, qui erat non solū tyrannū, sed etiā tyranni cōscios indicaturus.

Circumscriptionum actiones sunt, qui putant finitū uas esse, ut quærat, quid sit circumscriptio, sed uidentur errare. Non enim ferè accidit, ut definiendo quærendum sit, quid sit circūscribere: sed magis erit fortasse coniecturalis quæstio, an illud quod factum sit, circumscribendi uoluntate sit factum, ut in eam rem nō solum ex cæteris locis, sed etiā à summo ad imū, ex his quæ erunt facta probatione: & argumenta ducuntur, quare uoluntate circūscribendi fecisse uideatur. Sed ut magis non sit coniectura, magis erit iam absolutæ qualitat

status, quàm infinitiuos inspiciamus, hac causa: Liceat ex ancilla filios suscipere legitimos. Qui habebat ex legitimis nuptiis filium, alterum ex ancilla suscepit. Lex erat ut patrimonium cōmune diuideret, qui esset maior ex fratribus: eligeret minor. Posuit maior natus ex altera matrē fratris, ex altera parte patrimonium. Elegit ille matrem, & reum facit fratrem circūscriptionis. Hic nō utiq; quæritur quid sit circūscribere, sed aut ex his quæ facta sunt argumentum trahitur, circūscribendi uoluntate fecisse, in quo erit coniectura: aut erit uerius absolutū, ubi de iusto, & æquo, & bono quæritur: uel compensatio, ut causam querelæ non habere dicatur, qui & libertatē habeat, & ciuis sit, & matris suæ libertatem fuerit consecutus. Pleriq; sic habent, tanquam sit cōmune coniecturæ cum cæteris statibus, quod dicatur propria eius esse negatio: quoniā & ille qui finitiua quæstione defenditur, quia rem profanam de loco sacro sustulerit, neget se sacrilegū esse, & rursus ille qui accusatur, læsisse Remp. quod naues incēderit, neget à se Remp. læsam. Sed multum interest, quod in coniecturalibus quidem causis negat serius omnino fecisse, quod arguit, an in illis causis non illa negat fecisse se, quæ crimini dantur: sed alter negat id ad sacrilegij crimina pertinere, alter negat ad crimen Reip. læsæ.

DE FINE.

Finis est, cum quæritur quid sit illud quod in controuersia

uersam ueniat, aut quo nomine appellandū sit, cum aliquid ex parte sic factum est, ut tamen omnino sit factū. Quare Græci fieri hunc statum dicunt, ἐκ τῷ λεληπότες καὶ γεγονότες. Hoc quale sit, ex subiectis facile intellegemus. Loci huius status finis. Contraria definitio legislatoris, uoluntatum coniectura, qualitas conclusiua. Horum locorum uim ut intellegere possimus, per aliquam cōtrouerfiā, ac si uidetur, illa ex Græcis comœdiana ædere in aliqua sub nomine ne liceat. Quidā ædedit comœdiam non addito nomine. Cum ageretur, succlamauit populus: In illum dixisti, reus est quod suo nomine comœdiam ædiderit. Iam primum hic id quod initio diximus, animaduerti potest, finem fieri, cū ex parte aliquid est factum, ex parte non factum. Nam sic in comœdia addidisse nomen, sublata esset, quæstione relicta, defensio: sed quoniam ædedit comœdiā descriptis moribus, non tamen addidit nomen. Finita quæstio est, an hoc isti quod lex prohibuerit, nec quicquam intersit, utrum addiderit nomen, an prohibuerit, cum intellexerit populus, & subiecerit nomen.

LOcos autem singulos sic persequemur, ut sit finis. An sit sub nomine comœdiam facere, nomen hominis comœdiæ inferere.

CONtraria definitio, an hoc planè sit comœdiam sub nomine ædere, sic mores hominis insectari, ut non sit nomen, quod nihil intersit, utrum ipse pronun-

ciarit, an populus.

Tertius locus est ex uoluntate legislatoris. Nec immerito. Neque enim ferè finitiuus status non aliquam habet societatem cum legalibus & hic. Accusator enim dicit illam uoluntatem fuisse legislatoris, ne quis omnino ciuium læderetur. Reus uero contendit, legislatorē hoc uoluisse, ne quis facile nominaretur, sed unusquisque moribus suis intellexeretur. Maius in eo est, ut si iste dicatur uel acerbius etiam operatus fuisse, quàm lex prohibuerit, cum sic in mores hominis fuerit inuectus, ut de homine nemo dubitaret.

Voluntatis coniectura est, & per omnem causam ex omnibus omnino personis maliciose, & uoluntate lædendi sic uitam hominis fuerit persecutus, ut nihil esset quod deesse nomini comœdiæ uideretur, atque ut nihilominus populus intellexeret, quā diceret ea uoluntate succlamauerit populus, ut fraudem eius arriperet, & constituere illum cōtra legem fecisse quod fecerat.

Nam qualitas conclusiua uel exaggerationem habet facti ex parte accusatoris, uel ex altera parte cōmiserationem, in qua plerumq; ex grammaticæ qualitatibus locis multa dicuntur: & quid iustum sit pro qualitate facti, & quid utile exemplo, & quid honestum ad famā: quare id de quo quæritur, quàm grauissime debeat uin dici, ex quibus ipsdem locis ut reus in contrariam partem poterit disputare.

Finis

Finis est aut simplex aut duplex. Simplex, quod de una re quarimus. Duplex, aut ex personis, aut ex rebus. Ex rebus, cum duo sunt crimina, alterum maius, alterum minus. Quare hoc propriū finitiui status, quod uere semper accusator minus excludit, & maius inducit, reus maius excludit, inducit minus. Vt in illa controuersia. Quidam de templo sustulit uasa priuata & profana. Petitus ad poenā tam sacrilegus, affert quadruplum quasi fur. Ex personis autem duplex finis sit, ut ubi quidam in tyrannide arcē conscendit, tyrannū perēpturus. Tyrānus fugiens, ab obuio occisus est. Competunt praemiū, ille qui tyrannū ex arce deiecit, & ille qui obuīū occidit. Verum quoniā diximus, cum ex rebus duplex esset finis accusatorem minus excludere maius inducere, uide res illud addendū, quod aliquādo euenit in huiusmodi causa, ut accusator nō excludat minus, sed ipsū retineat, & maius inducat. Qualis est illa causa, qui uirginē uitiauerit, det decem milia: qui depositum uiolauerit, capite puniatur. Quidam iturus ad bellum, uirginem sibi depositam uitiauit. Accusator dicit uirginē esse uitiatam, sed hoc retinet, & dat alterum crimen. Dicit enim etiam depositum esse uiolatum. Est finis & ille, quem Graeci *ἐπινομέων* uocant, ut aliud quidem in quaestionem ueniat, & aliud iudicetur: ut si reus sit sepulchri uiolati, qui tumultum inanem resciderit. Hic enim non hoc queritur, an ille sepulchrum uiolauerit, sed an illud sepulchrū fuerit.

fuerit. Verumtamen necesse est pronuncient iudices, nō an illud sepulchrum sit, sed an sepulchrum ille uiolauerit. Fit plerumq; ex uno scripto duplex quæstio definitiua: ut si hæc causa sit posita, sacerdos purus sit, & è puris: patrem suum reum perditionis fecit, & optinuit, petijt sacerdotium. Hic enim separatim quæritur, quid est patris, & separatim quid sit purum. Hoc sic apud Zenonem depositum est, mihi tamē thema huius controuersia non placet.

DE TRANSLATIONE.

Metalepsis, siue illa translatio, siue illa præscriptio est. Nam de utraq; dicemus, alium locū forsitan tenere debeat. Nā qualitas prior est, sed quoniā illa multifaria in alios status spargitur, ac plus disputationis desiderat, differatur metalepsis. Vno nomine apud Græcos dispar est, apud quosdā rationem habet. Nā hanc Zeno translationem facit, nōnulli præscriptionē. Non alienū sit ergo, ut dixi, utrumq; cognoscere. Zeno præscriptiuas ait causas scripti & uoluntatis esse: metalepsin autem translationem facit. Quæ quidem translatio ex iisdem rebus fit, è quibus præscriptio. Nam præscribimus uel ex persona, ut negemus eum esse aduersarium, qui contra nos agere possit: uel ex tempore, ut negemus illo modo. Iridem fit translatio, cū facinus in aliquem & crimen constituimus transferendo: ut cum ille dicat id factum, quod fieri licuisse contendat, transferamus personam,

personam, ut negemus illi licuisse: aut tempore, ut negemus illo tempore: loco, ut negemus illo loco: modo, ut negemus illo modo. Cæterum hæc magis exemplis patebunt.

A Persona transfertur, ut in illa causa: Quidā inimicum suū reum capitis à se factum & damnatum ipse occidit, cum precium eius rei dedisset carnifici decem milia, reus est cædis. Hic à psona transfertur. Concedimus enim licuisse occidi, sed negamus huic occidere licuisse.

A Loco autem simul & à tempore transfertur, ut in illa controuersia, adulteros deprehensos liceat occidere. Quidam adulteros deprehendit, alterū occidit, alteri pepercit. Reus factus est, qd' non & illā occidisset, sic se defendit, ut diceret per amorem occidere non potuisse. Absolutus eandem postea inuenit apud tumultū adulteri flentem, occidit, reus est cædis. Manifestum est translationem esse eo à tempore & à loco. Quippe accusator occidi illam oportuisse non abnuī, neque illo tempore occidi licuisse cōtendit. Loci in translatione hi, præscriptiuum præcedens, Ipsa translatio, par, maius, à summo ad imum. Alia translatio aliquando & ex parte accusatoris à summo ad imum. Secundum hos locos inspiciamus uel hanc causam, quæ supremo posita est.

DE adultera occisa præscriptum præcedens est, ut si hic præscribat & actionē, eo quod neget se reum fieri

fieri posse, cum ea mulier fuerit occisa, quam constat occidi ex lege debuisse. Huic oppositus locus proximus, id est ipsa translatio, an uero reus fiet, quoniam debuerit illa quidem occidi, sed alio in loco, alio in tempore, & occisa sit eo loco & eo tēpore, quo non licuisset occidere.

S Equitur par, in quo dicit reus nihil interesse quo tēpore, uel quo loco fuerit occisa, æque ait illas meritas pœnas dedisse.

D E inde est maius. In quo loco ostendit reus magis etiam sibi constare rationē, & multo iustius illam peremptam.

B Ene adiectus locus à summo ad imum. Persequemur enim singula, quare uel magis recte & tunc, & in illo loco fuerit occisa, cum superstitem adulteri retine ret libidinem, cum illum desideraret & mortuum, cum apud tumulum eius lamentaretur & fleret.

H Ic alia trāslatio merito. Transfert enim accusator, si uindicata faciebat accusari illam debuisse. Et hic transfert à persona illius ad personā iudicum, per quos iam opus fuerit uindicari, cū ille potestatem ex lege sibi datam perdidisset.

D Iximus ex accusatoris parte aliquando à summo ad imum, quale est in superiori illa causa. A summo enim ad imum argumentum est, non licuisse illi inimicum suum occidere, quod hoc emendum illi fuerit, & tanta pecunia emendum. A modo quemadmodum sit factum.

factum, translatio non ferè in fictis causis inuenitur. Facile est tamen ex his quæ supra sunt perspicere, quid in hac parte intellegi debet: ut si reus sit aliquis, quali modo quid fecerit, quàm facere ei licuerit.

Iam liceat ad illam aliam metalepsin transeamus, quam præscriptionem à quibusdam diximus fieri. Diximus autem etiam quemadmodum fieret, sed hoc interest, quod translatio est de præterito: quare aliquid sit factū, ut ab eo qui non debuerit id facere, aut eo tempore, uel eo loco, uel eodem modo quo facere nō debuerit. Præscripti spectat ad tempus futurum, si quis agere postulet, qui agere non debeat: aut illo tempore, uel illo loco uel modo, à quo agi non poterat.

Loci præscriptōis. Propositio scripti, omonyma uel synonyma. Deductio generis ad speciem, finis incidens: aliquando à summo ad inum. Translatiua qualitas, communis qualitas, coniectura.

Per hos locos tractemus, si placet, cōtrouersiam illā: Pauper qui duos diuites habebat inimicos, peregre profectus. Interea filius eius occisus, & in spoliatus inuentus est. Accusauerunt se inuicem. Diuites cædis absoluti sunt. Redit pauper, & instituit diuites reos. Illi præscribunt. Lex enim est, de eadem re bis agi nō liceat.

Propositio scripti est, an cū lege scriptum sit, ut bis de eadem re non agatur: non oporteat hanc causam bis induci, cum iam accusati sint & absoluti.

O Monyma est, quid uocet lex actionem, utrum poenam & animaduersionem, eamque nolit iterari, an ipsam accusationem & defensionem. Nam utrumque horum, nomine actionis significatum potest uideri: magis etiam si Græce controuersia explicetur, qui dicunt ad poenam, quā actionē uocant. Sed nos quoque Latino sermone aliqua multa inuenimus huiusmodi. Quæ uniuersa referre non est necesse, cum iam res ipsa ad intellectum declarata, nec deductio generis ad speciem est. Nam cum his agi lex prohibuerit, non de omnibus rebus id præscripserit, sed de pecuniarijs. causis, aut de his, in quibus minora sunt crimina. Finis est incidens, an actio illud fuerit, an uero conclusio.

A Summo ad imum tantum est, absente patre de filio eius acta res fuerit, æquū sit an amitti patrem regressum, cuius hic dolor est, tantum hic pater est, qui nihil importunius præter filium habuerit: an non cum ipsius culpa acciderit, quod non statim. accusauerit, sed peregrinationis & ignorantia.

Translatiua qualitas est, an ne sic quidem iterari iudicium debeat, licet accusatoris persona mutata sit, licet pater postulet. Denique locus omnis translatiuae qualitatis, nihil aliud est quam rescisio loci superioris, ut ille pro accusatore, ille pro eo nititur.

Communis est qualitas, an æquum sit eos ex integro causam dicere, cum si. innocentes sint, absolui possint.

possint, si nocentes damnari debeant, e contrario, num hæc molestia accusationis declinanda sit: & sit iniustum sapius eosdē homines ad contentionē iudicij deuocare.

Coniectura an finis huic crimini sit quod intenditur, id est, an commiserint cædem. Qui quidem locus in omni causa diffundendus est. Sed non aperte, uerum oblique, ut meminerimus nondum hoc agere non posse, ne demus aduersario potestatem, ut manum nobis iniiciat, & nos in cursu actionis retineat, cum scilicet de hoc ipso quæri, an cædes agere possimus. Sed non deerunt occasiones, quibus, ut dixi, idem faciamus quasi aliud agentes ostendendo, facile nos crimen probatu-ros, si impetrauerimus ut liceat reos facere. Id ipsum & rei facient, uerum pari modo, ut non iam se defendant, sed innocentiam obliqua actione suam præferētes, molestiam actionis tantum se declinare dicant, & quia iudices quoq; ratas uelle debeāt leges & res iudicatas. Hæc quæ ad præscriptionem, pertinent tanquam ab instituto Zenonis remota, non tamen alienum fuit persequi ex his quæ tradidit Marcomanus, ex cuius commentarijs hæc propè ad uerbum translata sunt. Iam sequitur ut uideamus quæ attinent ad statum qualitatis, & ut ad Zenonem reuertamur.

DE NEGOCIALI.

Hæc supra de translatione uel præscriptione fortasse alieno loco, ut iam dixi, inseruisse uideamur, r 3 quoniam

quoniam translationis statum nouissimum inter rationales quatuor status feceramus, uerum non ex nostro instituto, sed ab alijs factum est, ex ea causa quā supra locutus sum: quoniam de qualitate quæ media sit, pluribus erat disputandum, & plura tradenda: nos uideamus iam de statibus qualitatibus, qui primus ex omnibus est, sicut supra docuimus, negotialis. Hic aut legalis est, aut rationalis, cum sine ullo rescripto de æquitate rerum disceptatur. Legalis uero. Tum aut rogatio fertur, aut lex, aut præmium definitum petitur.

Deliberatiuæ quoque causæ in eundem statum cadunt. diuiditur negotialis, legalis, legitimo, iusto, utili, possibili, honesto, ita ut & in contrarium ex parte diuersa per singulos locos disputentur. Quod enim alter legitimum esse cõtendit, alter ex eodem loco, si poterit, contendet contrarium legibus, si aut lex aliqua ex diuerso repugnabit, aut rogatio, aut pactum, aut fœdus, aut naturale ius, aut mores. Contra quæ utemur, aut negatione, aut opposito.

Negatio est, ut dicamus, non est contrarium legibus, neque naturale, neque pacto, neque moribus.

Oppositum est, si fateamur quidē alicui scripto esse contrarium, sed opponamus utilitatem, eamque dicimus potissimum esse debere, aliquando esse in loco legitimo, aliqua erit legalis quæstio, fortasse etiam finitiua. Secundus locus negotialis est, quo quæritur quid sit iustum.

iustum. In eo loco est disputatio in legibus simplex, cū
quæritur an iustum sit, ut adulteros deprehensos liceat
occidere.

Inrogationibus uero & præmiorū petitionib⁹, & in
deliberatiuis, per eum locū qui est à summo ad imū,
oportebit ire p singula, & ex singulis locis ostēdere, quæ
te iustū sit quodcūq; dicetur iure tali faciendū esse. Hic
incidit status, ex quo defensio erit ei⁹, aduersum quē ali
quid feretur. Qualis apud Græcos cōtrouersia est. Deli
berant Athenienses an illis inferant bellum, cum illi Al
cibiaden flagellis uerberauerint. Incidit enim quæstio,
an licuerit illis facere certaminis sui iure.

Tertius est locus in negociali utilitatis. Hic omnē fer
mè disputationem habet, circa rationē futuri tem
poris. Quæritur enim quid in futurum sit utile, quod in
hunc locum incidit cōiecturalis quæstio: quale est illud
apud Vergiliū: Deliberat Diomedes, an Latinis auxi
lium petentibus ferat, quia Aeneas si Latinos uicerit, in
ipsum sua arma uersurus.

Possibile ex personis & ex rebus ipsis habet dispu
tationem & occasionem honesti. Bene conclusio
nis & epilogi loco positus est. Cum enim cætera ex cau
sa sunt, tūc superest ut de honesti partibus disseramus.
Hi sunt loci negocialis status: in quib⁹ satis erit plerūq;
docere legitimū quidem esse, & utile, & possibile, & ho
nestū, sed aliquādo ut sit honestius, prius refutabimus
aduersariorū

aduersariorum, dein nostra inducemus. Hoc ita est, ut doceamus primum non esse contrarium legibus: dein de addamus separatim, imò congrue legibus. Itemque dicamus non esse iniustum, & addamus potius esse iustissimum. Demonstramus non esse inutile: deinde utilissimum esse doceamus. Pari modo & de honestatis partibus disputemus, quod similiter licebit facere ex parte contraria. Hæc ferè sunt, quæ attinent ad negotialem illum, quem diximus legalem uocari.

Rationalis autem negotialis est, ut supra proposuimus, cum sine illo scripto inter se aliqui de æquo bonoq; disceptant. qualis est illa controuersia: Ciuitas in tyrannide, omne quod liberorum nata fuerit exposuit, uicina ciuitas collegit & educauit. Finita tyrannide, petunt patres filios ut offerant alimenta. Illi contradicunt. Loci huius status naturalis iusti. Per quæ utrumq; in hac causa disputari potest ex parte eorū qui retinēt, an naturale sit iustum, ut qui semel filios exposuerunt, repetere non possint ex parte patrum: an potius naturale sit iustum, ut patres quolibet tempore reciperēt filios suos, & naturale ius repetant.

Secundus locus est à summo ad imum, per quæ singula quæ præcesserunt, quæritur iustum ne sit ut perterent filios, qui necessitate misera coacti sint exponere.

Tertius erit locus aliquando, nō semper futuri temporis ratio. In quo quæritur & in futurū, an utile sit fieri

fit fieri, de quo quaestio fit.

DEinde sunt loci uoluntariae qualitatis in causis reddendis, uoluntariae mortis putantur esse negotialis status, uerum si rationales an recte, paulo post uideamus, interim sic putemus. Vt quidam uolunt, primae erunt quasi praescriptivae quaestiones, an is qui redderet causas, uoluntariae mortis erit filius: an possit ex arbitrio suo mortem impetrare, contradicente patre. Ponunt quidam nonnulli etiam generalem quaestionem in huiusmodi, an sola sit causa moriendi debilitas corporis. Et rursum, an satis sit ad causam morum, cum nemo sine causa sit, uelit caetera ferre per ipsum locum, qui & à summo ad imum consideratur, an ex his quae acciderant, iusta sit causa mortis. Bene iuxta hoc quod tradidit ius. Superest futuri temporis cogitatio, cum scilicet quaeritur, an illi miserum sit uiuere, spectandam autem maxime uoluntatem. Neque enim quisquam libenter mori postulat. Sed ferè erunt huiusmodi hae species, quasi hoc optet & exprobrat: alioquin cum agatur ex ipsa causa aestimari, id est ex parte diuersa considerandum, quia uoluntate quis contradicat, utrum simpliciter & uere, an uero & maliciose & astute. Negotialis status utrumque proprium quod futuri temporis rationem habet. Quaeritur enim non quid actum sit, sed quid debeat fieri.

DE QUALITATE ABSOLUTA.

Secundus status qualitatis absolutus, uel qualitas absoluta.

soluta. Vtroque enim nomine nuncupantur, huius loci finitiuū præcedens, quod uicem præscriptionis obtinet. Deinde est locus ipsa qualitas absoluta, quæ soluitur ex parte accusatoris: aut negatione, ut neget licere: aut opposito, ut dicat, & si licuerit, non tamen in perniciē oportuisse. Deinde est locus à summo ad imum, quare neq; iniuriōsa, nec criminosa uidentur. Ponet & ex tua parte reus aliquādo à summo ad imum, cum docebit quibus ex causis est, quemadmodum fecerit singula.

Deinde uoluntatis coniectura est, & qualitas conclusa est. His locis tractari potest cōtrouersia illa: Pauper orator, & diues inimici. Diues fortiter fecit, petiuit pauperis oratoris linguam, præmij nomine accepit potestea. Concionante illo, stetit in concione pauper & fleuit. Laudatione facta, occisus diues, reus est: cœtus & concursus facti, secundum legem illam, qui cœtum & concursum fecerit, capite puniatur.

Initiuum præcedens & uice præscriptionis cum dicitur, ex rei parte concursum facere, est populum conuocare, & turbulenta oratione animos hominum concitare, quorū nihil fecerit pauper. Quod uice præscriptionis est, quia dicit: Ex illis demum rebus reus de cœtu & concursu fieri oporteret, & tunc uero crimen hoc cadere non posse.

Deinde est ipsa qualitas absoluta, ut dicatur huic licuisse in concione stare, flere. Huic occurrit, ut diximus.

mus, aut negatio, aut aliquid oppositum. Negatio ut dici possit, non licuit hic flere. Oppositum, etiam si licuerit flere, non tamen in hunc effectum. Et sequitur locus à summo ad imum, fletus ad hunc effectum contenderit. Hic sanè fortasse non solum ita uertet hoc crimē à paupere patronus eius, ut dicat ad illum nō pertinere, quid fecerit populus, cum ipsi reo præter lachrymas nihil possit intendi, sed adiicit defensionem populi, ut doceat recte illū fecisse quod fecerit, ita ut hac parte pauperis quidem causam, sed populi agere uideatur, in quo erit eo quo diximus, à summo ad imum ex parte rei, an meruerit hæc diues.

DEinde est uoluntatis coniectura, quæ quidem in tota actione dispersa est. Nam & accusator contendet pauperem ea uoluntate stetisse in concione & flecte, ut fieret quod secutum est, & patronus contendet nihil illum eius nec cogitare, nec sperare potuisse.

Conclusiua qualitas, de qua & supra disputatum est, quid iustum, quid utile, quid honestū, dammare pauperem, an potius absolui. Verum scribere debemus, qualitatem absolutam non rationalem esse, sed legalem, si reus se non naturali loco, sed aliqua lege defendet, ut scilicet dicat sibi lege licuisse.

Huius erit illa diuisio, ut primus locus propositio sit criminis: deinde scriptum, in quo erit qualitas absoluta, ex quo scripto licuisse sibi dicat. Post hos, lo-

140 SVLPITII VICTORIS INSTITVTIONES
cus erit interpretatio scripti contraria scripto. Deinde lo-
cus reliquis absolutæ qualitatis.

DE COMPENSATIONE.

Sequitur ut de assumptiuæ qualitatis statibus dispu-
temus. Quorum unus est compensatio, cum incom-
modum quod dicimus attulisse, & compensamus uica-
rios, quomodo loci eius aliquando rescriptiuum præce-
dens, tum præpositio criminis, deinde locus cõmunis ex
causis, deinde ipsa compensatio, cui coniectus est locus
à summo ad imum.

Deinde est comparatio, cum uoluntas & qualitas
cõclusiua horũ locorũ consideretur per diuisionẽ
controuersiæ huius. Cum exercitus in prælium frequen-
ter inductus, naue semper refugeret, imperator classẽ
incendit, & eductus ex classe exercitus, uicit. Reus est læ-
sæ Reip. Compensationem esse nõ dubium, ideo quod
cum dicatur amissione classis læsisse Remp. compensat
incommodum opposito uictoriæ, quomodo primus lo-
cus præscriptiuam præcedens, in hanc causam fortasse
certauit. In alia erit, ut dicat reus non in his esse crimen
Reip. læsæ, nec posse hoc nomine reum fieri. Quod hinc
fortasse non potest dici, quia damno affecta Resp. est.
Erit ergo propositio criminis, an læsa Resp. quæ sub-
sidium classis necessariæ miserit.

Hic occurrit locus proximus, qui est communis ex
causis. Tunc scilicet dicet reus, non oportere secum
tam

tam calumniosa agi, ut res ipsa tantū consideretur, cum omnia quæ fiant uel facta sint, spectari ex causis suis oporteat, hoc est, ut quærat^{ur} quæ causa illud quodcunque sit factum.

C Vi loco adiuncta est ipsa compensatio, cum scilicet dicit reus illo quod sibi detur crimini, seu uictoriam cōsecutum, quæ locum impleuit, à summo ad imū omnia persequendo quæ ante acciderunt: & quemadmodum incēsa classis mutata sit ratio dimicandi, & depulsa infamia fugæ, uictoria euenerit, sequitur comparatio. Quod loco scilicet in cōtentionem ueniunt, & illud quod iniuriæ dicitur factum, & illud quod commodi dicitur esse quæsitū & æstimatū, quid utilius Reip. fuerit.

D E inde est translatio ex re. Dicat accusator, potius aliud fieri debuisse, uel remoueri, deinde classem uel aliquid opponi, ne eò confugeret exercitus, aut ex persona fieri, ut dicant non ipsum ex arbitrio suo facere, sed referri ad senatum, uel ad populum debuisse. Cui sane loco ex contraria parte habebunt defensiones suas. Respondebit enim reus & cum translatione rei, ut dicat non aliud fuisse faciendum, & cum translatione personæ, ut dicat imperatorem se habuisse, potestatem per seipsum cōsulendi. Iam uoluntatis locus est, ut supra docuimus, in totam causam dispersus. Nam accusator quidem dat operam, ut ille uolūtate lædendæ Reip. uidisse uideatur reus, contra ut credatur fecisse cupiditate uin-

s 3. cendi.

142 SVLPITII VICTORIS INSTITVTIONES
cendi. Qualitatis conclusiuæ uim satis supra docuimus.

DE RELATIONE.

Relatio est status, qui hoc habet propriū, quod semper necesse est in aliquem statum præterea incidere, quod illū, quod accusator defendit, defensor accusat. Loci relatiōis, ppositio criminis. Ipsa relatio hic incidēs, status est loci eius. Deinde translatio, tum uoluntas & qualitas conclusiua. Potest in exemplum illius accidere actio illa Ciceronis, quæ est pro Milone. Nam hunc statum fecit ipse, cum dixit quæri, iure an iniuria Clodius fuerit occisus. Relatio est, an iure interemptus sit, cum fecisset insidias. Hic incidens status est, loci eius coniectura cū locis suis omnibus, per quos scire decurrit, ut probet Miloni insidias factas esse per Clodium. Hic illud est, quod supra posuimus. Defensor enim Milonis accusat Clodium. Econtrario utiq; accusator Milonis Clodium purget necesse est, ut insidias nō ille, sed hic fecisse uideatur. Trāslatio in hac causa cessat. Non potest em̃ Miloni dici, si te Clodius dicebat occidere, ad iudiciū illud potius adducere debuisse.

Plerumq; autem relationi permixta compensatio est, ut si accusatur Scipio Reip. læsæ, quod Carthaginem solam æquauerit. Hic enim relatio est, quia dicit merito illi ciuitati hoc accidisse. Et compensatio quia dicit bono Reip. factum. Diuiditur ergo huiusmodi causa propositione criminis, aut læsa Resp. cum tantā ami
serit

ferit ciuitatem. Deinde occurrit ille locus ex compēsatione de causis, an nobis Resp. sed causa rei sit consideranda. Et hic iam sequitur & relatio, quia merito illi accidit tam fidæ ciuitati, & toties rebellanti. Compensatio quia bono P. R. factum, ne ultra necesse habeat in periculum belli uenire. Translatio erit in hac causa ex relationis & compensationis locis. Nam cum diceret reus merito illi ciuitati accidisse, transferet accusator ita ut dicat, & si illa merebatur non ipsa arbitrato suo facere, sed referre ad senatū debuisse. Deinde erunt reliqui omnes loci compensationis, comparatio, coniectura rei, uoluntas, & qualitas.

DE REMOTIONE.

Remotio est, cum reus remoueat à se culpam in aliquam necessitatem, uel in alicuius imperium. Loci eius propositio criminis, finitiuus præcedens: locus communis ex causis, ipsa remotio. Cui occurritur cōiectura uel qualitate. Deinde est translatio. Translatio aut simplex aut comparatiua erit à summo ad imum, ex quacunque parte res dederit, è quocunque loco opportunum erit, siue ante translationē. Deinde est uoluntas & qualitas conclusiua. Exemplum potest esse in hunc statum causa, qua imperator militum corpora in prælio peremptorum reuehebat in patriam, orta tempestate cadauera abiecit, læsit Rempub. Hic imperatori utique illa defensio est, ut crimen necessitate remoueat, & aduertat quod

quod dicat abieciſſe ſe illa corpora tempeſtate agente.

ERit ergo diuiſio ſecundum locos, quos ſupra propoſuimus. Præpoſitio eſt criminis, an ſit læſa Reſp. cum tam boni & ualti milites, quibus deberet ſepultura bonum contingere, in profundum proiecti ſint.

Secundum^{ſ. erit in cauſa} quem propoſuimus, locum ex cauſis diuiſedemus^{ne}. Non poſſit hoc imperator primo loco, ut ſi nitiuo præcedente uice præſcriptionis. Neque uero nos unquã fugere debet hic locus, ſi res omnino petietur. Quippe in nulla cauſa omittenda præſcriptio eſt, quæ tenet locum primum, etiam ſi deſcenſuri ſumus ad alias actiones. ut ſi dicat hic imperator, nõ in his eſſe crimen Reip. nec poſſe dici Remp. læſam, quæ nullũ detrimentum poſſit accipere corporibus abiectis, quæ iam commodum afferre non poterant.

DEinde erit locus ille quem dicimus ex cauſis, an uel la res ipſa per ſe debeat æſtimari, ſed cauſa cur facta ſit, ut ſi uoluntate ſit factum, plectatur ille qui fecerit: ſi uero neceſſitate, non ueniat ad poenam hominis culpa fortunæ.

ET ſtatim ſequitur ipſa remotio, an culpæ imperatori eſſe non debeat, quod tempeſtas fieri coegerit. Hic erit iam ille fortasſe locus à ſummo ad imum, cui dubiam ſedem fecerat. Nimirũ enim à ſummo ad imum omnia perſequetur reus, quẽadmodũ uoluerit reuehere domũ corpora cum impoſuerit in naue, ſed neceſſe habuerit

buerit abijcere, ut hi qui incolumes erāt, quicq; uiuebāt, & prodesse Reip. poterant, ex periculo euaderent.

Hic occurritur, quemadmodum diximus, aut coniectura aut qualitate. Coniectura sicut possumus negare tempestatem fuisse. Qualitate possumus dicere, etiamsi tempestas fuerit, non tamen rem talem, & tam impiam fuisse faciendam.

Deinde est translatio, quæ in hac causa forsitan cessat, in alia tamen non erit ociosa, si potuerit accusator dicere, etiamsi faciendum erat, referre utiq; ad senatum uel ad populum debuisti, non tuo arbitrio facere. Sed hanc translationem diximus aut simplicem esse, aut comparatiuam.

Comparatiuam autem, ut si dicamus omnia potius reum pati debuisse, quàm facere quod fecit.

Deinde est uoluntas & qualitas conclusiua, quarum uim supra iam frequenter ostendimus. Hic quoq; idem illud attendendum est, quod paulo supra in absoluta qualitatē statu monuimus, quod etiam remotio pari ratione legalis est, cum ipsam remotionē reus mutat ex lege, ut si dicat se id quod fecerit, fecisse legis alicuius imperio. In hac quoq; similis erit, atque in absoluta qualitate diuisio, ut sit propositio criminis: deinde scriptum quo coactum se reus dicit: deinde interpretatio scripti ex parte accusatoris: deinde cæteræ quæstiones ex locis reliquis remotiui status.

146 SVLPITII VICTORIS INSTITVTIONES
DE DEPRECATIONE.

Deprecatio est, seu ueniæ petitio, cū de eo quod intenditur cōfitemur, scilicet ueniā petimus, præcedente aliqua facti causa, quare possit ignosci. Loci eius propositio criminis, locus cōmunis ex causis, ipsa deprecatio, à summo ad imum. Occurritur autem deprecationi aut occupatione, aut cōiecturali uoluntate, & qualitate conclusiua. Verum hic status non erit satis firmus in grauioribus causis atque criminibus, sed in his, in quibus possit ignosci. Velut si reus sit iniuriarum adolescens luxuriosus, quod post cœnam aliquem pulsauerit, & prætendat ebrietatem, atque hoc nomine petat ueniā. Vt autem uim locorum scire possimus, percurramus tractatum ipsius. Huius exemplum.

Propositio criminis est, an iniuriarum lege teneatur, quod ciuem pulsauerit.

Locus cōmunis ex causis est, an non per se res ipsa debeat æstimari, sed quasi causa facta sit. Vt si consulto & nocendi uoluntate sit facta, seuerè puniatur: sin uero non culpa hominis, ut sit impune, & detur uenia.

Cuius petitio per illa quæ sunt à summo ad imū, persequenda est, an indigna res uenia, cum adolescens post cœnam cui pax uenit horæ errauerit.

Hic loco occurri diximus tribus modis. Pari, ut dicamus, nihil facere, ex qua causa hoc fecerit, cum ad æque iniuriā passus sit ille qui pulsatus est. Occupatione.

Deprecatio

tionem, ut dicamus additamentum esse culpæ, non excusationem, quod prætendatur ebrietas. Duplicari enim crimen pulsationis, crimine ebrietatis. Coniectura si poterimus dicere, nec ebrietatem in causa fuisse. Cui coheret uoluntas coniecturalis, ut dicimus licentiæ uoluntate pulsatum.

Qualitas conclusiua est, quæ, ut sæpe iam diximus, in epilogo uel exaggeratur culpa, uel extenuatur. Quoniam fere omnia uidemur tradidisse, quæ de rationalibus statibus uidebantur esse tradenda, non est ab re aliquid de his controuersijs tradere, quorum de statibus plerumq; dubitatur.

Ingrati actiones quidam finitiuas arbitrantur, quasi quaeratur quid sit ingratus, sed errare isti uidentur. Nō enim ratio nominis de finitione pendet, nec quaeritur quid sit ingratus, sed errare dicitur ille qui reus est. Neq; uero contraria defenditur, ut & ipse definiat quid sit ingratus, sed utitur fermè: aut remotione, ut neget se eam gratiam referre potuisse ad compensationem, ut dicat nec illi ipsi expedire, aut illi oportuisse gratiam reddi dicetur, fortasse & absoluta interim qualitate non uti licuisse sibi dicat, sed illo modo gratiam reddi non oportuisse contendat.

Erit igitur diuisio in huiusmodi causis, ut sit propositio criminis à summo ad imum, quibus cōmet moret accusator, quæ beneficia præstiterit, quibus in-

nuerit quēadmodum non potuerit intrare. Deinde erit
 responsio ex eo statu, quemcunq; illum suggerit causa
 secūdm locos status ipsius, cum quis de moribus reus
 sit, propemodum status est absolutæ qualitatis. Neq;
 enim dubium est lege nulla uetari, quod lege nulla accu-
 satur. Porro in qualitate absoluta dicimus licitum quod
 intenditur, & ex eo quæstio eò peruenit ut quæratur, an
 potuerit id fieri. Quod tum oportuit fieri, utique ad cri-
 men morum nō pertinet. Potest huiusmodi causarum
 & illa esse diuisio ex negocialis status locis, ut quæratur
 an legitimum sit id quod factum est, an iustum, an uti-
 le, an honestum. Ex his enim poterit æstimari, an pecca-
 tum moribus fuerit, non tamen ut statum negocialem
 esse dicamus, sed absolutam potius qualitatem, ideo quia
 de facto quæritur, non de futuro deliberatur. Et ut dixi,
 absolutæ qualitatis est proprium, ut quæratur, recte an
 perperam sit factum: cum causas mortis uoluntariæ red-
 dit, putant quidam negocialem statum, quia quæratur,
 an ille debeat mori, & quæstio quasi tota sit de futuro.
 Sed si hoc est & in his causis, in qbus reb⁹ est, à quis ne-
 gocialis esse uideat^r. Quæritur em̃ & ibi, an debeat ipse
 damnari. Porro de præterito omnis est quæstio. Ex his
 enim quæ præcesserunt æstimandum est senatui, an pe-
 tenti dari debeat moriendi potestatem, uideamus: re-
 ctius putemus statum huiusmodi cōtrouersia: & ex eo
 quod controuersia dicitur, opponi. Nam huiusmodi
 causæ

causæ eandem naturam habent, quā illæ, ubi accusator & reus ex diuersis partibus consistunt. Nam & qui causas mortis uoluntariæ reddit accusator, quodammodo usus est ille defensor qui contradicit. Inueniemus igitur aut remotiuas esse huiusmodi causas, aut deprecatiuas, aut quasuis potius quàm negociales. Abdicationum quoque causas negocialis status quidam arbitrantur, quoniā quæritur an quis debeat abdicari. Sed hoc tale est, quale & de quo supra locuti sumus. Ergo inueniētur hæ causæ iudicialium statuum, ut sit aut qualitas absoluta, aut ex sumptibus alicuius frequentissima, tam deprecatio quàm actio est contra patres.

Generales quidem quæstiones quasdam in abdicationum causis esse scribere debemus, ac prima illa quasi præscriptiua est ex patrum parte, an patres ex lege habeant abdicandi potestatem, an possint liberi contradicere, & an illis relicta sit contradicendi potestas, etiam illa quæ generalis est quæstio, etiā propriori causa, an merito abdicetur, qui non fecerit uel non facit aliquid ex patris uoluntate: an uero in quibusdam rebus fas sit non obsequi patris uoluntati. Neque enim ferè abdicatur quisquam, nisi aut uoluntatem patris in altero, utrum patrem impugnare dicatur. Deinde cum peruentum fuerit ad speciem, hoc est, ad id quod criminis loco obijcietur, incipiet ex defensione nasci status, qui locis suis erit persequendus. Sed ne abrupte uideamur ne-

gare, negociali statu nunquā esse causam abdicationū, erunt aliquando fortasse illo modo, si non ob factum aliquod suus abdicabitur filius. Nam ille quidē iudiciali, ut pposuimus, actione defendet: sed fortasse ad illud exemplum poterit uideri negocialis status, furentem filium abdicauit, reuocauit sanatum, abdicauit rursus furentem. Hic sanē non est iudicialis status: neque enim crimini obijciuntur adolescenti, quæ ex parte eius erunt perpurganda. Sed quasi generaliter quæritur, an probabilis causa sit abdicandi propter furorem.

Iniusti repudiij actiones ferē erunt relatiui status. Necessē est enim utilis, qui neget iniuste repudium datum, ostendet crimen & culpam, quare merito & recte repudiata. Quæritur iniustæ dementiæ actiones, quæritur ad quem statum pertineant. Nobis non dubium uidetur in huiusmodi causis coniecturalem esse statum. Cessantibus sanē primis locis, à uoluntate, & ex facultate. Neque enim dubium est, quin & nemo uelit demens esse, & tamē possit demens esse. Merito omnis quæstio à summo ad imum ex locis insequentibus: quoniā quæ in cōtrouersia sunt posita, perinde sunt signa demetiæ, atq; in criminū causis ex eodē loco signa sunt criminū.

DE SCRIPTO ET VOLVNTATE.

Nunciam ad legales status transeamus, quorum primus scriptum & uoluntas, cum alter utitur scripto, alter contra interpretatur scripti ipsius uoluntatem scriptum

scriptum sit, id est, quasi res ipsas opponere.

Loci autem eius status, propositio scripti, interpretatio scripti per eum locum, qui uocatur à summo ad imum.

Hic contrarius locus par interim & maius: deinde legislatoris uoluntas ex utraq; parte, deinde finis, deinde trāslatio, uoluntas, & qualitas. Inspiciamus uim istorum per exemplum controuersiae, si placet, talis: Peregrinus murū ne ascendat belli tempore. Cum hostes iam murum ascensuri belli tempore uiderentur, peregrinus ascendit in murum & hostes reiecit, uictoria facta, reus quod contra legem fecerit.

Propositio scripti est, an cum lex peregrino interdixit, ne murum ascenderet, teneatur ex lege, quia ascendit in murum.

Interpretatio scripti, an alios peregrinus prohibeat ascendere, & pacis tempore uetet ascendere. Hunc nō prohibuerit qui ascenderet ut ciuitati subueniret, & ascenderit eo tempore, quo iam ciuitatem hostis intraret: ascenderit deniq; ut ex desperatione tanta pacem & uictoriam redderet. Facile est enim animaduertere potuisse nos & illum locum, quē interpretationi scripti adiunxerimus, eum scilicet à summo ad imum.

Cum omnia quæ ab isto facta essent, quæque ad defensionem eius pertinerent, singillatim sumus persecuti: posueramus deinde locū qui par appellatur, an nihil

an nihil intersit quo tempore uel qua causa ascendisse dicatur. Sequitur magis, an uel magis etiā licitum fuerit belli tempore id fieri quod prohibitum est, ut aduersus belli pericula caueretur.

DEinde est legislatoris uolūtas, quid senserit ille qui legem ferebat. Id quidē raro quæritur separatim, sed sapius cū ipsius scripti interpretatione permixtum est, utrum prorsus peregrinū non admittendum in muros esse censuerit, an non admittendum eum qui perniciosus esset futurus.

Sequitur finis, an ne sit iste peregrinus qui præstiterit operam optimi ciuis.

Est & translatio, ut diximus, an ut ei liceret hoc facere, autoritate publica repetere debuerit, cum aliter non liceret.

Deinde est uoluntas, quo animo fuerit.

DEinde qualitas conclusiua, quale sit factum. Iam de istis locis duobus ubique incuriosius dicemus, quoniam sæpe iam dictum est.

DE LEGIBVS CONTRARIIS.

LEgum cōtrariarum status est, cum duo scripta contraria inter se pugnare uidentur, unde & status nomen accepit.

ET est ferè quasi duplex scripti & uoluntatis status, quia utrumq; scriptorum interpretatio est.

Ergo

ERgo etiam loci hi sunt, propositio scripti, siue interpretatio scripti: propositio alterius scripti, & interpretatio scripti.

DEinde utrius legis uoluntas, quæ, ut iam supra in altero statu diximus, ad plurimum permixta est cum interpretatione ipsius scripti, aliquando tamen habebit & separatim fortasse tractatum:

DEinde est finis in utraq; parte, qui & ipse aliquando interpretationi scriptorum permixtus est.

INde est comparatio uel legum ipsarum, uel rerum, de quibus disceptatur.

ERit aliquando translatio, deinde uoluntas & qualitas. Percurramus quos locos sub exemplo controuersiæ illius, qui templū Cereris intrauerit, oculos amittati: qui parenti auxilium non tulerit, capite puniatur.

Quidam cum mater eius in templo Cereris uapulari, ingressus est templum, opitulatus est matri, petitur ad poenam lege, quæ iuuat & Cereri, & ei qui templum Cereris intrauerit. Quia primum illud scire debemus, quod aptissimum erit in causis contrariarum legū incipere ab aduersarij scripto, idēq; ex diuersa parte proponere, & interpretatione rebusque dissoluere, cum eius legas scriptum, proponere quæ nitentur. Ipsi tamen etiam hæc lex supererit quodammodo, cum alterius scriptum fuerit interpretatione subuersum. Inuenio tamen nostrum scriptum nō incommode priore
u loco

loco posse proponi, ut proponamus & certationē qua
 utitur aduersarius: hoc in eam partem pro nobis erit,
 quo iam certo nostro iure poterimus scriptum illius in-
 terpretatione dissoluere, cum inconfessum uenerit illud
 scriptum, ad interpretationem descendere. Sed ut sit illa
 diuīsiō, quam supra cōepimus tradere. Illa enim magis
 placet: erit locus primus ex parte accusatoris, propositio
 illius scripti quo reus nititur: an possit reus fieri, qui legi
 fuerit obsecutus, & matri fuerit auxilio. Huic adiuncta
 statim interpretatione, an frustra sibi esse putet ex
 lege defensionem, qui matri tulerit auxilium,

non tamen aduersus iniuriam uerbe-

rum: tunc tamen cū ita res age-

retur, ut filio liceat id face-

re. Hunc locum à

sūmo ad imū

oporte-

bit implere,

quis ille locus fuerit.

*Dehlerantur cetera de statu et contrariarum collectionis et
 ambiguitatis*

SVLPITII VICTORIS INSTITVTIONVM

ORATORIARVM AD M. SILO-

NEM, F I N I S.

Autor

AVTOR INNOMINATVS
DE RHETORICIS.

*in poezema
edit. p. 1001.
EXCERPTA DE LOCIS
RHETORICIS.
Videantur M. Tul.
de inuentione. Boet.
Lib. 4 de differentijs to-
picis, Alcinus in dia-
logo de Rhetor.*

MNES res iuxta rhetoricæ indagatio-
nem disciplinæ argumentando con-
firmantur, aut ex eo quod personis,
aut ex eo quod negocijs est adtribu-
tum. Ac personis has res adtributas
putamus, nomen, naturam, uictum,
fortunam, habitum, affectionem, studia, consilia, facta,
orationes, casus.

Attributa p. 10

Nomen est, quod unicuique personæ datur, quo
suo quæq; proprio & certo uocabulo appellatur.
Nam de nomine nōnunquam aliquid suspicionis siue
argumētationis nascitur. ut si dicamus idcirco aliquem
callidum uocari, quod temerario & repentino cōsilio sit.
Nam eiusmodi nomina quasi indices morum, homini-
bus sæpiissime imponuntur.

AC de naturali aliquantum ducere suspensiones. cu-
ius partes sunt plurimæ. Aut enim sexus conside-
ratur, ut siue uir siue mulier sit: aut natio, ut Graius an

u 2 barbarus:

barbarus: aut patria, ut Atheniensis: siue Lacedaemonius, aut cognatio: quibus maioribus, quibus cōsanguineis: aut ætas, ut puer, an adolescens natu grandior, an senex. Præterea commoda aut incommoda considerantur, an natura data animo an corpori, hoc modo. Valēs an imbecillus, longus an brevis, formosus an deformis, uelox an tardus, memor an obliuiosus, pudens, patiēs, an contra, & omnia hæc quæ naturæ sunt attributa, ad aliquam coniecturam faciendam.

E Tex uictu multæ trahuntur suspiciones, cū quemmodum, & apud quos, & à quibus educatus & eruditus sit quæritur, & cum quibus uiuat, qua ratione uiuāt, quo more domestico uiuat.

E Tex fortuna sæpe argumentatio nascitur, cum seruus an liber, pecuniosus an paup, nobilis an ignobilis, felix an infelix: priuatus, an in potestate sit, aut fuerit, aut futurus sit consideratur: aut denique aliquid eorum quæritur, quæ fortunæ esse adtributa intelligātur.

H Abitus autem, quod in aliqua perfectæ & constanti animi aut corporis absolute consistit, aut uirtutis aut artis alicuius perceptione, & item corporis aliqua commoditate, non natura data, sed studio & industria cōparatio. Ipsa causa posita docebit, quid hic quoque locus suspicionis ostendatur.

A Dfectio est animi aut corporis ex tēpore aliqua de causa cōmutatio. Vt læticia, metus, cupiditas, molestia,

molestia, morbus, debilitas, & alia quæ in eodẽ genere reperiuntur. Et ideo affectionis quidem ratio, perspicuã solet per se gerere coniecturam, ut amor, iracundiã. Propterea quod & illorum uis intellegitur, & quæ res harum aliquam rem consequatur, facie cognita sunt.

Studium autẽ, quod est animi assidua, & uehementer ad aliquam rem adplicata magna cum uoluntate occupatio, ut philosophiã, poetica, geometriã, literarũ. Facile ex eo ducetur argumentatio eius, quod res in causa desiderabit.

Item ex consilio sumetur aliquid suspicionis. Nam consilium est, aliquid faciendi, non faciendiue excogitata ratio.

Facta autem, & casus, & orationem, tribus ex temporibus considerabimus: quid fecerit, aut quid ipsi acciderit, aut qd dixerit, & quid faciat, quid ipsi accidat, quid dicat, aut quid facturum sit, quid ipsi casurum, quia sit usurus oratione.

Negocijs quæ sunt attributa, partim sunt continen- *Attinentia negoti*
tia cum ipso negotio, partim in gestione negotij considerantur, partim adiuncta negocijs sunt, partim gestum negotium consequuntur.

Continẽtia cum ipso negotio sunt ea, quæ semper adfixa esse uidentur ad rem, neque ab ea possunt separari. Ex his prima est breuis complexio totius negotij, quæ summam continet facti, hoc modo. Patris occi-

sio, patriæ proditio est. Deinde causæ eius summæ, per quam, & quamobrem, & cuius rei causa factum sit quæritur. Deinde in ipso genere negocij, quid actum sit, deinde quid postea factum sit.

*De his quæ
negocijs sūt
attributa.*

IN gestione negocij, qui locus secundus erat. De his quæ negocijs sunt attributa, quæritur locus, tempus, modus, ocasio, facultas.

Locus consideratur, in quo res gesta sit, ex opportunitate quā uidetur habuisse negociū administrandum. Ea autem opportunitas quæritur ex magnitudine, interuallo, longinquitate, propinquitate, solitudine, celebritate, natura ipsius loci, & uicinitatis, & toti⁹ regionis. Ex his etiā attributionibus, sacer, profanus, publicus, priuatus, alienus, an ipsius loci sit de quo agitur, locus sit aut fuerit.

Tempus autem est id quo nūc utimur. Nam ipsum quidem generaliter definire difficile est, pars quædam æternitatis, cum alicuius annui, mensui, diurni nocturniue spacij certa significatiōe. In hoc & quæ præterierint considerantur: & eorum ipsorum quæ propter uetustatem obsoleuerint, aut incredibile uideantur, ut in fabularum numerum reponantur: & quæ iam diu gesta, & à memoria nostra remota, tamen faciunt fidem, uere tradita esse, quod eorum momenta certa in literis extent: & quæ nuper gesta sunt, quæ scire plerique possunt: & item quæ instant in præsentia, & cum maxime
fiant

fiant: & quæ cōsequantur, in quibus potest considerari, quid ocysus, quid serius futurum sit. Nam sæpe oportet commetiri cum tempore negocium & uideri, poterit ne aut magnitudo negocij, aut multitudo in eo transigi tempore.

Occasio aut est pars temporis, habens in se alicuius rei faciendi aut nō faciendi opportunitatē. Verum in tempore spacium quodammodo dedaratur. In occasione ad spacium temporis faciendi quædam opportunitas intellegitur. Hæc in tria distribuitur genera, publicum, commune, singulare.

Publicum est, quod ciuitas uniuersa aliqua de causa frequentat. ut ludi, dies festus, bellum.

Commune, quod accidit omnibus eodem ferè tempore. ut messis, uindemia, calor, frigus.

Singulare est, qd' aliqua de causa priuatim alicui solet accidere. ut nuptiæ, sacrificium, funus, conuiuium.

Modus est, in quo quemadmodum & quo animo factum sit quæritur: cuius partes sunt, prudentia & imprudentia.

Prudentiæ autem ratio quæritur ex his quæ palàm in persuationes fecerit.

Imprudentia autem in purgationem confertur. cuius partes sunt, inscientia, casus, necessitas.

Facultates sunt, aut quibus facilius aliquid fit, aut sine quibus non fit.

Adiunctum.

A Diunctum negotio autē illud intellegitur, quod maius & quod minus, & quod simile in negotio quod agitur: & quod æque magnum, & quod contrarium, & quod plurimum dicitur, & quod disparatum, & genus, & pars, & euentus.

Et minus & æque magnum, & ex ui, & ex numero, & ex figura negocij, sicut ex actu corporis consideratur.

Simile autem ex specie comparabili aut conferenda, atque adsimulanda natura iudicatur.

Contrarium est, quod positum est in genere diuerso, ab eo cui contrarium dicitur.

Plurimum distat. ut frigus, calor, ut mors.

Disparatum est autem, id quod ab aliqua re præpositione negationis separatur hoc modo, sapere & non sapere.

Genus est, quod partes aliquas complectitur. ut cupiditas.

Pars est, quæ est sub genere. ut amor, auaritia.

Euentus est exitus alicuius, in quo quæri solet, quid quaq; re euenerit, eueniat, euenturum sit. ut ex arrogantia odium, ex insolentia arrogantia.

Quartam autem pars est ex his quæ negotio dicebamus attributa consecratio. Eæ res in hac quaruntur, quæ gestum negotium consequuntur.

Primum factum est, quo id nomine appellari cōueniat.

Deinde eius facti qui sint principes & inuectores.

Qui

Qui denique autoritatis eius & inuentionis comprobatores atque æmuli.

Deinde quæ de ea re, aut quæ eius rei sit lex, consuetudo, pactio, iudicium, scientia, artificium.

Deinde natura eius uulgo euenire soleat, an insolenter & raro. Postea homines sua autoritate id comprobare, an defendere in his consuerunt, & cætera quæ factum aliquid similiter confestim aut ex interuallo solent consequi. Ac negocijs ferè res hæ quas cōmemorauimus sunt attributæ.

A V T O R I S I N N O M I N A T I
T I D E R H E T O R I
C I S, F I N I S:

x A. Augustini

A. AVGVSTINI DE MVSICA LIBELLVS.

RSIS & thesis, id est, eleuatio & positio, in plaudendo fiunt. Quia enim leuatur & ponitur manus, partem pedis sibi eleuatio uindicat, partem positio.

AMPHIBRACHYS merito de metris excluditur, quia unum & tria tempora ad plausum non recte conueniunt. Nam carmina ad plausum canebantur, Vnde est illud Ouidij:

Et mea sunt populo saltata poemata saepe.

Pedes namque plausu discernuntur. Si enim uelis pyrrichio currere, unum tibi tempus eleuandum, unum ponendum sit. Si proceleumatico, duo & duo. In dactylo quoque, duo: semel in longa syllaba, & iterum in duabus breuibus.

Basis est duorum pedum iunctura, quasi quidam bitus, qui fieri non potest, nisi per duorum pedum motum. Ergo bini pedes iuncti in rithmo, basim faciunt. Latine rithmus numerus: metrum, mensio uel mensura appellatur. Sed quoniam haec apud nos nomina late patent,

patent, & cauendum est ne ambigue loquamur, cōmodius utimur Græcis nominibus, illud rithmum, hoc metrum appellantes.

O Mne metrum rithmus, nominis rithmus, metrum etiam est. Item omnis uersus etiam metrum, sed non omne metrum etiam uersus. Ergo omnis uersus & rithmus & metrum.

Metrum fit coniunctis pedibus. Nam unus metrū non est, nec unus & semipes, sed metrum à duobus pedibus incipit, siue ipso sono plenis, siue ad implendum quod deest, adnumerato silentio, & usque ad octo tenditur.

Versus à doctis appellatur, qui duobus membris certa ratione dimensis constat: nec est datum duobus pedibus, sed duobus membris constare uersum. Cumque manifestum sit non unum pedem habere, sed plures, nōne ipsa res indicat, longius membrum esse quàm pede? At si membra æqualia sunt in uersu, nōne præposterari poterit, ut prima pars sine discrimine ultima, & ultima prima fiat? Ergo ut hoc non fiat, satisq; appareat, discernaturq; in uersu aliud esse membrum quod incipit, aliud quod desinit, non possumus reculare inæqualia membra esse oportere. Idcirco prius in pyrrichio consideremus, in quo minus tribus temporibus membrum esse non potest, quoniam id primum est plusquàm pes.

x 1 Ergo

ERgo minimus uersus septē tempora habebit, quia minus quā tria membra habere non potest. Sed melius est dicere, septem semis, quia debetur unius temporis silentium, dum ad principium reditur, ut spacium pedis possit impleri. Et hoc adnumerato, tempora erūt octo. Quocirca ut minimus, qui etiam primus est pes, minus quā duo, ita minus qui primus est uersus, minus quā octo tempora habere non potest.

Maximus autem uersus, quo maior esse non oportet, plus quā octo pedes non recipit, nec tempora quā triginta duo: Estq; in specie temporis & idem numeris pedum, & metro, & uersu quidem communis temporis, ultrōque progredi utrumq; non debet.

Poëma est lexis enríthmos, quæ plura uerba in quādam formam apte includit.

Poëma rebus constat tribus, Mytho, plasmate, historia.

Mythus est res facta, nec credibilis. ut Hippocentauri, Cyclopes, Gigantes.

Plasma est res facta, similis uero. ut Aeneam uenisse Carthaginem, & in templo Iunonis aspexisse Troici belli imaginem.

Historia est res uera, unde etiam nomen accepit. Histores enim sunt martyres, id est testes.

INter poëma, & poësin, & poëticen, & poëtam hoc interest. Poëma est quod supra diximus.

Poësis

Poësis est perpetuum argumentum enrithmum, ut
Odyſſea, annales Ennī, Aeneis Vergilij.

Poëtice est harum rerum ars, ut grammaticæ, musicæ.

Poëta, artifex, ut grammaticus, musicus.

Poëtices, opus, poësis & poëma. Erit igitur poëtice
in arte, poema in opere, poësis in toto.

Pars enim poëseos, poema, uel ut pars hominis ma-
nus. Hoc modo alterum genus est, alterum species.

Species metrorum sunt quatuor, Epica, Melica, Co-
mica, Tragica.

Metra autem omnia tribus modis uariantur, adie-
ctione, detractiōe, permutatione. Ita fiunt innu-
merabiles species ortæ ex prototypis nouem, id est he-
roicum, iambicum, trochaicum, proceleumaticum, ana-
pæsticum, pæonicum, ionicum, & τὸ μέτρον, ionicum,
& τὸ ἐλάσσον, choriambicum.

Si aliquando quinto loco in uersu hexametro spon-
deus ponatur pro dactylo, spondiazon dicitur.

Idem uersus si spondei ultimi loco dactylus fuerit,
dactyliazon dicitur uersus.

Si aut omnes spōdei fuerint, spōdaicus nominatur.

Si quinq; dactylos habuerit & spōdeum, dactylicus
appellabitur, ut est illud: Panditur interea domus omni
patentis Olympi. Item spondaicus: Olli respondit rex

Albai longai.

Eneidos casus genitiuus Græcus, non uenit ab eo

x ; quod

quod est Aeneas, Aeneados em̃ faceret, sed ab eo quod Aeneis. Nā sicuti Peleus, Peleis, Peleidos, ita Theseus, Theseis, Theseidos, ita Aeneas, Aeneis, Aeneidos facit.

QVatuor sunt species communis generis nominum. Vnum masculinum & fœmininum, quod est omnibus notum. Alterum masculinum & neutrum, ut hospes. Dicimus enim hic hospes uir, & hoc hospes littus. Similiter sospes mas, fœmina sospita & hospita dicitur. Tertium fœmininum & neutrum, ut uictrix, ultrix: & quæcunque hoc modo declinantur. Quartum, trium generum, ut felix.

A. AVGVSTINI DE

MVSICA LIBEL

L I R I N I S,

Emponij

EMPORII RHETORIS DE ETHOPOEIA
AC LOCO COMMUNI LIBER.

T SI adlocutio non est plena materia oratorum, est tamen uel materia portio, uel omnium præparatio. Affectus etenim inesse omnibus orationibus debent, cuius imitandi prima hic exercitatio datur. Denique à nonnullis hæc materia ethopœia uocatur, quod ethos, id est affectum dicentis effingat. Dat præterea & elegantis stili disciplinam. Nam autem sunt tres figuræ, uasta, humilis, temperata, quas Græci characteres uocant, Asiaticum, Atticum, Rhodicum. Hinc aptam materiæ, sensuum, sententiarum, uerborumque formam accommodare meditamur. Aliter enim orationem uel incipit, uel exequitur iratus, aliter timens, aliter gaudens, aliter tristis, aliter senex, aliter iuuenis, aliter uir, aliter scemina. Refert in dicendo, deus an homo sit, lasciuus an tetricus, ignauus an fortis, doctus an rusticus. Sit igitur alacris lætantis oratio, tumens uani, breuis & cōscissa properantis, meretriculæ mollis & blanda, matronæ seria, senum grauis,

grauis, temeraria pueri, misera, humilis, longa & multa ambiens confitentis, parasiti faceta, matris anxia, incondita rustici, oratoris ornata. Postremo in omnibus dictionibus mores eius, cuius uerba fingenda sunt, exprimamus. Quod genus allocutionis, ut supra dixi, ethopoeia nominatur.

Est sanè præter ethos & pathopoeia, qua imitatur affectum, non naturalem, sed incidentem. Quam materiam ab ethopoeia prauè distinguunt, qui putant esse ethe, quæ lætos fingant. Pathe uero, quæ tristitium sint, cum ideo hoc sit pathetica nomine nuncupata, quod accidēs alter affectus, naturalem illum morē sæpe subuertat, patiaturq; materia uelut uim quādam, cū is qui loquitur, à suo loquendi more declinet. Vt cum Hercules, cuius constans fuit semper oratio, paricidium suum lugeat. Vel cum apud Homerum Achilles semper minax, circumuentū se à flumine gemit. Aut cum Mezentius semper crudelis, uel Turnum precatur ut se suscipiat, uel Aeneam ut sibi tribuat sepulturam. Denique ethos personam sequitur semper, pathos causam. Igitur cum incurrens proponderabit affectus tunc uocabitur pathopoeia, ne tamē plene affectus qui ingeneratus est deferatur. Nam neque ipse Mezentius sic precatur ut Turnus, nec sic uulnere suo Mars mœret ut Venus. Valeat ergo interdum mos ingeneratus, dum tamen qui superuenit, propensius exequatur, si plus in materia uis
ipsum

ipſius praualebit: ſin mediocris ſit qui acceſſit, affectus leuiter inferatur.

Tertium genus eſt ethopœiæ, quod rei gerendæ tantum cauſa inducitur. Quale eſt illud, Vade, age, na te, uoca Zephyros. Et uidimus ó ciues Diomedē. quæ materia pragmatica nominatur. Raro tamen ita ponitur, ut non uel leuiter aliquis illic affectus operetur, ſicut in hac operam ſuam ſedulo commendat Venulus, extollit Diomedem.

Eſt & illud quartum genus allocutionis, quod ab oratoribus magnis in cauſis grauioribus & tragicis frequenter aſſumitur, cum mutis damus uerba, & fingitur perſona quæ non eſt. ſicut M. Tullius uerba prouinciæ uel Reip. inducit. Id proſopopœia uocatur.

Proſpecto igitur genere materiæ, & formato habitu mentis ad ſpeciem dicendi, principium quærendum eſt. Sumitur autem aut de perſonis, aut de re, aut de tempore, aut de loco. De perſonis ante omnia, uel de noſtra, uel de eius apud quem ſermonem habemus, uel de illius de quo loquimur.

De noſtra, ut eſt apud Vergiliū in uerbis Iunonis: Mé ne incepto deſiſtere uictam? Vel in Turni uerbis: Equidem merui nec deprecor, inquit.

De perſona eius apud quē loquimur, ut eſt in eodē. Aeole namq; tibi. Et illud: O fama ingens.

De perſona de qua loquimur, ut, Iunonis grauis ira.

y Et illud:

Et illud: Exulibus ne datur?

De re. ut est illud: Non hæc solennia nobis Has ex more dapes? Et illud: Maxime rex.

De tempore. ut, Dum bello Argolici. Et illud: Venisti tandem.

De loco. Nulli certa domus. Nec tamen in omnibus materijs hæc uniuerſa ponenda sunt, ſed uniuerſa reputanda, ut tractatis omnibus, id quod ſit aptiſſimum delegatur: quanquam aliquando & duas res ex iſtis, aut etiam tres recipit una materies, raro tamen. ut eſt in Ilionei uerbis. A perſona ad quã loquimur: O regina nouam iubet. Ab ea quæ loquitur. ut eſt: Troes te miſeri. De re: Non nos aut ferro ip.

Receptis ergo principijs, apteque conſcriptis, ipſa materia per temporum ordinem dirigatur. Eſt enim ſecundum naturã, ut prius quæ geſta ſunt explicemus: deinde quæ nũc gerantur, ad ultimũ quæ gerenda ſunt. In qua diuiſione diſcrimẽ eſt, ne omnia per narrationẽ ac fabulam tranſigantur. Itaque id ſolum delegemus quod pertinebit ad rem, quæ in themate continetur. Sanẽ & hic cogitemus, ſic omnes ferre materias, ſed alias uberrius, alias partiũs, nonnullis pleraque deeſſe. Sit ergo exemplo de eodem Vergilio, ſermo Iunonis, cũ Aeneã in Italia uideret. Eſt enim perſona quæ loquitur. Heu ſtirpem inuiſam. Dein de præterito: Num Sigæis occumbere campis. & deinceps uſque illud, quod uãſta c.
p. De præſenti

p. De presenti Optata potiūtur Troës harena. De futuro. Non dabitur regnis e. p. l. & cætera quæ sequuntur.

DE LOCO COMMVNI.

Locus communis est in signis, & non tabulis, facti ad augendum pertinens executio. siue illud, uel qua summum bonum, uel qua maximū crimen aliquam in se amirationem ipsa nouitate conuertit. Aequè enim prædicabilia & infanda commissa, licet diuerso iudicio, simili tamen cōmutatione mutatur. Sed huius materiæ propositioni hanc primam cōuenit inesse obseruationem, ut factum quod bonum esse uideatur, tale omnino ponatur, ut obnoxium crimini esse nō possit, uel quod malum alienissimum laude statuatur. Cuius hæc tota uis est, ut quod in illa laudari possit, possit ex contrario non probari.

Itaque proponemus hoc factum, quod à reprehensione motum sit in uiro forti.

Item proponemus quod laudis minime sit in parida, & utrumque maxime conabimur dicendo. Et quoniam hoc materiæ genus uel simplex, uel duplex, uel cōpositum est, quibus gradibus occasiones quædam augendo, id est, hoc modo deprehendemus. Simplex locus est communis in sacerdotem pium. Duplex in sacerdotem pium, templorum plurium. Compositus in sacerdotem

dotem piū, templorū plurium, qui sacra æde flagrante,
& simulacrū de incēdio rapuit, cum oculos perdidisset.

Item in malo factō locus communis est simplex in
ueneficam uirginem, duplex in ueneficam uirginem &
paricidam, compositus in ueneficam uirginē, que aliam
ueneficam carminibus suis fecit ardere. Quibus inspe-
ctis, cauenda est illa turpissima uitij familiaritas, qua cō-
muniter auspicamur, id est, ut dicamus rem magnam,
ad uos iudices defero, imò nulli alij cōparādā: uel addu-
co ad uos reū, omni immanitate cæteros supgressum.

Sed inspiciendi personarum habitus, ut sacerdotis
uittæ, & infulæ, & purpuræ uestis. ut uiri fortis arma &
pulis & sudor & sanguis.

ET de his omnibus concinna & breuia: & quod est
gratissimum, noua principia accōmodanda æque
præstabunt, etiam uultus hominum considerati. ut, La-
tronis torua facies, truces oculi, crinis immissus, corpus
immane. ut adulteræ, proterua lumina, impudēs color.

Adiumentis pluribus formæ quæsitæ præstabunt,
uniuscuiusque in quem dicemus sectatores & comites,
quos adesse credibile est. ut sobrio continentes, eloquen-
ti disertos, duci milites, contraque meretrici amatores,
luxurioso parasitos, auaro cupidos.

Nec minus officia cuiusq; personæ dabunt adiumen-
ta principijs. ut si in philosophum dicam, non expectat
sapiens quidem gratias, nec desiderat præmia, sed nos
prætermittere

prætermittere ea quæ optime meruit non oportet: uel si aliquid quod orator fecerit augeamus. Notum quidē erat iudices, quantum esset in eloquentia bonum: hic tamen probauit artem illam, in se summam industriam continere. Vel ex contrario: Nulla quidem pœna grauis est latroni, sed nihilominus puniendus est. Vel magna quidem scio iudices, hanc in beneficio suo potuisse fiduciam & sperare, ut in criminum uiribus absolutio- nis suæ habeat potestatem, sed tanto magis immanitas illius opprimenda.

Post quæ sequentur diuisiones loci à consilio, à facto, à comparatione, ab euentu, distributo illo quidem illo singulari & præstantissimo ordine trium temporum præteriti, præsentis, futuri. Nam & in eo gradu qui à consilio uocatur, quicq; id agit, ut cogitatio exprimat quæ præcesserit factum, præteritū tempus attigitur: & in eo qui à facto nominatur, quicq; id laborat, ut uelut coram res oculis audientiū subiiciatur, uis temporis præsentis impletur, & in eo cui nomen est à comparatione, æque præsens tempus efficitur. Nam locus ultimus ipso euentus uocabulo, futurum testatur.

Sit ergo exempli loco diuisio loci communis in iuuenem bonum regem. Dicemus enim à consilio illum à cæterorum iuuenum more digressum, indolem ætatis nō malis artibus & libidinib⁹ dedisse, sed statim grauitate ea uixisse, ut seniores quoq; anteiret industria, di-

gnusque regno uideretur adolescens, quem quàm copiose dicere liceat, satis clarum est.

Item facto cuius hæc, ut proxime diximus, tota uis est, ut quandam faciem negocij præsentis inducat, dicemus florere Remp. ciues in statu beatissimo constitutos, adiiciemus etiam illud: Intuemini parumper faciem ciuitatis, cōsiderate uniuersa supra uotū omniū effluentia, quibus potest descriptioni huic cumulus accrescere.

AT uero comparationes sumemus hoc modo, maiora cum maioribus conferendo, & sic ea quæ extollimus maiora faciendo. Quod si iste esset tantū continēs in iuuenta, mirum putarem, si nihil aliud quàm manu strenuus. Gratularemur si denique in regia potestate uitij mediocribus uteretur, prædicabilis haberetur. Cum uero non uno aliquo bono præditus sit, sed plenus uniuersis uirtutibus, & ne minima quidem morum labe culpandus, faciatque tantum, quantum uix faceret, quem iam ætatis maturitas roborasset, qua tandem admiratione cumulandus est.

NAm ab euentu prompta pars est, tametsi culpa dicentium, & ipsa uulgaris est cum ita dicitur, quam obre iudices huic præmia digna decernite, si sequi ceteros ei? uultis exemplū. Itaq; sic potius pars ista tractanda est, ut in illa rebus magis quàm personis simus adiuncti: quæ autem abhinc bona etiam in posteros propagata conspicio: quam tranquillitatem: quod ociū: quam

quam fiduciam securitatis æternæ: quoniamque & hoc ipsum uideri obuium potest in hunc locum, quæ aliter essent uetura, tractemus hoc modo. Quod si iste se nobis non huiusmodi principem præstitisset, quam superbiam, quos fastus & mixta libidini supplicia pateremur?

ET ne malorum quoque facinorum executionem præterisse uideamur, sit exemplo locus communis in uirginem paricidam, in quo consilio licet dicere, ubi sunt illi uirginum mores, qui contra oculos eleuare & libere loqui uerebantur, & aliquid uel innocenter audire.

Icet & de facto inducere casum ferro à filia patrem, cum is mortem minime uereretur, etiam graui uulnere esse traiectum, ut illud uix credi possit uirgo fecisse.

Item promptum est à comparatione subiungere, ne uerbo quidem licitum uiolare pietatem, ne obsequium quidem parentibus denegare, iam in eum qui genuit uerberibus uti proximum paricidio est. Quid igitur? Crimen est occidere. Item parricidium in uiro quoque, & in eodem iuvene intolerabile fuisse: quanquam illum & feruor ætatis, & luxuriæ licentia, & nouissime fiducia uirium in facinus coegisset: uirginem uero quæ nōdum matura coniugio, cuius manus nihil aliud quàm pensa decuissent, ferrum & paricidium non refugisse, habendum in maiore prodigio, quàm ipsum est paricidii nomen, æque & euentus loco dici potest. Quod autem si soluerit hæc pudorem sicut uiro in audaciam transierit muliebrem.

brem, non ipsum uirum. Nonne si quos habuit liberos
 trucidauit, & reducet in præsens seculum, exemplū hor-
 ribilium fabularum? Mihi enim uidetur comparatio-
 nis & euentus loco narratiuum aliquod posse misceri
 exemplum uel historicum, dummodo ab his locis iterū
 ad speciem reuertamur.

EMPORII RHETORIS DE ETHOPOEIA
 AC LOCO COMMUNI LIBRI FINIS.

+ EMPORII RHETORIS DEMONSTRATI-
 VAE MATERIAE PRAECEPTVM.

Emōstratiua materia, quæ uulgo lau-
 datiuā dicitur, non solum in prædica-
 tione hominis alicuius, aut rei, sed etiā
 in reprehensione consistit. Vnde com-
 petentius multo demonstratiua dici-
 tur, cum eadem aliquis sæpe culpabi-
 tur. Quantum enim inter eos conuenit, qui præcepta di-
 cendi probatissime prosecuti sunt, nō potest demonstra-
 tiua materia dici, nisi quæ talis sit, ut ex ea ex diuerso ali-
 quis

quis uel laudari uel uituperari possit.

Itaq; demonstratiua materia erit in Tullium uel in Caesarem, quoniam utrumque eorum & laudare promptum est, & reprehendere. At uero in hominem pium, in uirum fortem, in eum qui sit cōtinens dicere, demonstratiua non erit, quia hi ex contrario carent crimine. Eritque potius communis locus, qui imperitorum maxima prauitate tantummodo in accusatione componitur. Idem enim & bonis artibus augendis & in malis est constitutus, si modo ipsi per naturam aut tantummodo praedicandi sunt, aut tantummodo non probandi. Nam sicut in hominem pium, in uirum fortem communi loco perorabitur, quæ omnia à uituperatione semota sunt, ita dicetur in praedonem, ueneficam, paricidam, quæ contra omnia laude diuersa sunt.

Sed quoniā demonstratiuæ materiae appellatio iam sinueterata ignorance sublata est, proponenda mihi hæc exercitatio uidetur specie quæ electa est in quacunq; persona, id est, ut dicatur aut laus ipsius, aut uituperatio.

Laudatur aut aliquis aut reprehenditur ex his quæ sunt ante ipsum, quæ in ipso, quæ post ipsum.

Ante ipsum, ut genus, patria, parentes, propinqui.

In ipso, ut nomen, ut educatio, ut institutio, ut corporis species, ut ordo factorum.

Post eum, ut ipse exitus uitæ, ut existimatio mor-

*Natus e. Cesar
ad quartu. Idus quintiles. qui mensis post eius mortem
Iulius est in causa datus*

178 EMPORII RHETORIS DEMONSTRAT

tuum consecuta.

ITaque si dicemus in ^{bi}Caesarem, laudamus à genere
quod Rhomanus, quod patricius fuerit, quod usque
ab Aeneae & Iuli gente descenderit. Vel reprehende-
tur, quod nihil ad laudē attineat ipsius, si urbe magna,
aut genere nobili procreatus, si originem suam uitae fla-
gitijis coinquinauerit: quanquā mihi uidetur haec men-
tio generis tota partius esse augēda, cum in cuiusquam
potestate non sit, quemadmodum natus sit, sed usur-
panda potius ex interuallo & pro opportunitate. Alio-
quin & hoc in uitio cōtrahemus, ut in diuersis materijs
uniformiter auspicemur, Ex in nomē tractabitur, quod
Iulius à familiae suae principe ipso Iulo sit nominatus, &
Caesar ex eo quod uni maiorum suorum hoc nomen
ascitum sit: occiso in acie Elephanto, qui Caesar uocaba-
tur: uel cōtra irridebitur, tam uanae appellationis assum-
ptio, quādo aequae sit nomen hoc totum falsum, ferum,
abortiuum, cum ipsi qui defunctorum matrum uteris
execantur, Caesares nominentur.

Sed hoc ipsum omne nimium remotum est, ac penē
ridiculum, & tale certe, ut raro personae reprehendatur,
in quibus causas nominū mereri possumus. Ac si quid
est quod de Cicerone, quod de Caesare, quod de Serui
lio forte dicatur, nescio quid praebeat disputationis no-

men Numae, Gracchi, Pisonis, Cethegi.

Sequitur educatio, quā hoc pacto praeferemus in Cae
sarem.

*retur. pul. 120.
1/2. Iulius a
quod de. in. Iulo*

larem, ut illum cum esset puer relictus à mortuo patre, dicamus cum matre uixisse, quæ in eo hoc diligētior ac fuerior fuerit, quod in illa sola manserit etiā patris officium, aut econtrario non probabimus educationem in contubernio mulieris & matris, utraque re par firma & sexu & affectu laudabitur.

Idem ab institutione quàm plurima in facundia & dicendi studio fuisse probet, & prima paupertas, & gloria, & forensis præstantia consecuta.

Itemque culpabitur, quod adeo non adeptus sit forensiam oratoriae facultatis, ut eum Græcæ exorationis expertem fuisse manifestum sit.

Hinc forma corporis prædicabitur tanquam emittens & decora. Hinc dicetur eiusdem bonum pudicitiae prostitutione uiolatum, quam Comædi subiecit Bithyniæ regi. Tum facta omnia quæcūq; poterūt, in partem utramq; ducentur. Dicetur enim accusatione Dolæbellæ famā magnæ eloquentiæ consecutus. Nega-
bitur eandē meruisse, cū is quē accusabat euaserit. Dicetur honoribus p ordinē functus esse. Intēdetur & queraturam cruentā, & præturam turbulentā, adeo ut senatusconsultis notaretur. Dicetur cōsul fuisse popularis, & benignus in plebē, qui etiā agros putauerit diuidēdos.

Idem & cum collega dissensisse, & hostiliter usus in eundē, & contra morem maiorum in perferendis seditionibus perseverasse. Gessisse illū bella magnifica, pertinebit

nebit

gessisse +

obstante collegam + expulsi

nebit ad laudem Gallias subegisse. aut in eodem ipso obijcietur, quod easdem prouincias non ciuili modo, nec more maiorum decerni sibi pro quinque unum elaborauerit, & quod tempore potius quam uirtute superauerit. Bellum ciuile quod gesserit, inimicis illius obijcietur. Clementia uero eius in eodem adeo morabitur, ut appareat illum minime arma uoluisse. contra nullam unquam causam tam magnam, quae illum impellere ad bellum ciuile debuerit, ut maxime in eo lenior fuerit, non posse uideri bellum, clemens esse quod tale sit.

Mors quoque atrox & impia, & tanquam ipsis rebus humanis luctuosa, & tamen ex hoc honesta dicitur, quod sit occisus in curia ex manibus senatorum, & diuerso hoste humani generis, & tyrannum ciuitatis dignum sceleribus suis tulisse supplicium, multis uulneribus trucidatum, & in ipsa Pompeia curia tanquam Pompeii manibus iugulatum.

Post eum uero declarabitur quam commota illius morte Respublica, quam plane status ciuitatis euersus, quam denique ipsis percussoribus suis malo fuerit illud paricidium peregrisse.

Item contra usque eo illius exitum fuisse optabilem ciuitati, ut pene placuerit eiusdem acta rescindi, & hostem iudicari, qui eadem tuebatur. Ad hoc felicitas quae in illo potest facile laudari, extenuabitur, eo quod liberos non habuerit.

Demonstrationes.

Demonstrationes uero urbium, locorumque, iam non demonstrationes, sed topographiae à pluribus aestimantur: itemque laudationes philosophiae & matrimonij & amicitiae, &c. hic esse traduntur. An studendum sapientiae, an ducenda uxor, an appetenda amicitia.

Iam uero laudes deorum, hymni, & praenes quidam inuncupantur.

Et certe demonstrationes quando sacrilegij genus sit, in reprehendendis exercere facundiam, facile est elementa laudare, sed absurdum est reprehendere. Nam si coelum, aut terram, aut ignem uituperare conamur, ea ipsa per quae uiuimus non probamus.

In fontes uero germina & flumina, & arbores & armenta dicere, iocunda quidem, sed parum ampla materia est, & à foro, cui praeparamur aliena. // In quo cum semper nobis aut reprehendenda, aut laudanda persona sit, id agere debemus, ut eius dictionis usum exercitatione capiamus. Mea tamen opinio, quod materiae genus non nisi usurpandum est, ita: nec omnino uitandum. Recipit enim in scholis imitatio ueritatis, stilum generis licentioris.

Hic igitur aliquando in horum tale aliquid dicemus. Autorem pro genere ponemus, nullus tamen aut certe paruus adfectus in demonstratiua deprehenditur. Nam si in eum quem praedicauimus, aliquid pro ipsius miseratione dicemus, id agemus, quod minime necessarium.

nium est.

AT uero cum aliquem reprehendemus, miserum illum firmabimus fuisse, multoque facilius commotione aliqua mentis utemur. Nam parentum miserebitur, qui tam turpe genuerint, & illos ^{zavm} apud quos aliquis tam malus uixerit, adijciunt quidam in personae partibus sexum aut aetatem, quae non multum per se in omnibus ualent, nisi factum aliquod accadat, quod illi sit adiunctum.

Itaque sicut in Hercule, in Catone potest pueritia laudari, in qua uirtutum suarum documenta ualuerunt, sic in Hectore, in Priamo senectus, quos à bello nec anni ultimi remouere.

Sicut in Penthesilea, in Didone, in Camilla, in Claudia, in Lucretia ualet locus, sexus, quod illius infirmitatem factis fortioribus supergressae sunt, ita in ceteris personis quae sunt dissimiles non ualebunt.

EMPORII RHETORIS DEMONSTRATIVAE MATERIAE PRAECEPTI FINIS.

De deliberatiua

EMPORII RHETORIS DE DE/
LIBERATIVA SPECIE.

ELIBERATIO est, sicut M. Tullio placet, genus causæ tertium, substantiæ oratoris appositum. Siquidē uniuersam rhetoricam in tria causarum genera partitus est, laudatiuum, deliberatiuum, iudiciale, quæ Græci ἐγκο

μιαστικόν, συμβουλευτικόν, δικάνικόν nominant.

Deliberationes aut simplices sunt, aut ex incurrenti, aut comparatiuæ.

Simplices, ut si deliberēt Scythæ urbes condere, cum pestilentia laborent, utrum urbes instituant, an sedes nouas quærant. Quod genus deliberationum sanè nō solum duplici, sed & triplici, & multiformi ratione subsistit, ut cum deliberat Pompeius acie Pharsalica uictus, Africam an Parthiam an Aegyptum petant.

LOcos autem per quos deliberatiua tractetur, frustra quidē maiores quàm ratio desiderat, numero augere uoluerūt. Siquidē in suadēdo uel in dissuadēdo duodecim ueluti elemēta, id ē, ut Græci appellāt, σοιχῆα, consideranda

consideranda esse dixerunt. Legitimum, iustum, æquū, conueniens, honestum, utile, religiosum, pium, ciuile, facile, possibile, necessarium. Quæ uniuersa nominum multitudo, uerum spectantibus duobus tantummodo locis, honesto & utili, ut plurimum ab his quibus omnia continentur subiecta, species tanquam genera distinguamus quatuor locis, id est, honesto, utili, & æquo, & facili continentur. Honestati enim subiacet religiosus & pius, & utilitati conueniens, & ciuile: æquitati legitimum & iustum, facultati possibile & necessarium. quanquam Stoici ne duo quidem illa, id est, honestum & utile existimant separanda, qui nihil esse utile nisi quod honestum, nihil inutile, nisi quod turpe definiunt.

Sed quoniam nobis omisso illo rigore philosophiæ in consilijs dandis ciuilitate est disputandum, proposita deliberatione, quod potissimum in ea tractandum sit inspicere ac definire debemus.

Deliberandi enim quinque rationes sunt, sicut in primo de officijs libro ad filium scribit orator.

Vna est, cum quæritur, utile an inutile sit.

Altera, cum ambigitur, honestum an turpe sit.

Tertia, cum inter duo utilia.

Quarta, cum inter duo honesta dubitatio est.

Quinta, cum ex una parte consilij honestas, ex diuersa pugnet utilitas:

Ex quibus illæ primæ quatuor partes, difficile in illa
ratione

ratione separata, sui ratione tractantur, quippe etiam cū plurimū posse uidetur utilitas. Vt si deliberet Scipio exercitum in Africam classe deuehere, tamen ex parte aliqua obseruatur honestas, cū relinquere uastandam hostibus Italiam, & Hannibalis declinare præsentiam, inreligiosum esse, ac turpe dicatur. Et cum ferè causam deliberandæ honestatis respectus induxit. Vt si deliberet Cato, uictis partibus mori, nō potest à consilio eius utilitatis prorsus tractatio excludi. Et cum seruare patriæ talem uirum, & non destruere domum ac liberos, utile disputetur.

Sed tamen id quod plurimū in præsentī deliberatione ualet, sedulo adnotandum, ut aut addubitationem eius aut appetitionem deliberantis animum trahamus, & necesse est, ut quæ causa præcipue dubitantē mouet, eius aut cohortatione, aut dehortatione ducatur.

Si igitur quod sit utile suadeamus, id quidem præcipue firmabimus. Sed nihilominus probato utili, etiam honestum id esse, cum subiacentibus honesto partibus adseuerabimus. & contra, si pro honestate dicemus, prius honestatis ipsius assertionem tractata, etiam utile, id quod suademus, demonstrare tentabimus. Nam facultas semper utilitatem sequitur, æquitas honestatem.

Siquidem quasi ad fundamenta iacentia, quibus innitatur oratio antequàm arripiamus stilum, uel meditationem ingrediamur, prospicere ac definire debemus

A principijs,

principijs, deinde uel breuib⁹, sicut ipsi Tullio placet, uel illis plerumq; fictis. Sunt enim ut aut qui deliberant sua causa parati, narratiōe etiā ut omnino prætermiſſa, quoniā narratio aut præteritarū rerū est, aut præſentiū ſuaſio, aut futurarū, aut ammonendi. Causa maxime ſi quid populo ſua deatur, breuiter ſtriſctimq; decurſa, ſicut de imperio Cn. Pompeij eiſdem demonſtrat oratio, gradus per quos eundum ſit ſcīre conueniet.

Sunt autē hi gradus quinq; generalis, proprius, perſonalis, cauſalis, cōiecturalis. Generalis eſt, in quo ueluti ſummatim deliberatis partibus, quas cauſa cōplectit⁹, ſine manifeſta ipſarū cōmemoratione diſſerimus.

Proprius eſt, qui tractat⁹ ex facto. Perſonalis, q ex ipſi⁹ deliberātis, uel de q deliberat⁹, fortuna uel morib⁹ dicit⁹. Cauſalis, in quo id ipſum ad qd⁹ ſentētia noſtra dirigīt⁹, quale ſit explicatur. Cōiecturalis, quo euētus hanc aut illam ſententiam ſecuturus oſtenditur.

Sed ut propoſito deliberationis exemplo magis eluſceat, quēammodum generalis quæſtio deprehendatur, poſita ſit deliberatio Lucretiæ, an propter inlatū ſibi ſtuprū ſemet occidat. Sepono quod eſt in cauſa p̄priū, id eſt factum, uim ſcilicet inlatā pudicitia. Item ſegrego perſonā, hoc eſt Lucretiā, & regis filiū. Sepone cauſam, id eſt ipſam rem quā deliberet adgredi, id eſt uolūtariā mortē, & ex hiſ ſingulis decerpe generalē. Eſt autē generale, ſtupri cōtumelia & iniuriā. Multæ ſunt em̄ ſpecies infamiae & iniuriæ ſubiacentes, ut inlata manus, abrepti

liberi, inrogata debilitas, atq; his similia. Lucretiæ aut & Sex. Tarquinij generale est, fœmina nobilis, & adolescens potēs: quippe multæ nobiles sunt, multi potentes. Sed & mortis uoluntariæ generale est, atrox & difficile cōsiliū, & sine ulla exceptiōe præceptis impet⁹ indignationis. Sub hoc em̄ animi motū & Medea de paricidio cogitat, & Ajax de cæde Agamēnonis atq; Vlyssis. Et porro multis accepta ignominia diuersa insūt, sed & generaliter tñ extrema cōsilia. Hæc igit ex facto & psona deliberata generalia cōiunge in unā sententiā quæstionis, & fiet huiusmodi generalis quæstio. An ob inlatā sibi cōtumeliā atq; iniuriā fœmina nobilis & pudica, cū se in auctore doloris sui ob ipsius potētiā aliter nō posset ulcisci, nihil nō debeat p satisfactione sui doloris suadere: uel è diuerso, uel ulla tāta sit iniuria uel cōtumelia, ut sapiēti fœminæ sine respectu sui deliberandū sit. Obseruare tamen in generali quæstione debemus, ut eā q̄ breuissimè cōprehēdamus, quoniā ista cōmunia quæ in multas deliberatiuas cadūt min⁹ ualida sūt q̄ ppria causarū, in quibus multa magis nos cōueniet immorari atq; descendere. Post generalē gradū hoc modo oportebit ut redamus ppriū quod seposueramus, id est, ut fiat eiusmodi quæstio, An cū tam grauis iniuria & cōtumelia inrogata sit, ut pudicitia qua nihil est propè carius, alienæ sit impotentiae uiolata ludibrijs, & ob hoc ipsum uiolata, quod eius gloriæ inuideretur, nō sit ferendus dolor.

uel contra, an tolerabilis sit iniuria pudicitiae, cum sufficiat castitati bona conscientia, nec libidini possit ascribi, quod acciderit inuitae. Deinde similiter redde personam, quam in generali parte tractaueras, ut dicatur hoc modo, An Rhomana mulier & Lucretia Tricipitini filia, cuius uiriliter animus etiam in muliebri figura erat, quaeque omnes foeminas & castitate, & omni morum sanctitate superauerit, uim sibi à filio regis inlatam ferre non debeat. uel diuerso, An id ipsum congruat constantiae eius atque animi magnitudini aequiore animo pati iniuriam sceleris alieni, praesertim cum nihil uoluntate, sed omni accepisse necessitate declarat illius impotentia, qui temerauerit castitatem. Post quae redde causam id est consilij speciem suis uiribus, & proprietatem manifestam, ut expositis per superiores gradus, quae incitauerint animum, uel mitigauerint, tum demum aggrediaris ipsum illud, de quo liberatur, an tantae contumeliae tali foeminae ab huiusmodi autore factae, nullum sit aliud perfugium uel solatium, quam mors uoluntaria. Quo loco est rursus generaliter dicendum, mortem aut omnino bonum esse, aut certe malum non esse, & uitam non nisi sola honestate esse ducendam, & specialiter multas hoc fortes & nobiles foeminas dedisse gloriae suae, ut iniuriam aut infamiam moriendo uitarent: & uerendum non esse, ne tanti mulier animi tentata morte deficiat. Adijcienda etiam descriptio mortis ipsius, in qua uulnus non quasi foeminea

foeminea manu factum, cruentumque telum populus ipse Rhomanus cum admiratione uisurus sit. aut ex altera parte, etiam si intolerabilis sit illa iniuria, etiã si Lucretia præter cætera non ferenda posse, tamẽ eam aliter uindicari. mortem uero ultimum malum & naturæ appetitione humanæ mentis alienum, & ab ipsis quodammodo dijs immortalibus adeo adcersi uetitum, & certe hoc minus à foemina, quamuis fortissima, exigendum, quo magis sexus iste remotus à ferro est, eo minus esse sumendum, præsertim cum uerendum sit, ne cœpto uulnere perseveret, ne infirmiores ad perniciem suam reddat animum uana conscientia, & facilius sit ut pertinacius in necessitate meriti impudica moriatur. Nam coniecturalis gradus utrumque ex his quæ secutura uidetur, hac ratione complectitur, an si se interfecerit mulier tantæ familiæ, tantæ pudicitiae, uindictam ex indignatione publica consecutura sit, nec populus Rhomanus superbos reges sit passurus ulterius, atque hoc immortalis Lucretiae futura sit gloria, quæ non solum pudicitiam fortiter uindicasse, sed etiam patriæ libertatis causam tribuisse uideatur. aut ex repugnante sententia, an si se interfecerit, occasione malis interpretationibus relictura sit, ut poenitentia stupri sponte tolerati, ad mortem confugisse uideatur, cum facilius in defunctam possint falsa confingi. & an multo magis incitatura sit, cum & patris animum & mariti, ad fortius aliquid in uindictam do-

A 3 loris

190 EMPORII RHE. DE DEMON. SPECIE.

loris audendum, cum præsentia sua & perseverantibus
 lachrymis ac luctibus, plus ad inflāmandā indignatio-
 nē affectus, & assiduitatis habitura sit. Hæc igit in sim-
 plicibus. Ex incurrenti deliberatiuis, diuidendi ratio suf-
 ficiet. Comparationis autem uicissim per singulos gra-
 dus utrarumque partium intentiones ac depulsiones al-
 ternare debemus. In omni autem deliberatiua id
 potissimum custodire debemus, ut his quibus consi-
 lium demus, etiam si detestabilia cogitent, sine conuicio
 ac sine ratione dicamus. Siquidem nemo consiliarium
 de populo aduocat, nec sibi uere ac benigne suadere pu-
 rat, nisi in ipsa oratione consulentis ueluti consulentem,
 sibi beneuolentiam recognoscat.

EMPORII RHETORIS

DE DEMONSTRATI-

VA SPECIE FI-

NIS.

colorchecker DIGITAL SG

